

Inhoudsopgave

Begeleidende brief	p. 7	en advies	
Het Manifest	p. 9	3.4 Grenseffectrapportage: nog niet vanzelfsprekend	p. 28
De Nota	p.15	3.5 Grensarbeiders: moedige werknemers	
voorwoord		3.6 Belangenbehartiging	p.29
		3.7 Onze eisen	p.30
1. Zuid-Limburgers avec/ohne grenzen	p.17	4. Samenwerking avec/ohne de buurlanden	p. 33
1.1 Het ontstaan van de Limburgse buitengrenzen		4.1 Samenwerking op nationaal niveau	
1.2 Versterking en schending van de Limburgse buitengrenzen	p.18	4.1.1 Nederlands-Duitse samenwerkingsorganen / instituten	
1.3 Van gesloten buitengrenzen naar open binnengrenzen: hoe verder?	p.19	4.1.2 Nederlands-Belgische samenwerkingsorganen / instituten	p. 35
2. Burgers avec/ohne grenzen	p.21	4.1.3 Benelux & Nordrhein Westfalen	p. 36
2.1 Historie		4.2 Euregionale samenwerking aan de landsgrenzen	p. 37
2.2 Euregionaal burgerschap?	p. 22	4.2.1 Nederlands-Belgische grens	
2.3 Meer politieke rechten voor EU-burgers	p. 23	4.2.2 Nederlands-Duitse grens	
2.4 Dubbele nationaliteit		4.2.3 Zuid-Limburgse grens	p. 38
2.5 Derdelanders: tweederangs-burgers?		4.3 Euregionale samenwerking aan de Limburgse grenzen	
2.6 Onze eisen	p. 25	4.3.1 Euregio Maas-Rijn (noord)	
3. Werken & wonen avec/ohne grenzen	p. 26	4.3.2 Euregio Maas-Rijn (zuid)	
3.1 Historie		4.4 Onze eisen	p. 40
3.2 Euregionale werkers	p. 27	4.4.1 Euregio's: efficiënter organiseren	
3.3 Geen harmonisatie: wel coördinatie		4.4.2 Huis van de Buren	p. 41
		4.4.3 Democratisch debat	p. 42

5. Cultuur avec/ohne grenzen	p. 44	6.4.4 LinQ-project	
5.1 Rheinische en Belgische oriëntatie		6.4.5 Literaire projecten	p. 60
5.2 Culturele samenwerking over de grens		6.5 Buurtalen in onderwijs	
5.2.2 Literatuur	p. 45	6.6 Onze eisen	p. 62
5.2.1 Cultureel erfgoed		6.7 Media: informatie over de buurlanden	
5.2.3 Film en foto	p. 46	6.7.1 Limburgse kranten	p. 63
5.2.4 Muziek	p. 47	6.7.2 Publieke zender L1	
5.2.5 Dans	p. 48	6.7.3 Onze eisen	p. 64
5.2.6 Beeldende kunst		7. Onderwijs avec/ohne grenzen	p. 66
5.2.7 Euregionale architectuur	p. 49	7.1 Historie	
5.2.8 Theaters		7.2 Actuele situatie	
5.2.9 Euregionale KUNO-festival	p. 50	7.3 Grensoverschrijdend onderwijs	p. 67
5.2.10 Popmuziek		7.3.1 Hoger onderwijs	
5.3 Cultuur beleven over de grens: informatievoorziening		7.3.2 MBO-onderwijs	p. 69
5.3.1 Grensoverschrijdende museumkaart		7.3.3 Basis- en voortgezet onderwijs	p. 72
5.3.2 Informatievoorziening in de media	p. 51	7.4 Mobiliteit leraren	p. 74
5.4 Beleid	p. 52	7.5 Studiefinanciering	
5.5 Onze eisen	p. 53	7.6 Herkenbaarheid van diploma's	p. 75
6. Communicatie avec/ohne grenzen	p. 55	7.7 Provinciaal beleid	p. 76
6.1 Historie		7.8 Onze eisen	
6.2 Buurtalen	p. 56	8. Gezondheidszorg avec/ohne grenzen	p. 79
6.2.1 Buurtaal spreken: meer kansen op werk		8.1 Vroeger	
6.2.2 Euregio als studiehuis		8.2 Verdrag van Maastricht	
6.2.3 Gemiste kans tweetalig te worden	p.57	8.3 Patiëntenmobiliteit	p. 80
6.3 Provinciaal beleid buurtalen		8.3.1 Inwoners van Zuid-Limburg	
6.4 Buurtaalprojecten	p.58	8.3.2 Actieve en gepensioneerde grensarbeiders	p. 81
6.4.1 Eurobabel		8.4 Samenwerking over de grens	p. 82
6.4.2 Elena		8.4.1 Zorgverleners	
6.4.3 Linguacluster	p. 59	8.4.2 Patiëntenorganisaties	p. 83

8.5	Onze eisen	p. 85	De initiatiefnemers	p.107
			Colofon	p.111
9.	Reizigers avec/ohne grenzen	p. 86		
9.1	Historie			
9.2	Wij zien geen grenzen, wij zien (OV)-verbindingen			
9.3	Belang van grensoverschrijdend openbaar vervoer	p. 87		
9.4	Limburg en buurlanden: vice versa			
9.4.1	Zuid-Limburg - Duitsland vice versa			
9.4.2	Zuid-Limburg - België vice versa			
9.4.3	Beleid	p. 88		
9.5	Bureaucratie en technologie			
9.5.1	Nationale bureaucratieën			
9.5.2	Technische (on)mogelijkheden			
9.6	Benelux en Europese Unie	p. 89		
9.7	Tickets en dienstregeling			
9.8	Actuele ontwikkelingen	p. 90		
9.9	Onze eisen	p. 91		
10.	Erfgoed avec/ohne grenzen	p. 93		
10.1	Historisch erfgoed	p. 94		
10.2	Geestelijk en sociaal erfgoed	p. 96		
10.2.1	Geestelijk welzijn over de grens			
10.2.2	Sociale bescherming over de grens	p. 97		
10.3	Landschappelijk erfgoed	p. 98		
10.4	Industrieel erfgoed	p. 99		
10.4.1	Musea en routes in de Euregio Maas-Rijn	p. 100		
10.4.2	Industrieel erfgoed in Zuid-Limburg			
10.4.3	Het jaar van de mijnen	p.102		
10.5	Culinair erfgoed	p.103		
10.6	Onze eisen			

Buurlanden

*We liggen als buurlanden
Naast elkaar
Jij exotisch buitenland
Ik leeg en bars binnenland*

*Met eigen vlaggen en
gebruiken
Wetten en grenzen
Die we overschrijden
Hartstochtelijk verdedigen*

*Met douanes en taksen
En bij diplomatieke incidenten
Bloemen, nutteloze geschen-
ken*

*We hadden schepen kunnen
zijn
Maar we zijn buurlanden*

Pays voisins

*L'un à côté de l'autre
Comme deux pays voisins
Toi pays exotique
Moi pays rude introverti*

*Avec chacun ses drapeaux et
coutumes
Ses lois et frontières
Que nous transgressons
Défendons passionnément*

*Avec taxes et douanes
Et pour les incidents
diplomatiques
Des fleurs, des cadeaux
inutiles*

*Nous aurions pu être deux
navires
Mais nous sommes pays
voisins*

Nachbarländer

*Wir liegen als Nachbarländer
Nebeneinander
Du exotisches Ausland
Ich ödes und leeres Inland*

*Mit eigenen Flaggen und
Bräuchen
Gesetzen und Grenzen
Die wir überschreiten
Leidenschaftlich verteidigen*

*Mit Zollämtern und Steuern
Und bei diplomatischen Ver-
wicklungen
Blumen, nutzlosen
Geschenken*

*Wir hätten Schiffe sein können
Aber wir sind Nachbarländer*

Dit gedicht is gepubliceerd in: 'Dat is wij', Herman Leenders, Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam, 2013. De vertaling in de Franse taal is van Hans Hoebeke, de vertaling in de Duitse taal is van Elke Emrich

“gelegen aan een kruising van wegen, zijn zij zich bewust de last te dragen, die een politieke verdeling van Europa hen oplegt. Het is hun noodlot thuis te horen in de periferie van hun land, indien men althans zich laat verstikken in de gedachtegang dergenen, die gewoon zijn tegen grenzen als tegen muren aan te kijken”.

- **Land zonder Grens** (Boek Prof. Dr. J. Lejeune, 1960):

citaat voorwoord ondertekend door o.a. de burgemeesters van Maastricht, Aken en Luik.

Waar een wil is, is geen grens!

Terugkijkend op de geschiedenis zijn de Limburgers zich eigenlijk pas tijdens en na de eerste wereldoorlog echte Nederlanders gaan voelen. Dat is vandaag de dag nog zo. Geen twijfel ook dat de Limburgers zich in de toekomst met overtuiging verbonden zullen blijven voelen met Nederland. Maar voor Limburg speelt er meer dan alleen de verbondenheid met het Koninkrijk. We hebben in de onmiddellijke nabijheid ook nog met onze burens te maken. Zuid-Limburg bijvoorbeeld heeft met Nederland minder dan 10 km gemeenschappelijke grens; met onze Duitse en Belgische burens zijn er dat 220.

Waar Europa in ‘Den Haag’ vooral in verbinding wordt gebracht met de interne Europese markt en de Europese politieke en economische unie is Europa voor Limburg veeleer een manier van samenleven met onze burens. En aan de orde is dan ook de vraag hoe we in Limburg in de toekomst, naast verbondenheid met het Koninkrijk, ook de verbondenheid met onze burens meer

inhoud en vorm kunnen geven. Gezien de actuele situatie op het EU-speelveld is het logisch en begrijpelijk is dat de toekomst van Europa, met betrekking tot aspecten als de bestuurbaarheid van - en het toekomstperspectief voor - ons geliefde continent, op dit moment veel opmerkzaamheid vraagt. Toch gaat de aandacht in het bijgevoegde manifest daar niet naar uit.

Voor Zuid-Limburg en de Euregio Maas-Rijn dient zich op dit moment een andere prioriteit aan. Hoe halen Zuid-Limburg en de Euregio de toekomst naar zich toe door het verzilveren van de talrijke mogelijkheden die de voorhanden situatie te bieden heeft? Te weten de ligging ‘midden in Europa’, in een gebied dat een grote rijkdom aan historisch erfgoed kent en dat begiftigd is met een hoogst aantrekkelijke landschappelijke omgeving. Bijna 4 miljoen inwoners, talrijke universiteiten en hogescholen, vele cultuur- en maatschappelijke instellingen en een actief bedrijfsleven zorgen er voor dat onze (eu)regio, nu al, verre van een ‘death valley’ is.

Door elkaar in Euregio-context op te zoeken is hier evenwel nog (heel) veel winst te behalen.

Hierdoor en mede door toonzettende onderzoeken, waaronder de 'Atlas van kansen voor Zuid-Limburg, Tongeren, Luik Hasselt en Aken, door aansprekende voorbeeld-initiatieven als het Dreiländerparkproject en wakker geschud door het Culturele Hoofdstad Project 2018 dringt zich de conclusie op dat Zuid-Limburg en partners energiek en volhardend in de weer moeten met het slechten van de fysieke en mentale blokkades die ons nog té veel van een 'grenze(n)loze' toekomst verwijderd houden. De status van superregio, toegang tot meer werkgelegenheid - het gaat op den duur om tienduizenden banen - en 'verdieping' van de sociaal-culturele omgang van de euregio-burgers met elkaar vormen daarvoor de beloning.

In het manifest plus de onderbouwende nota wordt nader ingegaan op de manier waarop er meer 'Euregioverstand en -gevoel' opgewekt kan worden bij politici en bestuurders. Daarnaast wordt er een pakket aan maatregelen gepresenteerd dat, duidelijk maakt op welke wijze ook de 'gewone burger' met de Euregio (veel) meer zijn voordeel kan halen. Het mes snijdt daarbij aan twee kanten: de Euregio wordt gemakkelijker 'te consumeren' en de blik van de bewoners en bestuurders in de Euregio wordt opgerekt naar 360°.

Met dit project krijgt Europa, op zijn minst voor de betrokken Euregioburgers een ander gezicht en een andere inhoud en wordt de toekomst van de Euregio niet langer alleen maar van bovenaf gedirigeerd. Zuid-Limburg en de Euregio Maas-Rijn nemen hun toekomst in eigen hand!

Het Manifest

Euregio Maas-Rijn: burgers en bestuurders staan voor strategische keuzes

Het bijgevoegde manifest documenteert op overtuigende wijze dat er veel werk aan de winkel is bij het toekomstbestendig maken van de Euregio Maas-Rijn, waarvan Zuid-Limburg prominent deel uitmaakt. Daarbij moeten grenzen van allerlei maaksel worden overschreden, dan wel worden afgebroken. 'De toekomst van Limburg ligt over de grens'; bij herhaling is die boodschap in de afgelopen jaren door deskundige rapportenschrijvers aan ons overgebracht. Sinds het recente verschijnen van de Atlas van Kansen voor Zuid-Limburg, Tongeren, Aken en Luik¹ weten we zeker dat het zo veel mogelijk teniet doen van de onpraktische aspecten van deze grenzen een uiterst lonend 'project' is. De aanwezigheid van heel veel ontginbare agglomeratievoordelen zorgt immers voor imposante ontwikkelings- en heroriënteringsmogelijkheden voor de Euregio. Zowel in economisch als in sociaal/cultureel/maatschappelijk opzicht.

Het 'wat en hoe' van deze aanpak wordt in dit manifest, met een reeks van toepasselijke aanbevelingen, bondig samengevat. Onder een tweetal noemers:

- het faciliteren van het Euregionaal burgerschap en,
- het versterken van de institutionele/organisatorische kracht van de Euregio

Het faciliteren van het Euregionaal burgerschap

1. Wonen, werken en ondernemen over de grens

Het grensoverschrijdend wonen, werken en ondernemen moet ondersteund worden door grensinformatiepunten voor de burger (frontoffice). De Nederlandse, Duitse, Belgische arbeidsbureaus gaan fysiek samenwerken, o.a. via EURES²-structuur; een euregionaal netwerk van vakbonden en arbeidsbemiddelingsbureaus.

- Voor Limburgse bedrijven is het inrichten van een eurochamber noodzakelijk, teneinde voor ondernemers de Euregio Maas-Rijn als thuismarkt veel zichtbaarder te maken.
- De Universiteit Maastricht & Zuyd Hogeschool richten een academisch expertisecentrum (back office) op ter ondersteuning van 'grensoverschrijdend werken, studeren en ondernemen'. Het voert 'ter voorkoming en leniging van grensproblemen' grenseffectrapportages uit.
- Meer politieke en sociale rechten:kiesrecht en tewerkstellingsrecht voor Belgische, Duitse en andere EU-burgers, die meer dan vijf jaar in Limburg wonen. Deze medeburg-

ers dienen het actief en passief kiesrecht te krijgen voor de Provinciale Staten en de Tweede Kamer. Niet-EU-burgers krijgen het recht om grensoverschrijdend als grensarbeider te werken.

2. Sociaal-cultureel samenwerken

- De sociaal-culturele uitwisseling met de buurlanden wordt gestimuleerd door in de subsidievoorwaarden grensoverschrijdende manifestaties en producties te belonen.
- De sociaal-culturele uitwisseling met de Benelux en Duitsland dient geïnitieerd en ondersteund te worden via een netwerk dat bestaat uit het Limburgs Huis van de Kunsten, een Nederlands-Duits 'Huis van de Buren' (Parkstad e.o.), een Nederlands-Benelux 'Huis van de Buren' (Westelijk Zuid-Limburg) en Europa Direct (Maastricht). De 'huizen van de burens' krijgen hierbij de taak van inspirator, coördinator en organisator voor meer gemeenschappelijke euregionale activiteit in alle zich hiervoor aandienende domeinen.
- De musea in de Euregio werken structureel samen in een netwerk en alle grensgemeenten organiseren sociaal-culturele uitwisselingen met hun Belgische en Duitse buurgemeenten.

3. Buurtalen leren en studeren bij de burens

- In 2020 wordt een van de buurtalen een verplicht schoolvak op elke school. Het onderwijs in dit vak wordt ondersteund door uitwisselingsprojecten met buurscholen, stages in het buurland, meer informatie over de buurlanden in de Limburgse media en grensoverschrijdende sociaal-culturele uitwisseling. Met het provinciale project 'buurtalen en internationalisering' wordt een goede start gemaakt, maar ook niet meer dan dat. Daarnaast verdient het ontwikkelen van talenkennis in het bestuurlijke circuit speciale aandacht. Talenkennis hoort in ieder geval in het profiel van nieuw te benoemen burgemeesters thuis.
- Het studeren bij de burens - met name bij de RWTH Aken, Universiteiten Leuven, Luik, Hasselt, Luxemburg en Hogescholen in Aken/Hasselt - wordt gestimuleerd en gefaciliteerd.
- In het middelbaar en hoger beroeps-onderwijs wordt in een diploma-supplement vermeld met welk Belgisch of Duits diploma het Nederlandse diploma vergeleken kan worden.

4. Reizen per openbaar vervoer over de grens

- De verbetering van het grensoverschrijdend openbaar vervoer dient een absolute top-prioriteit van de Euregio te zijn. Een inter-cityverbinding met Aken en Luik is een must, maar ook de onderliggende regionale treinverbindingen met onze buurregio's moeten in het kader van de nieuwe regionale OV-concessie Limburg fors verbeterd worden.
- In Sittard-Geleen, Maastricht, Heerlen en Eurode kan men Duitse of Belgische treinkaartjes kopen.
- Het OV-euregoticket wordt gepromoot en doorontwikkeld naar een echt grenzeloos tariefsysteem met onder meer ook aantrekkelijke tickets voor cultuur en studenten.

5. Grensoverschrijdende gezondheidszorg transparanter en toegankelijker maken

- De informatie van alle zorgverzekeraars over grensoverschrijdende medische zorg dient verbeterd te worden. Zorgverzekeraar CZ heeft hierbij als 'het orgaan van de woonplaats' een coördinerende taak. In Nederland wonende personen die in het buitenland (Duitsland/België enz.) werken of verzekerd zijn worden allen geadministreerd door CZ.

CZ dient voor deze personen een aparte website te ontwikkelen, als in administratief en financieel opzicht.

- Wanneer het niet gaat om een noodzakelijke behandeling tijdens bijvoorbeeld een vakantie in het buitenland doch om een geplande behandeling in Aken of Genk, dan zijn alle betrokkenen beter af wanneer deze buitenlandse zorgverlening toegankelijk geregeld is, zowel qua voorlichting als in administratief en financieel opzicht.
- De duurzaamheidsproblematiek speelt in de euregio een belangrijke rol in verband met de gezondheidssituatie van de bevolking. Intensivering van de Euregionale samenwerking is noodzakelijk.

6. Informatievoorziening over de buurlanden systematiseren

- De Limburgse kranten vullen gemiddeld één pagina per dag met herkenbare aandacht voor de buurlanden.
- De publieke omroep L1 neemt deel aan Via Euregio TV. Wekelijks komt er een programma met als voorkeurstitel 'Gluren bij de burens'. Het L1-programma RegioNed wordt vervangen door, dan wel aangevuld met, Euregionet-uitzendingen.

Het versterken van de institutionele/organisatorische kracht van de Euregio

Daarbij spelen de volgende aspecten een belangrijke rol:

- 'Voice'-ontwikkeling bij en door instellingen/instituten/burgerverenigingen en bedrijfsleven richting (politieke) bestuursorganen
- Beademing politieke besluitvorming
- Betere articulatie van problemencatalogus
- Veiligstellen langetermijn-denken en visieontwikkeling
- Vergroting van het volume van collectieve actie in de 'gezamenlijke' omgeving

Nu doen!

Grensoverschrijdende activiteiten organiseren

De organisatie van de Euregio Maas-Rijn (Zuid) kent vele samenwerkingsverbanden, maar staat te ver af van de burgers. Om de zeggingskracht van de Euregio te versterken is het wenselijk de Euregio te voorzien van een sterker profiel en van een grotere burgers nabijheid. 'Compartimentering' van de Euregio-organisatie is daarvoor een van de mogelijkheden.

Zowel aan de Nederlands-Duitse grens als aan de Nederlands-Belgisch grens moet er een aparte euregionale insteek komen waarin ook de gemeenten én de burgers gaan participeren. O.a. de hiervoor genoemde eurochamber, grensinfocentra en 'huizen van de burens' kunnen deze organisatorische aanscherping nadere inhoud geven.

Engagement bestuurders vergroten

- De Provincie Limburg organiseert minstens een keer per jaar een bijeenkomst voor grensoverschrijdende instellingen, verenigingen en samenwerkingsverbanden, alsook voor de Nederlandse vertegenwoordigers in het Europees Parlement, het EU Comité van de Regio's, het Europees Economisch en Sociaal Comité, het Benelux Parlement en de Tweede Kamer contactgroepen Duitsland en België. Het gaat daarbij om het inzichtelijk maken van de bereikte voortgang, de nog op te lossen grensproblemen en de daarbij te hanteren taakverdeling. Limburg verbindt zich op die manier tevens meer met zijn buurlanden en zorgt voor 'meer Limburg' in Brussel.
- Versterken betrokkenheid begint bij de jeugd. Jongeren worden in positie gebracht om in euregionaal verband samenwerkingsprojecten te starten. Politieke jongeren-

organisaties worden in positie gebracht om Euregionaal samen te werken. Wellicht biedt deze samenwerking (ooit) uitzicht op de mogelijkheid tot het inrichten van een euregionaal jongerenparlement.

- Zuid-Limburgse gemeenten intensiveren hun samenwerking in diverse verbanden met hun euregionale partnergemeentes. Gemeenteraadsleden nemen daarbij hun verantwoordelijkheid in deze samenwerking. Burgers, ondernemers, vrijwillige en professionele organisaties worden hierbij betrokken.

Financiële mogelijkheden verruimen

Extra middelen van de Europese en landelijke overheden. Gezien de geografische ligging en de (taal)grenzen van Zuid Limburg hebben inwoners van Zuid Limburg minder kansen op de arbeidsmarkt dan de inwoners van andere delen van Nederland. Er dienen extra middelen te komen voor onder meer buurtaalonderwijs, grensoverschrijdend openbaar vervoer en grensoverschrijdende arbeidsbemiddeling.

Nu opstarten!

Denkwerk over het opzetten van een effectieve organisatie voor een fundamentele aanpak met

betrekking tot het doen herleven van de Euregio dient zo snel mogelijk van start te gaan.
scenario's:

- Het grondig 'resetten' van de huidige Euregio-organisatie
- Het aangaan van een conventie (à la Culturele Hoofdstad-project) voor het doeltreffend opzetten van een euregionale ontwikkelings-agenda
- Het inrichten van een Euregionale Genossenschaft (naar bestaand EU-recht) als platform voor overleg voor alle betrokken partijen
- Het opzetten van een Euregionaal Development Board²

¹ De Atlas voor Gemeenten vergelijkt al vele jaren de 50 grootste gemeenten van Nederland op hun aantrekkingskracht en uitstraling. Recentelijk werd daaraan het genoemd Atlas van Kansen-rapport toegevoegd. Met als spectaculaire conclusie dat Zuid-Limburg qua aantrekkelijkheid op plek 2, direct na Amsterdam zal eindigen en dat er uitzicht op tienduizenden nieuwe banen ontstaat. Op voorwaarde dat de grenzen in dit gebied 'betekenisloos' gemaakt worden.

² Eures: European employment services.

³ Het manifest is ook beschikbaar in de Duitse en Franse taal.

De Nota

Voorwoord

De aanleiding voor dit manifest is de viering van '200 jaar Koninkrijk der Nederlanden'. De werktitel van dit project luidde: '200 jaar Koninkrijk der Nederlanden in verbondenheid met de burens: hoe verder met de grenzen?'. Dit document geeft een overzicht van de grensoverschrijdende activiteiten van burgers, instellingen, verenigingen, scholen enzovoorts. Het is indrukwekkend wat burgers in Zuid-Limburg presteren en wat er overigens, zeker ook in Midden- en Noord-Limburg, in deze context zoal aan de orde is. Het zijn burgers die de wil, de moed en de creativiteit hebben om de grenzen te overschrijden door hun eigen grenzen te verleggen. Staats- en taalgrenzen, die ooit door politici - veelal na pijnlijke conflicten - zijn vastgelegd. Grenzen om te overschrijden. Om samen te werken, samen te leven, samen te studeren en samen te recreëren met onze euregionale burens.

Dit overzicht bestaat uit tien hoofdstukken. Het eerste hoofdstuk is een algemene beschouwing over 'hoe te leven avec/ohne grenzen'. De andere hoofdstukken behandelen verschillende thema's, die in samenhang met elkaar kunnen worden gelezen. In de hoofdstukken wordt een groot aantal grensoverschrijdende instellingen, projecten enz. beschreven. Elk hoofdstuk

begint met een korte historische inleiding. De aanleiding is immers de viering van '200 jaar Koninkrijk der Nederlanden'. Regelmatig worden er conclusies getrokken. De meeste hoofdstukken eindigen met een aantal eisen en ideeën. Eisen aan onszelf en aan onze overheden. Eisen - zeer indringende wensen en verlangens - die haalbaar zijn, als wij eensgezind met onze burens samenwerken.

Bij de in ogenschouw te nemen Euregio is de keuze op de Euregio Maas-Rijn Zuid, waarvan Zuid-Limburg deel uitmaakt, gevallen: een regio met aan de ene kant 220 km grens met verschillende burens en aan de andere kant 6 km grens met de rest van Nederland. Zuid-Limburg kenmerkt zich daardoor als het deel van Limburg met het hoogste 'Europa-gehalte', maar ook als deel van Limburg met de meeste op te lossen grensproblemen en met grote kansen. Helder is overigens dat alle te ontwikkelen ideeën en oplossingen zo goed als zeker kopieerbaar zijn en dus heel Limburg ten goede zullen komen.

Aan een belangrijk onderwerp is eerder impliciet dan expliciet aandacht besteed. Dit betreft de economische ontwikkeling, die voor wat betreft de euregionale dimensie uitgebreid beschreven staat in het beleidsplan van Limburg Economic Development (LED).

Een aantal daarin opgenomen actiepunten zijn verwerkt in dit manifest. LED zal de kansen op meer mogelijkheden voor economische groei zonder meer zien toenemen wanneer de grenzen in de Euregio 'betekenisloos' gemaakt zouden kunnen worden. Maar het traject van het slechten van grenzen zal in handen gelegd moeten worden van degenen die er over gaan en die zich, teneinde dit doel te realiseren, daarvoor ook zullen moeten toerusten, d.w.z. organiseren. Succes in dit traject zal zich daarbij in brede zin vertalen in (veel) meer mogelijkheden voor economische ontwikkeling.

De kompasnaald in Zuid-Limburg wijst automatisch naar het noorden. Dit terwijl Zuid-Limburgers moeten zich meer oriënteren op het oosten, het westen en zuiden. Voor Zuid-Limburg geldt: oost west zuid best. Wellicht zou het goed zijn om de kilometer grens met de rest van Nederland één keer een week af te sluiten. Dit zou leiden tot meer inzicht en gevoel voor onze unieke ligging.

Dit manifest is een indringende oproep aan de nationale en regionale politici om het samenleven van grensburgers in de buurlanden te ondersteunen. Dat kan door het uitvoeren van zogenaamde grenseffectrapportages in het geval van nieuwe wet- en regelgeving, het stimuleren van grensoverschrijdende projecten en extra middelen voor tweetaligheid, grensoverschrijdend openbaar vervoer en

arbeidsbemiddeling. Wij vragen ook aandacht en ondersteuning van de nationale instellingen, verenigingen en organen, die vanuit de Randstad/Brussel/Münster de (culturele) samenwerking van Nederland met België/Vlaanderen en Duitsland vormgeven.

Historisch gezien waren de Limburgers de 'laatste' Nederlanders. De geografische verbondenheid met de rest van Nederland bedraagt slechts een paar kilometer. De grens is een vraag over hoe open of gesloten we onze grenzen maken voor ons zelf en voor anderen. Waar een wil is, is geen grens!

De burger dient zich door dit manifest evenzeer aangesproken te voelen. Sinds de opkomst van de nationale staten met hun eigen wetgeving, talen en onderwijs zijn de burgers in de betrokken buurlanden feitelijk en emotioneel meer en meer van elkaar verwijderd geraakt. Verdwijnde taalkennis heeft dit proces alleen maar versterkt. Ook de Zuid-Limburgse burger zal hier conclusies moeten trekken. Gaan we zo door of gaat het roer om? Liefst wel en de talrijke in het manifest aangesproken maatregelen moeten hem daartoe aanmoedigen. Waar een wil is, is geen grens!¹

¹Eindredacteur van deze publicatie is Ger Essers. Met dank aan de vele personen die een bijdrage hebben geleverd aan deze publicatie.

1. Zuid-Limburgers avec/ohne grenzen

Al eeuwenlang zijn grensgebieden overgeleverd geweest aan de grillen van de geschiedenis. En de bewoners hebben zich altijd moeten (en daardoor ook: leren) aanpassen. Voor Limburgers, Luxemburgers en inwoners van de Deutschsprachige Gemeinschaft (Ost Belgien) is daardoor 'de andere kant van de grens' geen vreemd fenomeen en is men er niet voor bevreesd. In het Europa van vandaag is er eigenlijk geen plaats meer voor grenzen. Doch zolang in het centrum van nationale staten Europa zich overwegend presenteert als een politieke unie en als een interne markt, manifesteert Europa zich in de euregio's, en zeker in de Euregio Maas-Rijn veeleer als een heuse samenleving. Hierdoor zijn de euregio's bij uitstek in staat grenzen verder te doen vervagen en zelfs te laten verdwijnen. Grenzen worden daarmee littekens uit het verleden. Het verder laten vervagen van deze littekens gaat evenwel niet lukken zonder extra inspanningen, wil de euregio een voor de bewoners aantrekkelijke samenleving zijn.

In deze nota wordt daarom, vanuit historisch perspectief, de weg geschetst die daartoe zal moeten worden bewandeld.

1.1 Het ontstaan van de Limburgse buitengrenzen

Het Koninkrijk der Nederlanden bestond in 1815 ook uit het huidige België; daarnaast bestond, via Koning Willem I, een personele unie met het Groothertogdom Luxemburg. In 1830 vond de Belgische Revolutie plaats die leidde tot het onafhankelijke Koninkrijk België. Na de conferentie van Londen erkenden de grote mogendheden op 20 december 1830 de scheiding tussen Nederland, België en Luxemburg.

Tijdens de periode 1830-1839 behoorde de provincie Limburg (bestaande uit beide huidige Limburgen, uitgezonderd Maastricht), evenals het Groothertogdom Luxemburg (met uitzondering van de hoofdstad) tot het Koninkrijk België. In 1838 werd Limburg alsnog verdeeld in een Belgisch en Nederlands deel. De bevolking wilde dit niet en de Belgische regering bedong dat elke Limburger die Belgisch wenste te blijven, zich vrij zou kunnen vestigen in het Belgische Limburg. Van dat recht hebben ongeveer 3.000 personen gebruikgemaakt. Nederlands Limburg - met uitzondering van de vestingsteden Maastricht en Venlo - was tot 1867 lid van de Duitse Bond. Ook Luxemburg was lid van de Duitse Bond werd opgesplitst in de huidige Belgische Provincie Luxemburg en het huidige Groothertogdom.

De ontwikkeling in de eerste veertig jaar van de

Nederlandse 19de eeuw kan men kenmerken als zowel een geforceerde eenheid als een natuurlijke scheiding van de huidige Beneluxlanden. De staatkundige verbondenheid van de koninkrijksdelen binnen het jonge koninkrijk werd beëindigd. België en Luxemburg werden burens. Tussen Limburg en zijn buurlanden ontstond een territoriale grens. Voor een deel was deze nationale grens een natuurlijke grens (grensmaas). Voor een ander deel - tussen Limburg en Duitsland en een deel van België - was de territoriale grens ook een taalgrens.

1.2 Versterking en schending van de Limburgse buitengrenzen

Vanaf het midden van de 19-de eeuw tot het midden van de 20-ste eeuw vond de integratie plaats van Limburg als onderdeel van het Koninkrijk der Nederlanden. De strijd voor de gelijke behandeling van het katholieke volksdeel, de uitbreiding van het algemeen kiesrecht en de emancipatie van de werkende bevolking enz. vonden plaats binnen de grenzen van de nationale staat. De sociale bescherming, de rechtstaat en de cultuur versterkten het nationale bewustzijn in de perifere gebieden van het Koninkrijk. De Nederlandse natiestaat, werd sterk gedomineerd door de Hollandse cultuur. De in de 19-de eeuw ontstane territoriale grenzen werden mentale grenzen.

Honderd jaar geleden (1914) werden de grenzen

van de buurlanden België en Luxemburg geschonden door buurland Duitsland. Nederland bleef neutraal tijdens de Eerste Wereldoorlog. Na deze oorlog deed België een vergeefse poging een deel van Nederland - met name Limburg - te annexeren. De Nederlandse grenzen - historische littekens uit de 19de eeuw - werden tot 1940 door de buurlanden gerespecteerd. In 1940 werden de grenzen van de Beneluxlanden door Duitsland op geweldadige wijze overschreden. Er volgde een catastrofale 5 jaar durende bezetting door nazi-Duitsland.

Na het herstel van de onafhankelijkheid in 1945 heeft Nederland getracht zijn oostgrens met Duitsland te verleggen. Het Limburgs grondgebied werd vanaf 1949 tot 1963 uitgebreid met een paar vierkante kilometer bij de Selfkant. De nog vers in het geheugen liggende Duitse bezetting leidde er toe dat de Nederlands-Duitse grens een pijngrens werd. De prikkeldraad midden op de Neustrasse & Nieuwstraat in Kerkrade en de extraterritoriale weg door de Selfkant symboliseerden de slechte verhouding tussen Nederland en buurland Duitsland. Het Oranjegevoel nam toe en het anti-Duitse sentiment overheerste tot ver in de jaren 90. Limburg identificeerde zich steeds meer met Nederland.

Als gevolg van het Duitse Wirtschaftswunder werd de Nederlandse economie steeds meer afhankelijk van de Duitse economie.

Limburgers gingen werken in Duitsland. De Belgisch Limburgers kwamen als grens-arbeider in Nederlands Limburg werken. Deze grensoverschrijdende arbeidsmarktontwikkeling werd mogelijk dankzij de Europese Economische Gemeenschap - met als voorloper de Benelux - die het 'vrije verkeer van werknemers' mogelijk maakte. De grensoverschrijdende mijnbouwindustrie in de Euregio evenals de staalindustrie in Luxemburg - met haar multiculturele werkvloer - waren een proeftuin voor het vrij verkeer van werknemers binnen Europa.

1.3 Van gesloten buitengrenzen naar open binnengrenzen: hoe verder?

De jaren 90 worden gekenmerkt door de discussie over de zogenaamde binnengrenzen, het Europa van de 'open binnengrenzen'. De gemeenschappelijke markt en munt en het Europees burgerschap. De tijd van de euforie. De 'euregiogedachte' bloeide. De Europese Unie was 'sexy'.

De grens is niet alleen een scheiding maar ook een nabijheid. De nabijheid van de Duitse en Belgische grens is van invloed op de identiteit van de Limburger. Op steenworp afstand wordt een andere taal gesproken, gelden andere rechtsregels, is de sociale samenhang volstrekt anders georganiseerd en gelden er andere normen en waarden. Toch deze grens is - dankzij de fundamentele Europese principes

van het vrij verkeer van personen, diensten en goederen - een verbinding tussen Limburg en zijn buurlanden. De Limburgse grens is een glazen deur.

Het vrij verkeer van personen, diensten en goederen wordt steeds meer benut door de Limburgers en hun burens. Zij gaan 'over de grens' wonen en/of werken, studeren, recreëren en consumeren. Men ondergaat een medische behandeling over de grens, gaat trouwen/samenwonen met een 'van over de grens afkomstige' partner. Dagelijkse vanzelfsprekendheden.

Internationalisering is in Limburg anders dan in de Randstad. Bij internationalisering in 'Den Haag' wordt de grens min of meer institutioneel 'eenmalig' overschreden. Internationalisering in Zuid-Limburg is ook euregionalisering, waarbij de grens door burgers dagelijks of wekelijks wordt overschreden. In Limburg wordt buitenland binnenland en het binnenland buitenland. In de collegezalen, op de werkvloer, op straat, in de schoolklas, aan het ziekbed, in de winkels en restaurants: daar vindt de sociale ontmoeting tussen de Limburgers en hun burens plaats. Deze natuurlijke ontwikkeling beïnvloedt de identiteit van de Limburgers in positieve zin. Binnen de provincie is een duidelijk herkenbare sociaal-culturele grens zichtbaar tussen de oostgrens met Duitsland en de westgrens met België.

In het stroomgebied van de Maas worden de Nederlandse en Belgische Limburgers 'Maaslanders'. Aan de Limburgse oostgrens worden de Limburgers 'Rijnlanders' of 'Dreiländer'. Het Zuid-Limburgs nationalisme is beperkt tot 'hup Holland hup' bij voetbalwedstrijden.

De kansen die over de grens liggen, worden echter lang niet ten volle benut. Grensbewegingen zijn vaak eenzijdig. De kennis van de buurtalen loopt terug. De regionale media geven nauwelijks informatie over de buurlanden. Grensarbeiders ervaren veel problemen in het oerwoud van voorschriften, strikt nationaal geldend. Het grensoverschrijdend openbaar vervoer is negentiende-eeuws. Culturele samenwerking over de grens is nog lang niet vanzelfsprekend. Terwijl Maastricht - in samenwerking met de Euregio Maas-Rijn - culturele hoofdstad wilde worden, fuseerde het Limburgs symfonieorkest met het Brabants Orkest. De euregionale mogelijkheden worden niet benut.

In de nationale, doch ook in de Limburgse politiek vindt (vrijwel) geen publieksdebat plaats over de euregionale kansen en mogelijkheden. Er is door commissies en deskundigen een boekenkast volgeschreven¹ over grensoverschrijdende kansen en problemen. In het openbaar debat wordt de grens te vaak beschreven als een belemmering. De grensoverschrijdende instituties functioneren niet optimaal en ze zijn onzichtbaar. Het eerste decennium van de 21e eeuw wordt gekenmerkt door renationaliser-

ing, een 'eigen inwoners eerst'-mentaliteit en een eurofobie. De Nederlanders - waaronder de Limburgers - moeten weer méér Nederlander worden. Daartegenover staat dat er formeel juridisch geen onderscheid meer gemaakt wordt tussen Europese burgers en niet-Europese burgers. Duitsers, Belgen en andere Europeanen hebben bijna dezelfde gelijke rechten als Nederlanders. Met het uitbreiden van de Europese Unie met 28 lidstaten ligt het verleggen van de buitengrenzen van de Europese Unie ligt achter ons. Thans is het hoog tijd de verwaarloosde binnengrenzen met creativiteit, passie en 'schwung' aan te pakken.

Volgens Loesje is "een grens eigenlijk een wens om verder te gaan". In dit manifest wordt beschreven hoe - met behoud van de 200 jaar geleden gevormde territoriale staatsgrenzen - de grens als een kans benut kan worden. We denken niet grenzeloos, maar handelen grensoverschrijdend. De grens mag niet wurgen of een struikelblok zijn en daarmee een pijngrens worden.

Aan de grens komt men zichzelf en zijn burens tegen. Onze identiteit wordt bepaald door de (taal)grenzen en niet door grachten, polders en de kustlijn. Grensoverschrijding mag voor en nadelen opleveren. Het binnensmokkelen van goede ideeën is toegestaan. Men mag over de grens zijn boterham verdienen en een partner zoeken.

De territoriale verbreding van de Europese Unie vond plaats aan de buitenranden van de Europese Unie. Die verbreding is (grotendeels) voltooid. De verdieping zal via de binnengrenzen van de Europese Unie moeten worden aangepakt. Een verdieping die Zuid-Limburg in alle opzichten zal verrijken.

2. Burgers avec/ohne grenzen

Dit hoofdstuk gaat over burgers. Over Lim'burgers'. De Limburgers waren de laatste Nederlanders. De Europese Unie is ontstaan uit de Europese Kolen en Staal Gemeenschap. Om die reden zijn Zuid-Limburgers - samen met hun Belgische, Duitse, Luxemburgse burens - de eerste euregionale burgers¹. Er wordt in dit hoofdstuk beschreven wat euregionale burgers zijn. De politieke rechten van EU-burgers zijn vaak begrensd. Burgers die EU-burger zijn en in Nederland wonen, hebben minder politieke rechten dan Nederlanders. Niet EU-burgers hebben minder sociale rechten; zij mogen ook niet grensoverschrijdend werken. In dit hoofdstuk doen wij voorstellen om EU-burgers meer politieke rechten en niet EU-burgers meer sociale rechten te geven.

2.1 Historie

De discussie over burgers, ingezetenen en vreemdelingen speelt al meer dan 200 jaar². Ten tijde van de Bataafse republiek (1795-1801) werd voor het eerst een soort nationaal burgerschap ingevoerd. Vreemdelingen kregen in de Bataafse republiek stemrecht wanneer ze tien jaar in de Republiek woonden en belasting hadden betaald of wanneer ze vijf jaar in de Republiek woonden en met een Nederlandse vrouw waren getrouwd.

1 Zie 'De toekomst van Limburg ligt over de grens' (2007) van de Cie Hermans, de kansenatlassen voor grensoverschrijdende samenwerking, Limburg als experimenteerregio voor grensoverschrijdende samenwerking. www.limburg.nl/Beleid/Europa/Samenwerking_met_Duitland_en_België/ 2.

Trouwen met een burger uit een buurland kent een lange traditie. Zo trouwden de Nederlandse koningen Willem I en III en de koninginnen Wilhelmina, Juliana en Beatrix met een Duitse partner³. Met de intrede van het vrouwenkiesrecht in Nederland werd het burgerstemrecht begin 20ste eeuw een breed maatschappelijk gegeven voor Nederlanders.

In februari 1940 stelde de Nederlandse historicus Johan Huizinga: 'Ieder beschaafd en weldenkend mensch heeft naast zijn eigen volk enkele vreemde naties lief, wier land hij kent, wier geest hij bemint'. Huizinga vergeet te vermelden 'wier taal hij kent'. De euregionale burger is zo'n weldenkend mensch. Huizinga's 'vreemde naties' zijn Limburgs buurlanden. Elke Zuid-Limburger is binnen een kwartier (auto)rijden in het buitenland. Dat is korter dan de afstand tussen Utrecht en Amsterdam.

2.2 Euregionaal burgerschap?

Nederlandse burgers nemen deel aan het maatschappelijke leven, spreken de Nederlandse taal, maken deel uit van het Nederlands sociale stelsel, betalen hun belasting in Nederland en hebben actief en passief kiesrecht. Elke Nederlander is ook burger van de Europese Unie. Het burgerschap van de Europese Unie komt naast het nationale burgerschap, maar niet in de plaats daarvan⁴. Voor veel Nederlanders, Duitsers en Belgen is het Europees burger-

schap passief. Zij overschrijden immers maar af en toe of eenmalig de binnengrenzen van de Europese Unie.

Voor burgers in grensregio's is dit anders. Zij maken zeer intensief gebruik van 'het vrije verkeer van personen, diensten en goederen', waardoor er sprake is van een zeer actief Europees burgerschap oftewel van een 'euregionaal burgerschap'. Euregionale burgers nemen deel aan het maatschappelijke leven in twee landen, spreken hun moedertaal en als het goed is een of meerdere buurtalen, dragen bij aan het sociale stelsel van het land waar ze werken of gewerkt hebben en betalen belasting in vaak meerdere landen. Euregionale burgers hebben de Europese binnengrenzen ver-innerlijkt. Wanneer zij echter in een land wonen, waarvan zij de nationaliteit niet bezitten, dan hebben zij beperkte politieke rechten. Een Belg of Duitser die al zijn/haar hele leven in Nederland woont (en werkt), heeft slechts het actief en passief kiesrecht voor de Gemeenteraad.

Politici en Ambtenaren in Berlijn, Brussel en Den Haag, die ver van de binnengrens wonen, voeren een beleid zonder rekening te houden met deze binnengrenzen. Dit leidt tot negatieve gevoelens jegens de politiek bij grensbewoners. Ook bij politici in Brussel is er vaak meer interesse voor de Europese buitengrenzen dan voor de euregionale binnengrenzen.

leidt dat tot antipolitieke gevoelens bij grensbewoners. Ook bij politici in Brussel is er vaak meer interesse voor de Europese buitengrenzen dan voor de euregionale binnengrenzen. Het uitvoeren van nationale grenseffect-rapportages bij bijvoorbeeld de wijzigingen in het fiscale en socialezekerheidsstelsel vindt nauwelijks plaats. Als dat tot problemen leidt, dan schuift Den Haag de schuld af op de Europese Unie. Ook worden burgers die over de grens gaan wonen, er van 'verdacht' dat zij dit doen om fiscaal gunstige redenen⁵. Grensarbeiders worden veelal afgeschilderd als calculerende burgers, die het beste van twee werelden willen hebben. Dit alles staat in schrille tegenstelling tot de omgang met de inkomende en uitgaande expats, die gefaciliteerd worden via gunstige fiscale regelingen en daarbij ondersteund worden door de grote advieskantoren.

2.3 Meer politieke rechten voor EU-burgers

In 2014 is het stemrecht van de in ons koninkrijk wonende EU-burgers⁶ nog steeds beperkt tot het actief/passief kiesrecht voor de gemeenteraad⁷. Er is dus nog geen sprake van volledige gelijke behandeling, omdat EU-burgers die in een andere lidstaat wonen nog geen toegang hebben tot alle in hun woonland geldende democratische rechten. Het fundamentele democratisch beginsel 'there is no taxation

without representation' geldt niet voor EU-burgers. EU-burgers die belasting betalen in Nederland behoren ook het actief en passief kiesrecht te krijgen. Ook moet het mogelijk worden dat EU-burgers een burgerinitiatief⁸ bij de Tweede Kamer kunnen indienen. Dit is nu nog voorbehouden aan Nederlandse burgers. EU-burgers zijn geen buitenlanders of vreemdelingen zoals Canadezen, Russen en Congolezen: EU-burgers zijn binnenlanders. In Zuid-Limburg en in de grensregio wonen veel gemengde gezinnen. Dat is een gezin waarvan bijvoorbeeld de vrouw de Duitse of Belgische nationaliteit heeft en de man de Nederlandse nationaliteit. In dit soort situaties heeft de ene partner wel en de andere geen kiesrecht voor de Provinciale Staten en de Tweede Kamer⁹. In de grensstreken komen binnen gezinnen/families veelvuldig verschillende EU-nationaliteiten voor¹⁰. Ook heeft een burger vaak twee EU-nationaliteiten. De Rijkswet op het Nederlanderschap¹¹ maakt het mogelijk dat kinderen, die ten tijde van hun geboorte een Nederlandse moeder en bijvoorbeeld een Duitse of Belgische vader hebben, zonder enige beperking in de tijd en zonder enige leeftijdsbeperking kunnen kiezen voor de Nederlandse nationaliteit zonder dat zij de Belgische of Duitse nationaliteit verliezen.

2.4 Dubbele nationaliteit

De toekenning van een nationaliteit is een nationale bevoegdheid. Woont een 'gemengd' gezin, waarvan een van de ouders bijvoorbeeld de Duitse en de andere ouder de Nederlandse nationaliteit heeft in Nederland, dan geldt dat het in Nederland geboren kind zowel de Duitse als de Nederlandse nationaliteit krijgt. Wanneer een Nederlands gezin, waarvan beide ouders de Nederlandse nationaliteit hebben, langer dan 8 jaar in Duitsland woont, dan verwerft dit in Duitsland geboren kind zowel de Duitse als de Nederlandse nationaliteit. Woont een Duits of Belgisch gezin in Nederland, dan verwerft een dergelijk kind de Nederlandse nationaliteit niet, tenzij een der ouders geboren is terwijl een grootouder in Nederland woonachtig was¹². Het hebben van twee verschillende nationaliteiten van een EU-lidstaat is naar onze opvatting positief. Immers burgers met twee EU-nationaliteiten versterken de sociale cohesie binnen de Europese Unie.

2.5 Derdelanders: tweederangsburgers?

EU-burgers zijn geen vreemdelingen of 'echte' buitenlanders. Zij mogen in een buurland wonen en/of werken en worden naadloos toegelaten tot het socialezekerheidsstelsel van een andere EU-lidstaat. Dat geldt niet voor vreemdelingen. Vreemdelingen zijn burgers met

de nationaliteit van een niet EU-lidstaat (zogenoemde derdelanders). Derdelanders hebben minder rechten dan EU-burgers. Een Canadese vrouw mag slechts werken in Maastricht als zij gehuwd is met een EU-burger¹³. Haar recht op tewerkstelling is dus afgeleid van haar EU-echtgenoot¹⁴. Woont zij in Maastricht en wil zij als grensarbeider in België werken, is dit niet mogelijk. Voor haar geldt niet het recht op 'vrij verkeer van werknemers'. Het is niet 'het verdriet van België' maar het verdriet van Europa, dat er aan derdelanders geen individueel recht op 'vrij verkeer van werknemers' wordt toegekend.

De sociale cohesie in de grensstrekken, respectievelijk het euregionaal burgerschap, moet verder worden bevorderd door het grensoverschrijdend wonen, werken, ondernemen en studeren te ondersteunen. Het EU-burgerschap is geïntroduceerd in het Verdrag van Maastricht (1992). De Universiteit Maastricht hanteert o.a. als slogan 'Europees en internationaal, maar nauw verbonden met de regio'. Verbondenheid en dienstbaarheid van deze universiteit aan de euregionale burgers en ondernemingen krijgt hierdoor zinvol gestalte. Daartoe behoort het aandragen van oplossingen voor grensproblemen en het uitvoeren van grenseffect-rapportages. De euregio moet door het Limburgs hoger onderwijs in Limburg benut worden als proeftuin, studiehuis of laboratorium.

2.6 Onze eisen

Er dient vooruitgang geboekt te worden in het eu(regionaal) burgerschap en daarom zal wettelijk geregeld moeten worden dat:

- duurzaam in Nederland wonende EU-burgers het actief en passief kiesrecht bij de Provinciale en Tweede Kamerverkiezingen toegekend wordt;
- in Nederland geboren kinderen de Nederlandse nationaliteit verwerven indien beide ouders de nationaliteit hebben van een EU-lidstaat en langer dan bijvoorbeeld 8 jaar in Nederland wonen;
- dat derdelanders die legaal en duurzaam verblijven in Nederland, België, Luxemburg of Duitsland, de mogelijkheid krijgen om zonder tewerkstellingsvergunning als grensarbeider te werken in hun buurland.

Bovenstaande wetten zouden zo verwoord moeten worden dat zij op EU-niveau als basis kunnen dienen voor soortgelijke regelgeving in de andere Euregio's in de Europese Unie.

Als het gaat om het kiesrecht dan spelen politieke partijen een belangrijke rol. In euregio-naal verband werken deze evenwel nauwelijks samen. Politieke partijen hebben de neiging om nationaal te denken en te

handelen. Wij vinden daarom dat politieke partijen grensoverschrijdend - dat wil zeggen bilateraal - samen moeten gaan werken ter realisatie van een aantal majeure projecten.

Het euregionaal burgerschap moet ook verder worden ontwikkeld door meer communicatie/uitwisseling met de euregionale burgers in de buurlanden, beter openbaar vervoer, het euregionaliseren van cultuur, onderwijs¹⁵. Euregionalisering voorkomt renationalisering.

¹Voor een beeld van de euregionale mensen: www.exchangechangewisselwechsel.net

²Zie het artikel van Marlou Schrover over 'Burgers, ingezetenen en vreemdelingen' in: Een nieuwe Staat - het begin van het Koninkrijk der Nederlanden (pag. 243 e.v.). Uitgegeven door Prometheus & Bert Bakker; Amsterdam (2013).

³De tweede vrouw van Koning Willem I was de in Maastricht geboren gravin d'Oultremont de Wégimont. www.rhcl.nl/data/files/algemeen/Archiefsprokkel%20%20Henriette%20d'Oultremont.pdf

⁴Artikel 20 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VwEU)

⁵Onuitroeibaar is het vooroordeel dat België een belastingparadijs is

⁶In 2013 wonen er 380.540 EU burgers in Nederland, 28.209 in België en 72.627 in Duitsland

⁷Artikel 20, lid 2, sub b Het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VwEU)

⁸www.tweedekamer.nl/hoewerkt_het/uw_mening_telt/burgerinitiatief/#

⁹De Duitse wetgeving maakt het mogelijk dat een in Nederland wonende Nederlander zich tot burgermeester in Duitsland kan laten verkiezen.

¹⁰Er wonen in Nederland 226.000 personen met een EU-nationaliteit en Nederlandse nationaliteit (2012)

¹¹Zie artikel. 6 lid 1 onder i t/m o Rijkswet op het Nederlanderschap

¹²Artikel 3, lid 3 Rijkswet op het Nederlanderschap

¹³Verordening 492/2011, die het vrij verkeer van werknemers regelt geldt, alleen voor EU-onderdanen

¹⁴Europese richtlijn 38/2004

¹⁵Zie de voorstellen in de volgende hoofdstukken

3. Werken & wonen avec/ohne grenzen

3.1 Vroeger

Arbeidsmigratie is van alle tijden¹. Veel werknemers zijn vanuit andere landen in Limburg komen wonen én werken. De liberale staatsman Johan Rudolph Thorbecke (1798-1872) werkte van 1820 tot 1830 in Duitsland resp. in België. Ook bekende Limburgers werkten over de grens. De in Gulpen opgegroeide Hubert Vliegen (1862-1947) - bekend socialistisch politicus - werkte van 1881 tot 1883 in Luik. Het eerste sociale zekerheidsverdrag met Duitsland werd al in 1907 gesloten ('met als wensch om dubbele verzekering te voorkomen'). In 1921 werd het Verdrag tussen Nederland en België betreffende ongevallenverzekering gesloten.

Een van de eerste Europese wetten was verordening (EEG) nr. 3/58. Deze verordening zorgde er voor dat 'de sociale zekerheidsstelsels van de lidstaten beter op elkaar aansluiten, met eerbiediging van de eigen kenmerken van de sociale zekerheidsstelsels'. De eerste verdragen ter voorkoming van dubbele belasting met België en Duitsland zijn uit 1936 en 1959. Het vrij verkeer van werknemers, dat wil zeggen het recht om zonder tewerkstellingsvergunning in een ander land te werken, - nu zo

vanzelfsprekend - is begonnen in de mijnindustrie. Artikel 69 van het EGKS-verdrag² draagt de regeringen op er voor te zorgen dat de arbeiders in de kolen- en staalindustrie vrijheid verkrijgen om in elk van de zes landen van de Gemeenschap werk te zoeken. De vaders van Salvatore Adamo en Rocco Granata behoorden tot de eerste groep migrerende werknemers. Het recht om als EU-onderdaan in alle lidstaten zonder vergunning te werken is definitief geregeld in Verordening 1612/68 (nu Vo 492/2004).

Arbeidsmigratie zal ook in de toekomst noodzakelijk zijn. Afhankelijk van de mate waarin de participatiegraad van de eigen Zuid-Limburgse bevolking stijgt, zijn er tussen de 6.000 en 21.000 mensen nodig van buiten de Zuis-Limburg, waarvan 5.000 à 18.000 uit het buitenland³.

3.2 Euregionale werkers

Grenswerkers wonen in het ene land en werken dagelijks in het andere land. Vele duizenden Limburgers werk(t)en in Duitsland en België. Duitsers en Belgen werken in Nederland. Een tekort aan werknemers op de Limburgse arbeidsmarkt wordt opgelost met een overschot op de Belgische en/of Duitse arbeidsmarkt. Dit geldt ook in omgekeerde richting. Dat klinkt mooi maar ondanks het feit dat er geen tewerkstellingsvergunning nodig is, blijkt op de arbeidsmarkt geldende wet- en regelgeving zo

ingewikkeld dat deze als belemmerend ervaren wordt. Ondanks het vrije verkeer van werknemers worden de arbeidsmarkten ook begrensd door ontbrekende kennis van de buurtalen en gebrekkig grensoverschrijdend openbaar vervoer.

Het aantal Nederlandse arbeidsplaatsen binnen een straal van 50 km is voor Zuid-Limburgers veel lager dan voor inwoners van bijvoorbeeld Utrecht, 's-Hertogenbosch of Dordrecht⁴. De nationale overheid dient om die reden extra arbeidsmarkt-maatregelen te nemen voor grensregio's. Onderwijs in een buurtaal, beter openbaar vervoer, persoonlijke voorlichting en grensoverschrijdende arbeidsbemiddeling zijn instrumenten die door hen ondersteund dienen te worden. Ondanks alle goede pogingen⁵ blijft de euregionale arbeidsmarkt ondoorzichtig. Er is geen grensoverschrijdend arbeidsbureau, waar de arbeidsbemiddelaars van de Nederlandse, Belgische en Duitse arbeidsbureaus samenwerken. Wel bestaat er het EU-RES-netwerk⁶. Werlzoekende Zuid-Limburgers hebben vanwege de geografische ligging meer begeleiding nodig dan de inwoners van Utrecht.

3.3 Geen harmonisatie: wel coördinatie en advies

Het 'vrij verkeer van werknemers' is een fundamenteel Europees rechtsbeginsel⁷.

Niet EU-burgers hebben dit recht niet. De solidariteit eindigt abrupt aan de grens. Verzorgingsstaten zijn nationale bolwerken, die constant in beweging zijn. Het Nederlandse sociale zekerheidsstelsel is volstrekt afwijkend van het Duitse en Belgische stelsel. Er is en er komt geen Europese wetgeving die de sociale stelsels harmoniseert. Belastingverdragen zijn immers geen EU-bevoegdheid. Volledig harmoniseren is een utopie. Er moet dus gecoördineerd en geadviseerd worden.

Op de werkvloer werken de euregionale arbeiders harmonieus samen. Werkgevers zijn doorgaans zeer tevreden over hun grenswerkers. Zij vormen niet zelden een verrijking van het personeelsbestand. Evenwel, werkgevers met grenswerkers, die gemangeld worden door grensproblemen, lopen het risico dat de arbeidsverhouding met de grenswerker onder druk komt te staan. Dat mag niet gebeuren. Werkt de vader van een Nederlands gezin in Nederland en de moeder in Duitsland, dan loopt deze sociale grens door het gezin. In dit soort gevallen bestaat er recht op de Nederlandse én Duitse gezinsuitkeringen. Via Europese verordeningen wordt geregeld welk land de gezinsuitkeringen bij voorrang en welk land aanvullend moet uitbetalen. De coördinatie is in het algemeen goed geregeld: soms zijn er voordelen en af en toe nadelen (inclusief bureaucratie).

3.4 Grenseffectrapportage: nog niet vanzelfsprekend

Voorkomen is beter dan genezen. In Brusel, Den Haag en Berlijn worden de sociale en fiscale wet- en regelgeving regelmatig aangepast zonder dat men (vooraf) toetst welke effecten deze wijzigingen hebben op de fiscale en sociale positie van grenswerkers. De discussie over wijzigingen in de Nederlandse accijnsverhogingen kregen veel aandacht. Een sprekend voorbeeld van gebrek aan respect voor ca. 150.000 (ex) grenswerkers is het belastingverdrag met Duitsland, dat in april 2012 werd getekend. Als gevolg van dit verdrag moet een aantal groepen (bijvoorbeeld gepensioneerden en piloten) in een ander land belasting gaan betalen. Nederland en Duitsland leggen dit verdrag ter goedkeuring voor aan het eigen parlement, zonder aan te geven welke positieve of negatieve inkomsteneffecten het verdrag heeft. Gevolg: grote onrust, ergernis en onzekerheid, met name bij getroffen en.

3.5 Grensarbeiders: moedige werknemers

Grenswerkers zijn moedige werknemers. Het zijn de pioniers van de Europese binnenmarkt.

Veel euregionale grenswerkers hebben met succes geprocedeerd bij het Hof van Justitie.

Gedacht kan dan worden aan de in België wonende Richard Renneberg (ambtenaar bij de Provincie Limburg), Hans Hoever (ambtenaar bij EURODE) en de in de Eifel wonende Belgische Brigitte Bosmann, die in Nederland werkte⁸. Dankzij Renneberg werd de aftrek van hypotheekrente mogelijk bij wonen in het buitenland. Mevrouw Bosmann - een alleenstaande moeder - kreeg Duitse kinderbijslag voor haar studerende kinderen. Het arrest Hans Hoever leidde er toe dat Duitsland de betaalde ouderschapsuitkering moest exporteren.

De Europese regels voor grenswerkers zijn ingewikkeld. Dit ligt niet alleen aan de regels, maar ook aan de moderne flexibele samenlevingsvormen en arbeidsverhoudingen. Als de nationale regels veranderen, dan wordt er nauwelijks rekening gehouden met de grenswerkers. Over de grens werken is vooral bureaucratisch een uitdaging. Met name voor de grenswerker die geconfronteerd wordt met een andere taal. Ook is de uitvoering van de grensregelingen ingewikkeld. Daar komt bij dat elk grensgeval anders is. Vaak komt de grenswerker in een sociaal doolhof terecht. 'Spookrijdersgedrag' komt regelmatig voor.

De voorlichting over het belastingtraject is goed geregeld. Op het informatiepunt 'Grensoverschrijdend Werken en Ondernemen (GWO)' in Maastricht, werken de belastingambtenaren van België, Duitsland en België perfect samen⁹.

Zo hoort het. Wat de sociale zekerheid betreft is er sprake van achteruitgang in de informatievoorziening. De Nederlandse overheid heeft in 2014 gelukkig besloten de Bureaus voor Belgische en Duitse Zaken voorsnog niet op te heffen⁹. Voor Nederlandse werkgevers met grensarbeiders is het vakblad 'Over de Grens' een essentiële informatiebron¹⁰.

Soms is iets perfect gecoördineerd, maar is de uitvoering slecht georganiseerd. Dit doet zich voor bij de gezinsuitkeringen en ziektekostenverzekeringen. Grensgezinnen hebben daarbij te maken met 3 tot 5 loketten. Dat kan en moet beter! Ook kan een aantal Europese regels worden verbeterd. En wat te denken van een grenseffectrapportage bij nieuwe regelgeving? Een must! Gelukkig organiseren de lagere overheden in de grensregio de voorlichting via grensinfopunten steeds beter. De Benelux speelt ook een steeds positievere rol. Recent publiceerde de Benelux de nota: "Banen door mobiliteit over de grens": verdiepingsdocumenten gemaakt door de deelprojectuitvoerders¹¹.

3.6 Belangenbehartiging

In de grensstreken is een aantal vakbonden actief, maar de dienstverlening aan grensarbeiders door deze vakbonden verschilt sterk in kwaliteit. Zeer hoogwaardig is de dienstverlening van de Belgische vakbonden

ACV/CSC¹² en ABW/FGTB¹³. De Nederlandse vakbonden FNV en CNV beperken zich tot het invullen van de Nederlandse belastingformulieren. De Duitse DGB is nauwelijks actief. De Euregionale Interregionale Vakbondsraad (IVR) leidt een slapend bestaan. Actief is ook de Vereniging Europese grenslandbewoners (VEG)¹⁴. De VEG behartigt de belangen van inwoners van Nederland, die in Duitsland werken of gewerkt hebben. Hetzelfde doet de Stichting Grens-arbeid¹⁵.

3.7 Onze eisen

- Voorlichting

Aan de Nederlands-Belgisch-Duitse grens dient een sluitend netwerk van grensinfopunten (front office) te komen. De landelijke overheid moet dit netwerk meefinancieren. De grensinfopunten moeten ondersteund worden door een netwerk van deskundigen uit de uitvoeringsinstellingen en particuliere advieskantoren (back office). In Eurode & Aken is het Neder-Duits grensinfopunt¹⁶ gevestigd. In Maastricht bestaat voor wereldwijde werknemers het 'holland expat center south' in Maastricht¹⁷. In Maastricht is ook het Nederlands-Duits-Belgisch fiscaal loket 'grensoverschrijdend werken en ondernemen' (GWO) gevestigd. In Maastricht dient ook een Nederlands-Belgisch grensinfopunt te komen.

De grensinfopunten dienen fysiek samen te werken met de EURES-dienstverlening van UWV/VDAB / Bundesarbeitsagentur. Het wordt de hoogste tijd dat UWV Werkbedrijf haar grensoverschrijdende EURES-bemiddelaars fysiek - dat wil zeggen op minimaal twee kantoorlocaties aan de grens - laat samenwerken met de Duitse en Belgische arbeidsbureaus¹⁸.

- Afdracht zorgbijdragen

De uitvoering - d.w.z. de inning van de zorgbijdragen - van de Zvw/AWBZ voor de buiten Nederland wonende gepensioneerden (a) en gezinsleden van grenswerkers (b), dient plaats te vinden door de Belastingdienst Buitenland (a) en de zorgverzekeraars (b). Door dit zo te regelen, kan er voor iedereen grote efficiency-winst worden behaald.

De ingewikkelde uitvoering van de coördinatie van de gezinsuitkeringen, die op papier goed geregeld is, moet op korte termijn echt verbeterd worden. De twee Nederlandse uitvoeringsorganen voor kinderbijslag, kindgebondenbudget, kinderopvangtoeslag én de twee Duitse uitvoeringsorganen voor kinderbijslag, kinderverzorgingsgeld en ouderschapsuitkering dienen op één locatie aan de grens 'samengevoegd' te worden. Zoals de belasting geregeld is (GWO Maastricht), zo moeten ook gezinsuitkeringen geregeld worden.

Bureaucratie is een groot probleem. Grensarbeiders worden - ook na hun pensionering - geconfronteerd met ingewikkelde administratieve procedures. Het is van groot belang dat de grensinfopunten hun cliënten kunnen doorverwijzen naar professionele (belasting-) adviseurs.

- Betere regels

De 28 lidstaten hebben in Brussel de grensoverschrijdende sociale zekerheid op magistrale wijze gecoördineerd in Verordening 883/2004. Deze verordening voorkomt dat opgebouwde sociale zekerheidsrechten verloren gaan, regelt de export van uitkeringen en voorkomt dat grenspersonen niet of dubbel verzekerd zijn. Er is echter meer maatwerk nodig. De regels in de Drielandereck Duitsland, Polen en Tsjechië zijn anders dan in ons drielandengebied. Duitsland, Nederland en België hebben voor grenswerkers een aantal fraaie aanvullende regelingen in hun wetgeving opgenomen (Belgische en/of Duitse aanvullende kinderbijslag, Nederlandse fiscale compensatieregelingen).

Het is van belang om een aantal regelingen bilateraal - aanvullend op de Europese coördinatieverordening - te wijzigen. Zo zouden alle in België wonende gepensioneerden met een Nederlands pensioen aanspraak moeten kunnen maken op de Vlaamse zorguitkering. Alle in Duitsland wonende gepensioneerden met

een Nederlands pensioen zouden ook aanspraak moeten krijgen op het Duitse Pflegegeld. Grenswerkers die bijvoorbeeld langer dan 10 jaar grenswerker zijn geweest, zouden ongeacht hun nationaliteit mogen kiezen voor een werkloosheidsuitkering uit hun voormalig werkland.

Belastingverdragen veranderen is geen Europese bevoegdheid. Landen kunnen dit onderling regelen. Het wordt tijd dat Nederland en België regelen dat grensoverschrijdende onderwijzers en leraren vanaf de eerste dag belast worden in het werkland. Dat voorkomt dat de premieheffing voor de sociale zekerheid (werkland) tegengesteld is aan de belastingheffing (woonland gedurende de eerste 2 jaar).

- Kennis delen

De Universiteit Maastricht en Zuyd Hogeschool moeten in samenwerking met een Duitse, Belgische en Luxemburgse universiteit een expertisecentrum oprichten dat o.a. tot taak krijgt om de nationale wetgeving te onderwerpen aan een grenseffectrapportage.

Dit euregionaal expertisecentrum voor grensoverschrijdende arbeid dient de grensinfopunten, overheden, advieskantoren (MKB), HR-management en sociale partners op het terrein van fiscaliteit, sociale zekerheid, pensioenen, arbeidsrecht en diploma-erkenning wetenschappelijk te ondersteunen en bij te scholen.

Een andere belangrijke taak is het uitvoeren van grenseffectrapportages, het initiëren/ondersteunen van juridische procedures en het doen van voorstellen ter verbetering van Europese richtlijnen/verordeningen en Nederlandse belastingverdragen.

Het zou een goed idee zijn wanneer de universitaire kennis over de fiscale stelsels van Duitsland, België en Nederland en de van toepassing zijnde dubbelbelastingverdragen via een euregionale belastingleergang / summerschool overgedragen zou worden aan belastingadviseurs in de drie landen. Deze leergang zou ook als doel netwerkvorming moeten hebben, waardoor belastingadviseurs grensoverschrijdend gaan samenwerken.

¹www.rhcl.nl/page_tent.asp?id=1623 & www.vijfeeuwenmigratie.nl Kies 'land' voor informatie over Duitse en Belgische arbeidsmigranten. Achim Korres, 'Historische

interacties in de Euregio Maas-Rijn: migratiestromen in een grensgebied', Studies over de sociaal-economische geschiedenis van Limburg / Jaarboek van het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg 47 (2002) 7-26

²www.historici.nl/pdf/europa/S00505.pdf

³Limburg Economic Development Beleidsplan 2014-2020 (pag.10), www.youtube.com/watch?v=4TDpgrCjH8

⁴Groeien aan de grens. Gerard Marlet e.a. VOC-uitgevers (2014). ISBN 978-90-79812-14-1

⁵www.euregiocarrierebeurs.eu; www.zuidlimburg.nl/werken/vacatures.html

⁶<https://ec.europa.eu/eures>

⁷<http://ec.europa.eu/social/home.jsp?langId=nl>

⁸Men vindt de grensarbeid arresten door 'grensarbeider' in te typen in het zoekprogramma van http://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/

⁹www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/bldcontentnl/standaard_functies/prive/contact/belastingtelefoon_bellen/team_grensoverschrijdend_werken_en_ondernemen_gwo

¹⁰www.svb.nl/bbz; www.svb.nl/bdz

¹¹www.futd.nl/overdegrens

¹²www.benelux.int/files/6914/0187/5920/Arbeidsmobiliteit_-_Bannen_door_mobiliteit_over_de_grens.pdf

¹³www.acv-online.be/Sociale_wetgeving/Werken_in_buitenland/Default.asp

¹⁴www.abwvlimburg.be/art/pid/27333/Dienst-Grensarbeiders.htm

¹⁵www.veg-eu.org

¹⁶www.grensarbeid.nl

¹⁷<http://grenzinfopunkt.de/nl/home.shtml>

¹⁸www.maastricht.nl/web/Engels/Home/Holland-Expat-Center-South-HECS.htm

¹⁹www.zuyd.nl/onderzoek/lectoraten/recht-in-europa/onderzoek. Dit lectoraat is van weinig waarde voor grensoverschrijdende burgers & bedrijven. Nuttig voor bedrijven was het project 'Internationale expansie': www.zuyd.nl/onderzoek/lectoraten/international-relationship-management/projecten/internationale-expansie

4. Samenwerking avec/ohne de buurlanden

Zuid-Limburg is een schiereiland in Europa. Limburg en Duitsland zijn als buurlanden sociaal-economisch en cultuurhistorisch sterk met elkaar verbonden. Dat geldt ook voor Limburg en België (m.n. Vlaanderen), waarmee de Maas en de taal wordt gedeeld. Er is een groot aantal (kennis-) instellingen actief op het terrein van de Nederlands-Duitse en de Nederlands-Belgisch / Vlaamse samenwerking. In dit hoofdstuk wordt eerst een overzicht gegeven van de wijze waarop op nationaal niveau (4.1) wordt samengewerkt¹. Daarna wordt er een overzicht gegeven van de wijze waarop aan de Nederlands-Belgisch-Duitse grens (4.2) wordt samengewerkt. In een apart hoofdstuk wordt aandacht besteed aan de Limburgse euregio's (4.3).

4.1 Samenwerking op nationaal niveau

4.1.1 Nederlands-Duitse samenwerkingsorganen / instituten

- Wetenschap

Het in Amsterdam gevestigde 'Duitsland Instituut Amsterdam' (DIA) genereert en verspreidt kennis over Duitsland op het raakvlak van onderwijs, wetenschap en maatschappij.

Het instituut combineert haar wetenschappelijke activiteiten met een brede publieksfunctie². In Münster (Duitsland) is Centrum voor Nederland-studies gevestigd. Het 'Zentrum für Niederlande-Studien' is het enige wetenschappelijke instituut in Duitsland dat zich op het gebied van onderwijs, onderzoek en wetenschappelijke dienstverlening interdisciplinair met Nederland, Vlaanderen en Duitsland, alsook met de betrekkingen en uitwisselingsprocessen tussen deze gebieden, bezighoudt.

Bij de Radboud Universiteit bestaat de denktank Nederland-Duitsland³. Studenten van deze Universiteit bestuderen op multidisciplinaire wijze complexe Nederlands-Duitse onderzoeksopdrachten. Deze opdrachten worden o.a. verstrekt door de nationale overheid (ministerie van Buitenlandse Zaken), de Duits-Nederlandse Handelskamer en / of de Euregio Rijn-Waal. Op het terrein van de rechtsgeleerdheid is de in 1949 opgerichte Deutsch-Niederländische Juristenkonferenz⁴ actief. Dit juridisch genootschap wordt aangestuurd vanuit de Universiteiten van Maastricht en Münster.

- Cultuur

In Amsterdam en Rotterdam is het Goethe-Instituut⁵ gevestigd. Deze gerenommeerde culturele instelling bevordert zowel de kennis van de Duitse taal als de internationale culturele samenwerking tussen de buurlanden Duitsland en Nederland.

Het 60 jaar oude Genootschap Nederland Duitsland (GNLD⁶) bevordert - met steun van het ministerie van Buitenlandse Zaken - de culturele betrekkingen tussen Nederland en Duitsland.

- Sociaal-economisch

Op sociaal gebied bestaat (nog steeds) het Bureau voor Duitse Zaken, dat gevestigd is in Nijmegen⁷. Op economisch terrein bestaat de in Den Haag gevestigde Nederlands-Duitse Handelskamer (DNHK). De DNHK ondersteunt ca. 900 (leden-) bedrijven bij economische activiteiten, die gericht zijn op Duitsland. Het Nederlands Consulaat-Generaal in Düsseldorf⁸ behartigt de Nederlandse belangen op economisch, politiek, cultureel en wetenschappelijk niveau⁹. Een gerenommeerd Nederlands-Duits advocaten- en belastingadvieskantoor is het in Kleve gevestigde kantoor 'Strick' en de daarmee verbonden Nederlands-Duitse Business-academie¹⁰. 'Strick' biedt Nederlandse ondernemers die in Duitsland zaken (willen) doen of een dochteronderneming willen op-starten, alomvattend juridisch en fiscaal advies. De Nederlands-Duitse Business-academie verzorgt lezingen, seminars, workshops en in-house-trainingen.

- Onderwijs

De helpdesk 'studeren in Duitsland'¹¹ is onder-

gebracht bij het Duitsland Instituut in Amsterdam. Het Europees Platform¹² in Haarlem adviseert besturen en directies over de mogelijkheden van internationalisering en helpt bij het integreren in het schoolbeleid van het aspect internationalisering. Het Platform ondersteunt de wisselwerking met Duitsland met projecten, informatie, schoolgerichte adviezen, seminars, trainingen, netwerken en subsidies.

- Politiek

In de Tweede Kamer bestaat de Contactgroep Duitsland. Deze is in 2003 in het leven geroepen om structureel contact met Duitse parlementariërs te onderhouden. Bij haar activiteiten probeert de Contactgroep zoveel mogelijk rekening te houden met de federale staatsopbouw in Duitsland en met het feit dat de Duits-Nederlandse grensregio's voortdurend aandacht vergen omdat zij enerzijds specifieke problemen kennen maar anderzijds ook bijzondere samenwerkingsmogelijkheden bieden. Voorzitter is de Limburger Ronald van Vliet (voorheen lid van de PVV). Sinds 1996 vindt 2-jaarlijks het Nederlands-Duits Forum (voorheen Nederlands-Duitse Conferentie) plaats, afwisselend in Nederland en Duitsland. Tijdens deze fora spreken politici, wetenschappers, journalisten, studenten, ambtenaren en andere geïnteresseerden over actuele maatschappelijke onderwerpen die onze beide landen aangaan.

4.1.2 Nederlands-Belgische samenwerkingsorganen/instituten

- Cultuur

In Brussel bestaat het Vlaams-Nederlands Huis 'de Buren'¹³. Dit Cultureel Centrum presenteert 'schoonheid en wijsheid van de Lage Landen' en biedt een platform voor debat over cultuur, wetenschap, politiek en samenleving in Vlaanderen, Nederland en Europa.

In Amsterdam is het Vlaams Cultuurhuis 'de Brakke Grond'¹⁴ gevestigd. Dit centrum verheldert actuele, kenmerkende ontwikkelingen in het kunst domein in Vlaanderen in Nederland. Van beeldende kunst, dans en theater tot muziek, performance, film en nieuwe media. De culturele betrekkingen tussen Nederland en Vlaanderen zijn gereguleerd door het in 1995 ondertekende Culturele Verdrag tussen Vlaanderen en Nederland¹⁵. De Nederlandse Taalunie is gevestigd in den Haag¹⁶. Interessant is het tijdschrift Ons Erfdeel¹⁷ dat de culturele samenwerking van Nederlandstaligen bevordert. In mei 2014 vond in Utrecht het eerste Vlaamse Film Festival¹⁸ plaats.

- Sociaal-economisch

Op sociaal gebied bestaat (nog steeds) het Bureau voor Belgische Zaken, dat gevestigd is in Breda. Op economisch terrein is de in Brussel gevestigde Nederlandse Kamer van Koophan-

del voor België en Luxemburg (NKVK) actief¹⁹. De non-profit organisatie Nederlandse Kamer van Koophandel voor België en Luxemburg is al meer dan 110 jaar een belangrijk knooppunt voor de grensverleggende handelsbetrekkingen binnen de Benelux. In Maastricht, in het Provinciehuis, is het secretariaat van de Nederlands-Waalse Business Club - een platform voor Nederlandse en Waalse bedrijven met internationale ambitie - gevestigd²⁰. Het in Den Haag en Antwerpen gevestigde advieskantoor Interfisc²¹ adviseert Nederlandse en Belgische ondernemingen op het terrein van grensoverschrijdend werken en ondernemen. Het Nederlands-Belgisch Centrum²² en de Stichting Grensarbeid richten zich met name op grensarbeiders.

- Onderwijs

De Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie (NVAO)²³ is als onafhankelijke, binationale accreditatieorganisatie opgericht door de Nederlandse en Vlaamse overheid. De NVAO heeft het deskundig en objectief beoordelen van de kwaliteit van het hoger onderwijs in Nederland en Vlaanderen als doelstelling. Net als in Duitsland is ook het Europees Platform in Haarlem hier actief in het adviseren van besturen en directies.

- Politiek

In de Tweede Kamer bestaat de Contactgroep België. Deze is in 2004 opgericht met als doel de vriendschappelijke banden tussen parlementariërs uit beide buurlanden te versterken. Niet voor niets wordt dan ook vaak gesproken over de 'vriendschapsgroep België'. Voorzitter is het Limburgse Kamerlid Karin Straus (VVD).

4.1.3 Benelux & Nordrhein Westfalen

De Benelux is een in 1944 tot stand gekomen intergouvernementeel samenwerkingsverband tussen België, Nederland en Luxemburg. Op 17 juni 2008 werd het nieuwe Benelux Verdrag ondertekend. De samenwerking concentreert zich op drie kernthema's: interne markt & economische unie, duurzame ontwikkeling en justitie & binnenlandse zaken. Het partnerschap met NRW werd in 2009 opgestart. De Benelux voert ook de regie over het portaal 'Startpunt grensarbeid', voor grensarbeiders die wonen en werken in Nederland, België of Duitsland. Startpunt grensarbeid is een initiatief van het Secretariaat-Generaal van de Benelux²⁴. Hieronder valt het ondersteunen van meer dan 130.000 Benelux & NRW grensarbeiders. De Benelux geeft ook brochures voor grensarbeiders uit.

Er bestaat ook een Benelux Parlement²⁵. Dit parlement telt 49 parlementsleden, afkomstig

uit de parlementen van België, Nederland en Luxemburg. De leden van deze Raadgevende Interparlementaire Benelux Raad informeren en adviseren hun regeringen over alle Benelux-aangelegenheden.

- Conclusie

Al deze nuttige en veelal goed functionerende (inter)nationale instellingen/organen met vele uitstekende activiteiten zijn doorgaans op verre afstand van Zuid-Limburg gevestigd. Het is prima dat de Randstedelingen de mogelijkheid wordt geboden om in contact te komen met de Duitse en de Vlaamse cultuur enzovoorts. Die vinden zij immers niet 'om de hoek', zoals dat in Zuid-Limburg het geval is.

Onacceptabel voor grensarbeiders is dat de sociale Bureaus voor Belgische en Duitse Zaken grotendeels worden wegbezuinigd. Daarnaast dat het Limburgse Midden- en Kleinbedrijf voor wat grensoverschrijdend ondernemen niet meer ondersteund wordt door een eigen Kamer van Koophandel.

Deze nationale (kennis)instellingen/organen zijn op grote afstand van Limburg gevestigd en zijn daardoor te weinig actief in Zuid-Limburg. Vanuit Zuid-Limburg zullen we deze nationale instellingen/organen moeten enthousiasmeren om actief te zijn in deze regio.

4.2 Euregionale samenwerking aan de landsgrenzen

Vele burgers kennen wel het begrip 'euregio'. Het begrip 'euregio' heeft een positieve gevoelswaarde. Dat geldt ook voor grensoverschrijdende activiteiten. Die vindt men nuttig en gewenst. Als men doorvraagt over de structuur en concrete activiteiten, dan haken veel burgers af. De provinciale politiek is verdeeld over het nut en functioneren van de Euregio Maas-Rijn (zuid). Er bestaat een aantal euregio's aan de Nederlandse grenzen. Er bestaat eveneens een groot aantal door de Europese Unie gesubsidieerde interregprogramma's. De Gemeenten werken voor wat betreft het Europees beleid samen in Europa Decentraal²⁶. Europa Decentraal adviseert en informeert gemeenten, provincies en waterschappen over de toepassing van Europees recht en beleid. de grensoverschrijdende samenwerking en de onderlinge kennisuitwisseling te stimuleren. Van belang is het project Grensoverschrijdende samenwerking (GROS²⁷) van de ministeries van BZ en BZK geleid. Het heeft tot doel om specifieke knelpunten in de grensgebieden van Nederland met België en Duitsland op te lossen en daarmee de grensoverschrijdende samenwerking en de onderlinge kennisuitwisseling te stimuleren.

4.2.1 Nederlands-Belgische grens

Aan deze grens bestaat de Grensregio Vlaanderen-Nederland²⁸, de Euregio Scheldemond²⁹ en het stedelijk netwerk Benego³⁰. De Euregio Scheldemond is een grensoverschrijdend samenwerkingsverband tussen de provincies Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen en Zeeland.

Het grensoverschrijdende stedelijk netwerk Benego is een samenwerkingsverband van Nederlandse en Belgische gemeenten in de grensstreek in het gebied tussen Antwerpen, Bergen op Zoom, Tilburg en Turnhout. Al deze Nederlands-Vlaamse euregio's zijn bilateraal en eentalig. Als het gaat om euregionale samenwerking tussen beide Limburgen, dan bestaat er NEDwerk Limburg³¹. NEDwerk Limburg is een initiatief van het Nederlands Consulaat-Generaal der Nederlanden en de Nederlandse Kamer van Koophandel voor België en Luxemburg met als doel een kennisplatform voor duurzaam ondernemen te creëren voor Belgisch- en Nederlands-Limburgse ondernemers.

4.2.2 Nederlands-Duitse grens

Aan de Nederlandse oostgrens zijn actief de Euregio Rijn-Waal³², de EUREGIO³³, de Eems-Dollard-Regio³⁴, en de Euregio Rijn-Maas-noord³⁵. Al deze euregio's zijn bilateraal en tweetalig.

4.2.3 Zuid-Limburgse grens

Zuid-Limburg maakt deel uit van de Euregio Maas-Rijn (zuid). In tegenstelling tot andere euregio's is de Euregio Maas-Rijn drietalig en trilateraal. Slechts een gering aantal burgers van deze euregio is drietalig. Als gevolg van de communautaire staatsstructuur in België is de bestuurbaarheid van Euregio Maas-Rijn zeer ingewikkeld. In de praktijk is er sprake van vijf overheden (Nederland, Duitsland, Wallonië, Vlaanderen en de Deutschsprachige Gemeinschaft)

4.3 Euregionale samenwerking aan de Limburgse grenzen

Het begint al met de naam de Euregio Maas-Rijn. Dat er twee euregio's aan de Limburgse grenzen bestaan, weet bijna niemand. Eigenlijk zijn er drie euregio's in Limburg. Een aantal Noord-Limburgse gemeenten maken immers deel uit van de Euregio Rijn-Waal³⁶.

4.3.1 Euregio Rijn-Maas-noord

De Euregio Rijn-Maas-noord³⁷ is een stichting waarin gemeenten en de Kamers van Koophandel participeren, gevestigd in Mönchengladbach. Er bestaan bestuurlijke werkgroepen. Het Nederlandse werkgebied van de Euregio Rijn-Maas-noord is Noord- en

Midden-Limburg. Deze Euregio is op indrukwekkende wijze grensoverschrijdend actief. Noord Limburg - liggend op de as Randstad-Eindhoven-Ruhrgebied - heeft slechts te maken met één buurland (Duitsland). In tegenstelling tot Noord Limburg ligt Zuid-Limburg als een schiereiland tussen de Belgische (Waalse/Vlaamse) én Duitse grenzen. In Zuid Limburg is de grensproblematiek ingewikkelder.

4.3.2 Euregio Maas-Rijn (zuid)

De Euregio Maas-Rijn³⁸, gevestigd in secretariaat in Eupen, is actief in Midden- en Zuid-Limburg. Midden-Limburg maakt deel uit van beide euregio's. De Euregio Maas-Rijn is een stichting, die opgericht is door de Nederlands-Belgische provincies en Duitse Kreisen. Er bestaan in die Euregio adviserende organen (zgn. politieke euregioraad en een sociaaleconomische raad). De Euregio Maas-Rijn heeft een geweldig potentieel: 4 miljoen mensen, 10.000 km² oppervlakte, meer dan 200.000 bedrijven, 5 universiteiten, 19 hogescholen en honderden onderzoeksinstituten. Vaak vergelijkt men het potentieel van de Euregio Maas-Rijn met het potentieel van Berlijn. Berlijn kent echter in tegenstelling tot de euregio geen staatsgrenzen meer. Toen het verroeste ijzeren gordijn verdween, ontstond er een bestuurlijke eenheid. In Berlijn spreekt iedereen Duits. Berlijn wordt bestuurd door één democratisch gekozen overheid, die bevoegd is één rechtsstelsel.

in de Euregio Maas-Rijn, met zijn drie talen, zijn de burgers in het beste geval tweetalig.

Dat de Euregio Maas-Rijn er is voor de burgers, is onomstreden. Er is echter sprake van een democratisch tekort. De gemeenten zijn niet vertegenwoordigd in dit orgaan. Er zijn adviesraden maar deze functioneren niet optimaal. Over de adviserende Raden van de Euregio Maas-Rijn merkt de huidige voorzitter van deze euregio Karl-Heinz Lambertz op dat "...de gremiafrustratie verminderd moet worden. In de Euregio Maas-Rijn moeten enkel nog vergaderingen plaatsvinden die resultaatgericht zijn en waarvan de mensen niet met een gevoel van woede terug naar huis keren...."³⁹.

Er zijn nog andere (bestuurlijke) samenwerkingsverbanden binnen de Euregio Maas-Rijn. Als gevolg van het niet optimaal functioneren van de Euregio Maas-Rijn. Aan de oostgrens van de Provincie Zuid-Limburg de Grensregio Parkstad Charlemagne⁴⁰ opgericht. Dit is een (tweetalig) grensoverschrijdend samenwerkingsverband tussen gemeenten en regionale overheden gelegen rond het drielandenpunt van Nederland, Duitsland en Duitstalige Gemeenschap België.

Ook interessant is het Eurode-project⁴¹. Dit is een breed samenwerkingsproject van de gemeenten Kerkrade en Herzogenrath. Eurode heeft op tal van terreinen een prominente

pioniersrol gespeeld. Het in Eurode gelegen Eurode Business Center (EBC)⁴² is hiervan een voorbeeld. Een ander sprekend voorbeeld is het Duits-Nederlandse bedrijventpark Avantis, dat zich op de grens tussen Aken en Heerlen bevindt⁴³.

Een ander netwerk is het MAHHL-samenwerkingsverband van de grotere steden, te weten: Maastricht, Aken, Heerlen, Hasselt en Luik.

Er is ook nog sprake van een aantal 'slapende' projecten, te weten:

- het Euromosa project van de gemeenten Maaseik, Echt-Susteren, Selfkant, Gangelt en Waldfeucht⁴⁴.
- de Arbeitsgemeinschaft Grenzland: Kreis Heinsberg - Limburg⁴⁵.

De vereniging 'Meerssen in Europa', ook wel Douzelage Meerssen⁴⁶, is onderdeel van Douzelage, een verband van steden verspreid over 27 Europese landen. Doel is te zorgen voor ontmoetingen tussen gewone burgers uit de verschillende landen van de Europese Unie om zo de Europese eenwording gestalte te geven. In euregionaal verband worden regelmatig bijeenkomsten met Niederanven (Luxemburg) en Houffalize (België) georganiseerd. Bijvoorbeeld Village des Artistes in Houffalize (2014); een tweedaagse seniorenuitwisseling:

uit Niederaanven Luxemburg(2012); Benelux Art Meeting in Meerssen (2012).

- Conclusie

Vergelijkt men de Euregio Maas-Rijn (zuid) met de andere euregio's, dan kan men vanwege de complexiteit niet anders constateren dan dat deze euregio slechts suboptimaal of zelfs inefficiënt functioneert. Er is sprake van een democratisch tekort. Burgers en gemeenten moeten meer betrokken worden bij de euregio. Als de gemeenten de dragers worden van de euregio's, dan kan het stedelijk overleg (MAHHL) opgeheven worden. Opsplitsen van de Euregio Maas-Rijn (zuid) moet daarbij overwogen worden.

Dit is een pijnlijke doch noodzakelijke constatering. Binnen Zuid-Limburg loopt een sociaal-culturele grens. Het westelijk deel van Zuid-Limburg kent een Belgische oriëntatie. Het oostelijk deel kent een sterk Rheinische oriëntatie⁴⁷.

4.4 Onze eisen

Wij stellen voor om de Euregio Maas-Rijn (zuid) efficiënter te organiseren, Huizen voor de Buren op te richten en de burgers meer te betrekken bij het grensoverschrijdend beleid.

4.4.1 Euregio's: efficiënter organiseren

- Nederlands-Belgische euregio
De vraag is of deze euregio niet beperkt zal moeten worden tot samenwerking tussen beide Limburgen. Er moet dan nagedacht worden over de relatie met Wallonië (Luik). Naast de Provincie zijn gemeenten in de grensregio (van Eijsden /Margraten tot Weert) de belangrijkste deelnemers.

- Nederlands-Duitse euregio
Het is de vraag of aan de oostgrens van de Provincie Limburg twee Nederlands-Duitse euregio's moeten blijven bestaan. Te weten: een euregio van Vaals t/m Echt-Susteren en de huidige Euregio Rijn-Maas-noord. Gezien de andere structuur van Noord- en Midden-Limburg ligt dit niet voor de hand. De provincie kan als gemeenschappelijk en coördinerend overheidsorgaan aan beide euregio's deelnemen.

Een zuidelijke euregio, met Aken e.o. plus de Deutschsprachige Gemeinschaft (Ost Belgien) is ook een mogelijkheid. De activiteiten van de 'Charlemagne Grensregio', het project Euro-mosa en de 'Ar-beitsgemeinschaft Grenzland: Kreis Heinsberg-Limburg' kunnen opgaan in een Nederlands-Duitse euregio, bijvoorbeeld 'Charlemagne'. Dan moeten de gemeenten wel de dragers van die euregio zijn. De provincie maakt namelijk deel uit van beide euregio's.

De nieuwe euregio's of nieuw gecompartmenteerde euregio's onderhouden - in samenwerking met de provincie - contacten met de Tweede Kamer contactgroepen Duitsland en België, het Benelux Parlement en de euregionale vertegenwoordigers in het Europees Parlement.

Het MAHHL-samenwerkingsverband van de grotere steden, te weten: Maastricht, Aken, Heerlen, Hasselt en Luik - aangevuld met Genk en Sittard-Geleen - kan opgaan in de nieuwe structuur. Indien de MAHHL steden - aangevuld met Genk en Sittard-Geleen - hun samenwerking wil continueren, dan zouden zij als prioriteiten moeten hebben:

- het vormen van een lobby om het grensoverschrijdend openbaar vervoeren grondig te verbeteren;
- het organiseren van een euregionaal voetbaltoernooi voor de (prof)clubs uit de euregio.

4.4.2 Huis van de Buren

Er is een groot aantal burgers dat 'over de grens' wil gaan werken, studeren, wonen, recreëren, samenwerken, ondernemen enz. Dat geldt ook voor instellingen, stichtingen, verenigingen, scholen die willen samenwerken met partners uit een buurland. Voor burgers zijn er de grensinfopunten⁴⁸. Ondernemingen kunnen een beroep doen op de dienstverlening van de euregiochambers. In Zuid-Limburg is behoefte

aan een (non-profit) instelling, centrum en/of medium dat instellingen, stichtingen, verenigingen, scholen en burgers - die over de grens willen gaan studeren, recreëren en samenwerken op sociaal-cultureel terrein - informeert en ondersteunt. Daarom dienen er Huizen van de Buren te komen.

Er zijn twee Huizen van de Buren - verbindingsorganen - gewenst. Gezien de sociaal-culturele oriëntatie dient het 'Huis van de Benelux burens' gepositioneerd te worden in de meest Belgische stad van Nederland, te weten: Maastricht. Het 'Huis van de Nederduitse burens' dient gevestigd te worden in Parkstad Charlemagne en/of Eurode. De Huizen van de Buren moeten deel uitmaken van bestaande instellingen/personeelsformatie (bijvoorbeeld een cultuurhuis of bibliotheek). Er is een additionele subsidie noodzakelijk. Beide Huizen van de Buren dienen samen te werken met het Limburgse Huis voor de Kunsten, Europe Direct in Maastricht⁴⁹ en de 'nieuwe' euregio's.

Een Huis van de Buren verzamelt en verspreidt sociaal-culturele informatie over België (Vlaanderen) en/of Benelux en Duitsland (NRW), in zoverre deze relevant is voor Zuid-Limburg. Er is al veel (on)gestructureerde informatie beschikbaar. Die informatie (nieuwsbrieven) wordt via een website en digitaal beschikbaar gesteld.

Het Huis van de Buren ondersteunt de grensoverschrijdende scholen, verenigingen, stichtingen. Het informatiecentrum onderhoudt contacten met de landelijke en regionale instellingen⁵⁰. Het stimuleert en onderhoudt de grensoverschrijdende netwerkvorming en organiseert netwerkbijeenkomsten c.q. ronde tafels. Het Huis van de Buren is een ontmoetingsplek tussen Limburgers en hun burens.

Verder sluit elke Zuid-Limburgse gemeente een samenwerkingsovereenkomst met een Belgische dan wel Duitse gemeente. Eens per jaar vindt er een gemeenschappelijke gemeenteraadsvergadering plaats. Minimaal twee keer per jaar worden de (jonge) burgers van de Gemeenten via themabijeenkomsten met elkaar verbonden.

4.4.3 Democratisch debat

De Provincie Limburg organiseert eens per jaar een bijeenkomst voor Limburgse grensoverschrijdende instellingen, ondernemingen, samenwerkingsverbanden, grensverenigingen enz. en de Nederlandse vertegenwoordigers in het Europees Parlement, het EU Comité van de Regio's⁵¹, het Europees Economisch en Sociaal Comité⁵², het Benelux Parlement en de Tweede Kamer contactgroepen Duitsland en België.

Daarbij gaat om het oplossen van grensproblemen, een betere verbinding van Limburg

met zijn buurlanden en om meer Limburg in Brussel. Daar waar noodzakelijk wordt er in euregioverband samengewerkt. De provincie organiseert een euregionaal jongerenparlement met eigen budget.

¹ Veel over NL-Be-Duitse grensoverschrijdende samenwerking kan men vinden in de Benelux almanak. www.benelux.int/files/3413/8358/0148/almanak_2011-2015.pdf

² www.duitslandinstituut.nl, www.duitslandweb.nl

³ www.ru.nl/rha/interdiscipline/programma/denktank/denktank-2014/denktank-nederland/

⁴ www.deutsch-niederlaendische-juristenkonferenz.de

⁵ www.goethe.de/ins/nl/ams/deindex.htm?wt_sc=amsterdam

⁶ <http://genootschapnld.nl>

⁷ www.svb.nl/bdz

⁸ www.dnhk.org

⁹ <http://dusseldorf.nlconsulaat.org/>

¹⁰ Er bestaat een culturele overeenkomst tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Bondsrepubliek 1961

¹¹ www.strick.de & www.businessacademie.de

¹² www.studereninduitsland.nl

¹³ www.europeesplatform.nl

¹⁴ www.deburen.eu

¹⁵ www.brakkegrond.nl

¹⁶ www.cvn.be

¹⁷ <http://taalunie.org/>

¹⁸ www.onserfdeel.be. Er zijn nauwelijks activiteiten in de Euregio Maas-Rijn

¹⁹ www.vlaamsefilmfestival.nl

²⁰ www.nkvk.be

²¹ www.nwbc.nl

²² www.interfisc.eu

²³ www.grensarbeid.nl

²⁴ www.nvao.net

²⁵ <http://startpuntgrensarbeid.benelux.int> en www.benelux.int/nl/pub/pub_grensarbeiders.asp

²⁶ www.benelux-parlement.eu/

²⁷ www.europadecentraal.nl/

²⁸ www.europadecentraal.nl/onderwerpen/grensoverschrijdende-samenwerking/

²⁹ www.grensregio.eu. Dit orgaan is een uitvoeringorgaan t.b.v. van het interregprogramma en vergelijkbaar met www.deutschland-nederland.eu

³⁰ www.euregioscheldemond.be

³¹ www.benego.eu

³² www.nkvk.be/nl/nedwerk-limburg/

³³ www.euregio.org

³⁴ www.euregio.eu In Nederland maken de Regio Achterhoek (Gelderland) en de Regio Twente, de gemeenten Ommen en Hardenberg (Overijssel) en de gemeente Coevorden (Drenthe) deel uit van het Euregio-gebied.

³⁵ www.edr.eu

³⁶ www.euregio-rmn.de

³⁷ De Limburgse gemeenten Gennep, Mook-Middelaar zijn deel van de Euregio Rijn-Waal: www.euregio.org

³⁸ www.euregio-rmn.de

³⁹ www.euregio-mr.com

⁴⁰ Slottoespraak van Karl-Heinz Lambertz, minister-president van de Duitstalige Gemeenschap van België en nieuwe voorzitter van de Euregio Maas-Rijn ter gelegenheid van de 2de driejarenconferentie d.d. 13 maart 2013.

⁴¹ www.charlemagne-grensregio.eu

⁴² www.eurode.eu

⁴³ www.eurode-business-center.de

⁴⁴ <http://avantis.org>

⁴⁵ www.euromosa.eu

⁴⁶ www.kreis-heinsberg.de/kreisportrait/ag-grenzland; www.heinsberg-limburg.de

⁴⁷ <http://douzelagemeerssen.nl/>

⁴⁸ Zie: 'cultuur avec/ohne grenzen'

⁴⁹ Zie hoofdstuk over grensoverschrijdend 'wonen en werken'

⁵⁰ <http://bibliotheek.centreceramique.nl/collecties/europe-direct>

Duitsland Instituut Amsterdam, Goethe-Institut, het Vlaams-Nederlands Huis 'de Buren', Vlaams Cultuurhuis 'de Brakke Grond' en het Zentrum für Niederlande-Studien enz.

⁵¹ www.eesc.europa.eu

⁵² <http://cor.europa.eu>

5. Cultuur avec/ohne grenzen

'Europa herontdekt' was het motto van Maastricht kandidaat Culturele Hoofdstad van Europa 2018. Het project richtte zich op Maastricht en de euregio (inclusief Zuid-Limburg). In dit manifest willen wij onze aandacht richten op heel Zuid-Limburg en de buurlanden oftewel de Euregio Maas-Rijn. Het ging ons om de herontdekking van onze eigen euregio.

In de achter ons liggende jaren ging vooral veel aandacht uit naar globalisering en naar de herpositionering van de Europese Unie in een in geo-economisch en geo-politiek opzicht sterk veranderende wereld. De nadruk viel onder meer op het verleggen van de Europese buitengrenzen. In Nederland maakt daarbij vooral 'Den Haag' de dienst uit. Voor onze eigen euregionale toekomst moet dat veranderen. De euregio zal haar toekomst (veel) meer in eigen hand moeten nemen. De toekomst van Zuid-Limburg ligt niet alleen in het noorden¹, maar ook en vooral in het zuiden, het oosten en het westen!

In dit hoofdstuk beschrijven we eerst de verschillende geo-culturele oriëntaties binnen Zuid-Limburg². Daarna geven we voorbeelden van de grensoverschrijdende culturele samenwerking. Verder laten we zien op welke wijze men gebruik maakt van elkaars voorzieningen.

5.1 Rheinische en Belgische oriëntatie

Culturele verscheidenheid vormt de kern van onze Europese identiteit. De diverse talen, culturen, tradities, kunstvormen en denkwijzen vormen een levendig referentiekader voor de identiteit van onze euregio. De Euregio Maas-Rijn is geen regio met een eigen identiteit of naamsbekendheid; het is een verzamelplaats van een groot aantal stedelijke en landschapelijke contribuanten met ieder hun eigen historie en uitstraling. Zuid-Limburg ligt midden in de Euregio Maas-Rijn. Onze Zuid-Limburgse identiteit is en wordt evenwel sterk beïnvloed door de Belgische en Duitse cultuur. Zelfs binnen Zuid-Limburg is er sprake van een culturele verscheidenheid. Het oosten van Zuid-Limburg - Parkstad - is meer op Duitsland (Rheinisch) georiënteerd. Het westen van de provincie (Maastricht e.o.) is meer Belgisch georiënteerd.

- Voorbeelden van Rheinische oriëntatie aan de Oostgrens:

In het voorjaar 2014 programmeerde de Stadschouwburg Heerlen de Bamberger Symphoniker en het symfonieorkest Aachen. In het cultuurhuis Heerlen was de voorstelling van de Duits-Nederlandse meester-entertainer Sven Ratzke uitverkocht. De Stadsschouwburg Heerlen organiseert samen met de stad Aachen het Schrittmacherfestival³. Indrukwekkend zijn de Nederlands-Duitse activiteiten van de Stichting Euriade⁴ (Kerkrade)

en van het Centrum voor Kunst en Cultuur de Kopermolen⁵ (Vaals). Cultuurcentrum SCHUNCK* plant in 2015 een expositie over Mies van der Rohe en wil zijn programmering vergaand afstemmen met het Ludwig Forum in Aken. De toekomst van Heerlen ligt ook in Aken.

- Voorbeelden van Belgische oriëntatie aan de Westgrens:

In Maastricht vindt jaarlijks een concert plaats van een symfonieorkest dat is samengesteld uit studenten van de conservatoria van Maastricht, Gent en Tilburg. In het voorjaar 2014 is de Vlaamse schrijfster Kristien Hemmerechts te gast in het Pesthuys⁶ Maastricht. In AINSI Maastricht vindt de première plaats van 'Morpheus Dreams'. Dit is een interdisciplinair project van studenten van de audiovisuele afdeling van MAD Faculty Genk en studenten van de Jazzafdeling van Conservatorium Maastricht. Het Hasseltse toneelgezelschap de Queeste werkt samen met Toneelgroep Maastricht. DramaMaastricht is een Maastrichtse instelling, die tweejaarlijks auteurs van dramatisch werk uit Vlaanderen en Nederland bijeen brengt om dramaschrijvers uit beide landen met elkaar in contact te brengen en actuele thema's te bespreken.

5.2 Culturele samenwerking over de grens

Binnen de Euregio Maas-Rijn bestaat een aantal grensoverschrijdende cultuurpro-

jecten. We beschrijven een aantal activiteiten die plaatsvinden in en vanuit Zuid-Limburg.

5.2.1 Cultureel erfgoed

Bij cultureel erfgoed moet men denken aan carnaval, schutterijen, heiligdomsvaartfeesten e.d. Een van de belangrijkste grensoverschrijdende evenementen is het Oud Limburgs Schuttersfeest (OLS)⁷. De deelnemers aan het OLS zijn schutterijen uit Nederlands en Belgisch Limburg. In Kerkrade vindt in 2014 voor de tweede keer het Bundesfest van de Bund der historischen deutschen schuetzen Bruderschaften plaats⁸. Zeer succesvol was het euregionaal prinsentreffen⁹ in Gronsveld, waar Zuid-Limburgse en Belgische carnavalsverenigingen aanwezig waren. De steden Hasselt, Tongeren, Maastricht en Susteren, waar elke zeven jaar een heiligdomsvaart plaatsvindt, werken samen. De stad die de eerstvolgende heiligdomsvaart organiseert, neemt telkens het voorzitterschap. Andere steden worden uitgenodigd tot een gedachtewisseling tijdens een euregiodag en tot een bezoek aan de ommegang¹⁰. In 2014 neemt een delegatie vanuit Echternach (Luxemburg) deel aan de heiligdomsvaart in Susteren.

Het Bokkenrijdersgenootschap¹¹ is op euregionaal niveau actief om het cultureel erfgoed 'Bokkenrijders' via tal van activiteiten blijvend onder de aandacht van de inwoners van de Euregio te brengen.

Wat opvalt bij deze initiatieven is dat zij vaak gericht zijn op óf het Belgische óf het Rheinische deel van de Euregio.

5.2.2 Literatuur

Aan de Nederlands-Duitse grens wordt jaarlijks een binationaal literair zomerfestival (Literarische Sommer) georganiseerd¹². De activiteiten over Nederlandse literatuur in Duitsland worden o.a. vanuit Aken aangestuurd¹³. Interessant zijn ook de activiteiten van Ons Erfdeel vzw¹⁴ die o.a. als doel het bevorderen van de culturele samenwerking tussen alle Nederlandssprekenden in Nederland en Vlaanderen heeft. Een uitstekend en uniek voorbeeld van een drietalig euregionaal project is de Euregio Literatuurprijs voor scholieren en de Euregio leest, Euregio lit, Die Euregio leest¹⁵. Dit project verbindt de drie buurtalen van de Euregio Maas-Rijn via scholieren uit België, Nederland en Duitsland. Het brengt niet alleen scholen samen, maar ook lezers en auteurs. Dat geldt ook voor het Aischylos¹⁶, waaraan een aantal scholen deelneemt. Het is een samenwerkingsverband tussen diverse scholen uit Nederland, België en Duitsland en bestaat inmiddels meer dan 10 jaar. De doelstelling van het project is de jeugd in de leeftijd van 15 tot en met 20 jaar voorbij de grenzen van eigen land, nationaliteit en spraak te laten samenwerken. In deze samenwerking leren zij elkaar en elkaars cultuur begrijpen en respecteren. Deze doelstelling

wordt gerealiseerd door het gezamenlijk instuderen en meertalig uitvoeren van oud-Griekse tragedies. Jaarlijks organiseert Aischylos één Euregionale productie (Euregio Maas-Rijn) met meerdere uitvoeringen en iedere twee jaar een zomerproject in Griekenland waarin naast de Euregionale scholen ook een Griekse school participeert.

De Talenacademie organiseert Euregio-Slam¹⁷, waarbij leerlingen van het voortgezet onderwijs in de Euregio Maas-Rijn de mogelijkheid wordt geboden om creatief met een vreemde taal bezig te zijn.

Ook de bibliotheken in de euregio werken samen. Er bestaat een (eenvoudige) website¹⁸, die toegang geeft tot de catalogus van de deelnemende bibliotheken in de Euregio Maas-Rijn. Een mooi voorbeeld is de samenwerking van de bibliotheken In Kerkrade en Herzogenrath; deze bibliotheken accepteren elkaars lidmaatschapspassen.

5.2.3 Film en foto

Het Euregionale Jeugdfilmfestival¹⁹ is een tweejaarlijks festival - het grootste in de regio - waarbij jonge filmmakers de kans krijgen om hun filmproducties te tonen aan een breed publiek uit Nederland, België en Duitsland. Dit festival wordt georganiseerd door de Bleiberger Fabrik in Aken, het Huis voor de kunsten

Limburg in Roermond, het Medienzentrum in Eupen, het Kulturzentrum KOMM in Düren en het Centrum voor Beeldexpressie in Antwerpen.

Cinesud is hét platform voor mediaprofessionals in de Euregio en fungeert als een portal naar de wondere mediawereld die de Euregio herbergd²⁰.

Tweejaarlijks schrijven de Fotobond Limburg, het Limburgs Museum, het Verbond van Limburgse Fotokringen en het Deutsche Verband für Fotografie Nordrhein een fotowedstrijd uit voor amateurfotografen uit de euregio. De wedstrijd heeft telkens een ander thema. De ingezonden foto's worden beoordeeld door een jury. Een aantal van deze werken wordt geselecteerd voor een foto- expositie die zowel in Nederland, België als Duitsland te zien is²¹. Tot slot een uniek project, te weten: '52 Weken', een fotoproject van Jutta Melchers en Marco Rose. '52 Weken' dat zijn 104 gezichten, 104 biografieën en anekdoten. Het zijn 104 facetten van een gebied, dat amper veelvoudiger zijn kan; kleine drama's van alledag, anekdoten van een leven tussen Maas en Rhein. '52 Weken': dat zijn de mensen van de euregio²².

5.2.4 Muziek

Sinds 2001 werken de jazzclubs van Aachen, Düren, Eschweiler, Jülich en Würselen uit Duitsland, Verviers uit België en de

jazzclubs van Heerlen en Vaals uit Nederland samen. Zij hebben daarvoor de overkoepelende samenwerking Euregiojazz²³ opgericht. Ook Jazz Maastricht kent een sterk euregionaal karakter. Aanvullende daarop bestaat Eujazz. EUjazz is een samenwerkingsverband van Jazz Maastricht, Heerlen Jazzt, In Front Aachen, Mithra Jazz à Liège, Southern Blues Night Heerlen, Eupen Musik Marathon, Jazz au Broukay Eben Emael. Onder auspiciën van de samenwerkende jazzfestival organisaties is de Eujazz Award²⁴ in het leven geroepen. Dit is een prijs voor musici die jazzmuziek beoefenen op een bijzonder niveau of talent hebben om een bijzonder niveau te bereiken. Het initiatief om te komen tot deze prijs is genomen door Stichting Heerlen Jazz, in samenwerking met SLIM, Pro 2 en festivalorganisaties in de Euregio, waaronder Jazz Maastricht.

De Conservatoria van Maastricht, Aken en Luik organiseren jaarlijks een Euregionaal Kamermuziek Festival. Op 9 mei 2014 - Europadag - vond op het Stadhuis van Maastricht het slotconcert plaats.

Ensemble 88 is een Limburgs ensemble voor hedendaagse klassieke muziek. Het bestaat uit musici die geboren en getogen zijn in de Euregio Maas-Rijn. Ensemble 88²⁵ geeft regelmatig compositieopdrachten aan componisten uit de euregio en voert deze werken veelal in samenwerking met uit.

Het Limburgs Jeugd Symfonie Orkest Amikejo²⁶ heeft een duidelijke euregionale inslag en werft zijn leden in Belgisch- en Nederlands-Limburg, de omgeving van Aken, Luik en Luxemburg. In 2014 is het project 'Crossing borders' uitgevoerd in samenwerking met het Jugendsymfonie-orchester Aachen. In Kerkrade vindt in juni 2014 voor het eerst het internationale Cantarode festival²⁷ plaats, waar het Kamerkoor Limburg (NL), Cantando Ekeren (Be) en Cantabile Limburg an der Lahn (Dui) optreden. Het Orlando Festival (Rolduc) organiseert in 2014 concerten in de Ballsaal im Alten Kurhaus in Aken en in de Sint Pieterskerk in Leut (België).

De Limburgse Bond van Tamboerkorpsen (LBT) en het Belgische Vlamo organiseren 14 september 2014 in het centrum van Geleen de vijfde Euregioparade. Er vinden dan tal van activiteiten plaats, waaronder concerten op een achttal pleinen en een streetparade met korpsen uit Nederlands/Belgisch-Limburg, uit Nordrhein-Westfalen (Duitsland) en de Ost-Kantons van België.

Ook harmonieën en fanfares zijn grensoverschrijdend actief. De harmonieën van Noorbeek en Voeren (B) gaan fuseren. In het kader van 'Balance in New Energy' werkte de Koninklijke Harmonie Sint Philomena Chevremont²⁸ samen met de Belgische saxofoonsectie van Eric Sleichim's Blindman. Sainte Cécile Eijsden

maakte concertreizen naar Luxemburg.

5.2.5 Dans

Er worden regelmatig summerschools georganiseerd door het Euregionaal dansplatform Euregio Maas-Rijn. Het euregionaal dansplatform beoogt een euregionaal dansklimaat te ontwikkelen. Voorbeelden zijn de dansproductie Bubble van de Belgisch-Limburgse choreograaf Thomas Devens en een tour door de euregio met Souvenirs d'Amours van Dans Compagnie Limburg, live begeleid door het Luiks Ensemble Européen ViVo!

Het Théâtre de la Place uit Luik, het Theater aan het Vrijthof uit Maastricht, het cultuurcentrum van Hasselt, het Kulturbetrieb der Stadt Aachen en de cultuurvereniging Chudoscnik Sunergia uit Eupen hebben zich voor drie jaar geëngageerd in het programma REGIOTheater o REGIODans. Via gratis pendels is het mogelijk om dansuitvoeringen en dansfestivals te bezoeken²⁹. In 2014 organiseert het Huis voor de Kunsten Limburg voor de vierde maal intrain-dagen voor dansdocenten in de Euregio. De intrain-dagen worden georganiseerd in samenwerking met het Theater aan het Vrijthof en AINSI.

5.2.6 Beeldende kunst

In Brunssum wordt jaarlijks door de Ilse Frankenthal Stichting de Euregionale kunstmanifestatie georganiseerd.

In 2014 is gekozen voor het thema 'ontmoeting'. Tijdens deze kunstmanifestatie wordt de euregionale Grafiekprijs uitgereikt.

In Maastricht wordt de jaarlijkse euregionale kunstmarkt MosArte³⁰ georganiseerd. De deelnemende kunstenaars zijn afkomstig uit, of werkzaam in de euregio.

In de Euregio-Maas-Rijn presenteren de moderne kunstmusea zich in het netwerk 'very contemporary'³¹. De locaties hebben elk een individuele aanpak en presenteren hedendaagse kunst op aansprekende manieren: direct en inspirerend, reflecterend en in hun eigen (nationale) speciale sfeer. Zij liggen op korte afstand van elkaar, waardoor het mogelijk is ze op één multiculturele dagtocht te bezoeken. Elk jaar wordt deze Very Contemporary bustour georganiseerd.

5.2.7 Euregionale architectuur

Door middel van de jaarlijkse Euregionale Architectuur Prijs wordt aan pas afgestudeerde talentvolle architecten van de architectuurscholen uit de Euregio Maas-Rijn - RWTH Aken, Fachhochschule Aken, Universiteit van Luik, Universiteit Hasselt en de Maastrichtse Master of Architecture - een podium geboden om hun afstudeeropdrachten te laten beoordelen door een deskundige jury en de resultaten te tonen aan het publiek. De coördinatie vindt plaats door SCHUNCK* Architectuur³².

In 2014 organiseert Topos Maastricht de cursus

'Stadsanalyse in de Euregio'³³, waarin docenten uit vijf euregionale steden Luik, Aken, Maastricht enz. de architectuur van die steden zullen behandelen en een bezoek zullen begeleiden.

5.2.7 Theaters

Regiotheatredance³⁴ is een project van Théâtre de la Place uit Luik, het Theater aan het Vrijthof uit Maastricht, het cultuurcentrum van Hasselt, het Kulturbetrieb der Stadt Aachen en de kultuurvereniging Chudoscnik Sunergia uit Eupen. Doel is hun programma's op een gemeenschappelijke website te presenteren en bezoekers de mogelijkheid te bieden om via gratis pendelbussen bij elkaar op bezoek te gaan.

5.2.8 Euregionale KUNO-festival

De Stichting KUNO werd in november 2012 opgericht³⁵. KUNO is een interdisciplinair cultuurproject dat uitgevoerd wordt in de euregio met als centraal punt de gemeente Voerendaal. Rode draad in het project is de Voerendaalse legende rond de ridder Kuno die leefde in de tijd van Karel de Grote en in Aken de dochter van Karel ontvoert. Dit gegeven wordt gebruikt om te schilderen, toneel te spelen, wedstrijden te organiseren en last but not least ook te musiceren. De legende speelt zich af van Voerendaal tot Aken. Koorconcerten zijn een cruciaal aspect. Omdat het hele project

georganiseerd wordt door de Stichting Euregio Zangprojecten. Deze stichting heeft als doel: het initiëren en organiseren van euregio zang-activiteiten³⁶.

5.2.9 Popmuziek

De Provincie Limburg heeft adviesbureau Signo & S de opdracht gegeven om de ontwikkeling van de popinfrastructuur in de euregio in kaart te brengen. Er wordt voorgesteld om tenminste één poppodium per regio (Luik, Has-selt, Aken, Zuid-Limburg) te ontwikkelen, dat een bovenregionale functie heeft. Daarop berust de meerwaarde van euregionale samenwerking. Deze vier podia moeten met elkaar verbonden worden. Op de website van de Stichting Popmuziek Limburg³⁷ vindt men nog nauwelijks informatie over de euregio³⁸.

5.3 Cultuur beleven over de grens: informatievoorziening

Het gaat evenwel niet alleen om euregionale samenwerking die zich uit in activiteiten en projecten. Van even groot belang zijn de culturele instellingen en festivals in de euregio. Er zijn in de Euregio Maas-Rijn 68 musea, 28 theaters, 27 kastelen, 2 openluchttheaters van naam, 5 à 6 grote muziekfestivals, 3 Schlagerfestivals, een aantal bibliotheken en 3 eetfestijnen. Het gaat hier om kunst en cultuur in

en op een steenworp afstand van Zuid-Limburg.

5.3.1 Grensoverschrijdende museumkaart?

Cultuurinstellingen promoten elkaar nauwelijks door bijvoorbeeld folders ter beschikking te stellen of links van collega-instellingen op de eigen websites te zetten³⁹. In andere Europese grensregio's bestaat een grensoverschrijdende museumpas, bijvoorbeeld in de Duits-Zwitsers-Franse Euregio Oberrhein⁴⁰. Dit zou ook verwezenlijkt kunnen worden in de beide Euregio's Maas-Rijn. Als overgangsooplossing zou gekozen kunnen worden voor een constructie waarbij een museum in een land - bijvoorbeeld het Bonnefantenmuseum (Maastricht) of SCHUNCK* (Heerlen) - korting geeft aan een bezoeker als deze aantoonbaar in een ander land een vergelijkbaar museum, bijvoorbeeld het Suermondt Ludwig Museum (Aken)⁴¹, heeft bezocht. Dit soort constructies wordt al toegepast in de euregio. Bijvoorbeeld met een abonnement van het Openluchtmuseum Bokrijk (Belgisch-Limburg) krijgt men 5 euro korting op de toegangsprijs van Gaia ZOO in Kerkrade⁴². Voor herhaling is vatbaar het experiment 'Gluren bij de burenen',⁴³ dat bezoekers van het Bonnefantenmuseum, het Gallo-Romeins Museum en het Musée de la Vie Wallonne de mogelijkheid bood om met een ticket van één museum, de twee andere musea gratis te bezoeken. Oftewel 'één ticket - drie musea'.

Wat het Veolia Cultuurkaartje betreft: met het Cultuurkaartje OV kunnen Limburgse basisscholen een bezoek brengen aan cultuur- en natuurlocaties in Limburg⁴⁴. Met lijn 50 van Veolia kan men wel naar Aken, maar het cultuurkaartje is niet van toepassing als men naar een museum in Aken wil gaan.

Een groot probleem is dat het euregionale culturaanbod te weinig aandacht krijgt in de media. Gelukkig zijn er uitzonderingen.

5.3.2 Informatievoorziening in de media

- Nieuwe media

Infoportal Zzap-online⁴⁵ is een meertalig medium in opbouw over alles wat met cultuur en vrije tijd te maken heeft in de Euregio Maas-Rijn. Het biedt onder meer een 'website-gids'. De webgids bestaat uit ongeveer 150 categorieën, zoals beeldende kunst, musea of wellness. In de webgids kunnen bedrijven, instellingen, verenigingen, personen of evenementen zich met een eigen pagina internationaal presenteren in de drie talen van de Euregio Maas-Rijn en het Engels.

Het infoportal Charlzz.com⁴⁶ is een professioneel online platform met een grenzeloos overzicht van het vrijetijdsaanbod in de Euregio Maas-Rijn. De website www.charlzz.com geeft informatie over kunst & cultuur, muziek, even-

ementen enzovoorts. Op Charlzz.com wordt alle informatie over vrijetijdsbesteding in de Euregio laagdrempelig aangeboden op één website - in de eigen taal; Nederlands, Duits, Frans en Engels. De zoekfuncties zijn overzichtelijk en aantrekkelijk, zodat de website zowel jong als oud aanspreekt. Daarnaast is het mogelijk rechtstreeks reserveringen te maken en tickets online te bestellen. Ook kan men via de website van de Stichting Regiobranding Zuid-Limburg⁴⁷ en Zuiderlucht⁴⁸ de euregionale culturele agenda raadplegen.

- Oude media

De Limburgse kranten - Dagblad De Limburger & Limburgs Dagblad - besteden in hun wekelijkse culturele agenda géén aandacht aan culturele activiteiten in Maaseik, Aken, Mönchen-gladbach, Hasselt, Luik en Eupen. Wel verschijnen er artikelen over tentoonstellingen in Aken, Tongeren enzovoorts.

De publieke omroep L1 neemt niet deel aan Via Euregio⁴⁹. Via euregio is een samenwerking van acht euregionale zenders en geeft veel informatie over cultuur. De tv-aanbieders maken het niet mogelijk om TV Limburg⁵⁰ België en omgekeerd te ontvangen.

Het cultureel maandblad Zuiderlucht⁵¹ besteedt veel aandacht aan kunst en cultuur in de euregio. Zij doen dit op een perfecte wijze.

De euregionale agenda in Zuiderlucht is uitstekend. In de culturele agenda van 'Week in Week uit in Maastricht' - wordt ruime aandacht besteed aan culturele activiteiten in de euregio.

- Conclusie

Als ik Europa opnieuw mocht vormgeven, zou ik beginnen met cultuur!' stond op de website van VIA2018. De uitspraak is van Jean Monnet, de grondlegger van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (EGKS). Jean Monnet zou ook hebben gezegd: 'Nous ne coalisons pas les Etats, nous unissons les hommes'. Euregioner aller landen verenigt u in de musea, de schouwburg, op de bühne en het poppodium en achter de coulissen.

5.4 Beleid

In de euregionale toekomststrategie EMR2020 (2013) van de Euregio Maas-Rijn wordt het cultuurbeleid onder de titel 'Cultuur- en bourgondische regio' als volgt geformuleerd: 'De Euregio Maas-Rijn heeft het potentieel om zich tussen nu en 2020 te ontwikkelen tot bourgondische regio en het diverse culturele en toeristische aanbod bekender en aantrekkelijker te maken. Via een actief netwerk van euregionale toerismeactoren zullen gezamenlijk steeds nieuwe gemeenschappelijke producten uitgewerkt en gecommercialiseerd worden, waarbij zowel stad als platteland hun troeven kunnen

uitspelen. 'Genieten' zou hierbij een overkoepelend thema kunnen vormen.

Via het fonds voor kleine sociaal-culturele projecten met een euregionale dimensie zullen burgers, verenigingen en organisaties initiatieven kunnen organiseren die de directe contacten tussen inwoners van de Euregio stimuleren. Het doel hiervan is om het gevoel te versterken dat men deel uitmaakt van de Euregio Maas-Rijn. Door de grensoverschrijdende beleving en bewustwording te versterken wordt het euregionale wij(k) gevoel van Zuid-Limburg en zijn burens versterkt'. In Beleidsplan 2014-2020 Limburg Economic Development wordt gepleit om te komen tot een Euregionaal cultuurportal: één plek en compleet aanbod euregionaal cultuur. Naar onze opvatting gaat het om meer namelijk: het stimuleren van culturele uitwisseling tussen verenigingen, stichtingen en scholen op bilateraal niveau.

Dan het beleid van de Europese Unie. Het cultureel beleid van de Europese Unie is beperkt vanwege de verdragsbepalingen⁵². De Europese Unie moet de nationale en regionale verscheidenheid van die culturen van de aangesloten lidstaten eerbiedigen. Het beleid beperkt zich daarom tot ondersteunende activiteiten die gericht zijn op de verbetering van de kennis en verbreiding van de cultuur en de geschiedenis van de Europese volkeren; voor de instandhouding en bescherming van het cultureel erfgoed van Europees belang; voor de culturele

uitwisseling op niet-commerciële basis en het scheppend werk op artistiek en literair gebied mede in de audiovisuele sector.

5.5 Onze eisen

Wij zijn van mening dat:

1. Het Neder-Duitse Huis van de Buren in Parkstad, het Benelux Huis van de Buren in Maastricht en het Huis voor de Kunsten (Roermond)
 - de uitwisseling samenwerking van (culturele) organisaties/stichtingen op het niveau van de grensgemeenten moeten organiseren en ondersteunen;
 - de informatie over culturele activiteiten in de grensregio's moeten verzamelen en verspreiden.
2. De culturele instellingen in de euregio in hun promotiemateriaal en op hun website moeten verwijzen naar elkaars activiteiten. Folders e.d. worden uitgewisseld en ter beschikking gesteld aan het publiek.
3. Dagblad De Limburger & Limburgs Dagblad in hun wekelijkse (culturele) agenda ook de activiteiten van culturele instellingen in de beide buurlanden moeten opnemen.
4. De publieke omroep L1 participeert in het project Via-euregio.
5. De Talenacademie en bibliotheken :
 - de oprichting van grensoverschrijdende leesclubs stimuleren en ondersteunen;
 - De deelname aan Literarische Sommer, de Euregio Literatuurprijs voor scholieren en Aischylos stimuleren en ondersteunen.
6. De bibliotheken in de grensregio/grensgemeenten elkaars lidmaatschapspas moeten erkennen.
7. Er een euregionale museumpas of een andere constructie moet komen, zodat de bezoeker van een euregionaal museum een (toegangs)voordeel krijgt als hij ook een museum in een ander landsdeel van de euregio bezoekt.
8. Dat grensgemeenten en de provincie Limburg - via actief subsidiebeleid - stimuleren dat verenigingen en stichtingen grensoverschrijdende activiteiten organiseren. Elke Zuid-Limburgse gemeente sluit een samenwerkingsovereenkomst met een Belgische dan wel Duitse gemeente en organiseert elk jaar een burendag met een Duitse dan wel Belgische grensgemeente.
9. Het project 'Het jaar van de mijnen 2015' een euregionaal karakter krijgt.
10. Er euregionale muziekfestivals - bijvoorbeeld een songfestival voor jongeren - georganiseerd zouden worden.

¹ In de periode dat Maastricht - samen met de Euregio - culturele hoofdstad wilde worden, fuseerde het Limburgs symfonieorkest met het Brabants Orkest. Had het niet voor de hand gelegen een fusiepartner in de Euregio te zoeken?

² De culturele betrekkingen tussen Nederland en België resp. Duitsland op nationaal niveau worden beschreven in het hoofdstuk grensoverschrijdende samenwerking

³ www.schrittmacherfestival.de

⁴ www.euriade.net

⁵ www.dekopermolenvaals.nl

⁶ www.pesthuyspodium.nl

⁷ www.olsfederatie.com

⁸ www.bundesfest2014.de; <http://schuetzenwesens.eu>

⁹ www.euregionaalprinsentreffen.nl

¹⁰ www.zevenjaarlijksefeesten.be

¹¹ <http://bokkenrijders.com/>

¹² www.literarischer-sommer.eu

¹³ www.caleidoscoop.de

¹⁴ www.onserfdeel.be. Er zijn nauwelijks activiteiten in de Euregio Rijn Maas

¹⁵ www.euregio-lit.eu

¹⁶ <http://aischylos.com>

¹⁷ www.euregioslam.eu

¹⁸ www.euregio-bib.net

¹⁹ www.hklimburg.nl/disciplines/film-en-fotografie/projecten/euregionale-jeugdfilmfestival.html

²⁰ www.cinesud.nl/, www.l1.nl/nieuws/207736-euregio-film-heerlen-wil-cultuur-bevorderen

²¹ www.hklimburg.nl/organisaties/fotobond-limburg/projecten/tweejaarlijkse-euregionale-fotowedstrijd.html

²² www.52wochen.info

²³ www.euregiojazz.nl

²⁴ www.slimjazz.nl/?page_id=429

²⁵ www.ensemble88.nl

²⁶ www.ljso.nl

²⁷ <http://cantarode.nl> (ook in Duits)

²⁸ <http://harmoniephilomena.nl/>

²⁹ www.regioheatredanse.eu

³⁰ www.KunstPleinolv.nl

³¹ www.verycontemporary.org

³² www.eap-pea.org

³³ www.toposmaastricht.nl

³⁴ www.regioheatredanse.eu

³⁵ <http://ridderkuno.blogspot.nl/>; www.ridderkuno.blogspot.com

³⁶ <http://koorcd-sez.blogspot.nl/>

³⁷ www.spl.nl

³⁸ In Venlo ligt poppodium 'Grenswerk' met als slogan: muziek verbindt en trekt je over de streep. Een grensstad, onze identiteit. Werken met grenzen doorkruisen en vervagen zit in ons bloed, want dat is wat wij zijn. www.grenswerk.nl

³⁹ constatering naar aanleiding van een aantal bezoeken aan cultuurinstellingen in de euregio

⁴⁰ www.museumspass.com

⁴¹ www.suermond-ludwig-museum.de

⁴² www.bokrijk.be/nl/bokrijkabonnement/voordelen-bij-partners.php

⁴³ www.bonnefant.nl/content/download2.php?file...gluren_bij_de_buren...

⁴⁴ www.veolia-transport.nl/limburg/kaarten-en-tarieven/cultuurkaartje-ov/index.html

⁴⁵ www.zzap-online.eu

⁴⁶ www.charlzz.com

⁴⁷ www.zuidlimburg.nl/leven/cultuuragenda.html

⁴⁸ www.zuiderlucht.eu/events/

⁴⁹ www.brf.be/tv/viaeuregio/, 10 miljoen potentiële kijkers.

⁵⁰ www.tvl.be

⁵¹ www.zuiderlucht.eu

⁵² Artikel 167 VwEU

6. Communicatie avec/ohne grenzen

In dit hoofdstuk wordt aandacht besteed aan de communicatie met en over de burenen. De meeste aandacht zal besteed worden aan het leren van een buurtaal¹. Van even groot belang is de informatie over de buurlanden in de Limburgse media². Ook dit thema wordt in het kort in dit hoofdstuk beschreven.

6.1 Historie

In de Euregio Maas-Rijn zijn taalgrenzen nu duidelijk afgebakend. Dat is anders geweest in de 19e eeuw. Na toetreding tot het koninkrijk in 1815 kreeg het nieuwe gebied Limburg te maken met het besluit van Koning Willem I, die het Nederlands als officiële taal in geheel Limburg voor-schreef. Ambtenaren die vanaf 1 januari 1823 niet over voldoende kennis van het Nederlands beschikten, werden naar de Waalse en/of Duitse gebieden overgeplaatst. Burgemeester Hennequin van Maastricht, die in die tijd uitsluitend het Frans beheerste, schreef koning Willem I dat hij afstand deed van zijn functie. Het Nederlands was in Limburg onbekend daar iedereen het lokale dialect sprak en de bovenlaag het Frans en/of Hoogduits gebruikte al naar gelang waar men woonde. Het kan niet anders dan dat het Nederlands met Holland en het dialect met de lokale gemeensch-

hap geassocieerd werd³. Tot 1911 was Frans de verplichte voertaal op Rolduc.

In oostelijk Zuid-Limburg was de Duitse taal dominerend in de lokale kranten die in Vaals, Heerlen en Kerkrade werden gemaakt. In Heerlen was dit het geval tot 1868, in Vaals tot 1900, in Kerkrade tot 1911. Het blad 'Die Christliche Familie' verscheen zelfs tot 1934. Tegelijkertijd vormden de grensgemeenten een talig menggebied: Duitse en Nederlandse berichten verschenen een hele tijd naast elkaar, totdat het Nederlands uiteindelijk de overhand kreeg⁴.

Als het gaat om taalpolitiek, dan is Neutraal Moresnet⁵ een symbolisch voorbeeld. Het feit dat Nederland en Pruisen het tijdens het congres van Wenen (1815) niet eens konden worden over de toewijzing van de strategisch gelegen zinkmijn Vieille Montagne leidde tot een compromis: de oprichting van de ministaat Neutraal-Moresnet (1815-1919). Deze ministaat lag op het kruispunt van drie talen: de Nederlandse, Duitse en Franse taal. De taalproblematiek leidde aan het begin van de twintigste eeuw tot het idee om in Neutraal Moresnet als nationale taal het Esperanto te introduceren. Neutraal Moresnet zou 'Amikejo' (plaats van grote vriendschap) heten. Een Esperantostaat met eigen postzegels, volkslied, wapen en een eigen vlag. Het mocht niet zo zijn. De taalproblematiek van Neutraal Moresnet is min of meer dezelfde als die van de huidige Euregio Maas-

Rijn (zuid). Vroeger Latijn, toen Esperanto en nu Engels als lingua franca?

6.2 Buurtalen

6.2.1 Buurtaal spreken: meer kansen op werk

Steeds minder Limburgers spreken de taal van de buurlanden. Engels wordt dan noodzakelijk gesproken. Vanuit economisch standpunt is Duits - en in mindere mate Frans - echter broodnodig. Duitsland is de belangrijkste handelspartner van Nederland. Het bedrijfsleven heeft de afgelopen jaren herhaaldelijk zijn zorgen geuit over het gebrek aan kennis van de Duitse taal en cultuur onder Nederlanders. De geringe belangstelling voor het vak Duits staat in sterk contrast staat met het belang van de Duitse taal voor de Nederlandse economie en samenleving. Het gaat om meer kansen op de euregionale arbeidsmarkt. Spreekt men Duits of Frans dan neemt het aanbod van banen op korte afstand toe. Wie Duits of Frans spreekt, vergroot zijn actieradius op de grensoverschrijdende arbeidsmarkt. Ook klanten en afnemers uit de buurlanden kunnen beter bediend worden. Het gaat niet alleen om de economie. Kennis van de Franse en/of Duitse taal is ook vanuit sociaal-cultureel oogpunt van belang. Bijvoorbeeld het lezen van Duitse kranten en boeken, musea bezoeken en met de Duitse burens een babbeltje maken komt door taalkennis binnen handbereik. Wat voor Lim-

burgers geldt, geldt omgekeerd ook voor onze burens. Duitsers spreken misschien wel vaker Nederlands dan de Nederlanders Duits. Dat geldt zeker voor studenten. Kortom, kennis van een buurtaal is van groot belang. Veel 'euregianer' zijn analfabeet als ze in een ander deel van de Euregio Maas-Rijn zijn.

Als men spreekt over de belemmeringen voor grensoverschrijdend werken, dan heeft men het vaak over fiscaal-sociale zaken of (vermeende) belemmeringen voor wat betreft de diploma-erkenning. Dé belemmering is echter het niet beheersen van de buurtaal. Woont men in Zuid-Limburg en beheerst bijvoorbeeld de Duitse taal niet, dan betekent dit een halvering van de kans op werk op redelijke afstand van de woonplaats. Wie niet kiest voor een buurtaal, kan zich gedwongen voelen om te verhuizen naar de Randstad.

6.2.2 Euregio als studiehuis

Eén buurtaal leren: daar is het onderwijs voor. Hoe eerder in de opvoeding men met een vreemde taal in aanraking komt, des te sneller leert men die taal. Ook de werkvloer vormt een leerschool. Door stage te lopen of te werken in Wallonië of Duitsland leert men de taal en cultuur het beste. De media spelen een belangrijke rol. Door informatie te geven over Duitsland en België worden de lezers, luisteraars en kijkers geïnformeerd over de samenleving en zullen zij

eerder bij 'de buren op bezoek' gaan. De media in Zuid-Limburg zijn nu eentalig en de informatie over Duitsland en België is onvoldoende. Het gaat niet alleen om twee uur Duitse of Franse les per week. Het gaat om meer. Het gaat ook om kennis van de Duitse en Belgische samenleving (politiek, geografie, cultuur, geschiedenis). Het gaat om wat men noemt euregiocompetenties.

6.2.3 Gemiste kans om tweetalig te worden

In een aantal gevallen wordt de kans om op natuurlijke wijze een buurtaal te leren niet benut. Dit doet zich voor bij naar Wallonië en Duitsland⁶ verhuisde Nederlanders. Men kan ook aan de leerplicht voldoen door zijn kinderen in een buurland naar school te sturen. Het vrij verkeer van personen maakt dit mogelijk. Te vaak kiezen ouders om begrijpelijke redenen voor het Nederlands onderwijs. Maar deze kinderen groeien op in Duitsland en Wallonië zonder de taal van hun (nieuwe) woonland te leren. Dit probleem kan Duitsland c.q. Wallonië oplossen door Nederlands als tweede taal aan te bieden in zijn onderwijs⁷. Het probleem doet zich ook voor bij naar Parkstad verhuisde Duitse gezinnen. Waarom begrenzen deze ouders hun kinderen?

6.3 Provinciaal beleid buurtalen

Het beleid inzake buurtalen is vastgelegd

in de strategische agenda buurtaal en internationalisering van de Provincie Limburg. Een expertteam⁸ heeft als kader voor de voorgaande ontwikkeling van het buurtaalonderwijs en de internationalisering van het onderwijs zes programmalijnen uitgezet: instrumenten, implementatie externe relaties, onderwijs en arbeidsmarkt, scholing en onderzoek en mobiliteit.

In de strategische agenda wordt een groot aantal concrete doelstellingen uitgewerkt. Enige voorbeelden daarvan zijn:

- in 2015 zijn de internationale competenties voor primair onderwijs en beroepsonderwijs beschreven, aansluitend op de bestaande Elos-competenties⁹ voor het voortgezet onderwijs.
- het streven is dat in 2017 10% van alle leerlingen in het basisonderwijs, 15% van alle leerlingen in het voortgezet onderwijs, 20% van alle deelnemers in internationaal georiënteerde MBO-opleidingen en 30% van alle studenten van relevante HBO-opleidingen deelnemen aan onderdelen van de strategische agenda.
- in 2016 bieden zeven VMBO-scholen in Limburg programma's aan voor euregionale studien en loopbaanoriëntatie en neemt minimaal 10% van de leerlingen van deze opleidingen deel aan een euregionale snuffel- of beroepsstage. Dit soort doelstellingen kunnen alleen gerealiseerd worden als de ouders en het onderwijspersoneel dit willen en kunnen. Het draagvlak binnen de school is essentieel. Voor ouders die

in Leiden, Zwolle, Rotterdam en Utrecht wonen, is de keuze gemakkelijk: Nederlands én Engels is daar standaard. In Zuid-Limburg moet men kiezen: Nederlands en Engels en een buurtaal. Zuid-Limburgers spreken in ieder geval één buurtaal.

6.4 Buurtaalprojecten

6.4.1 Eurobabel: pionierproject

De naam van Eurobabel was een combinatie van de naam Eurode, dat staat voor de samenwerking tussen de gemeente Kerkrade en Herzogenrath, en de naam van Babylon, met de daarmee verbonden Babylo-nische spraakverwarring. Het project Eurobabel was bedoeld om die spraakverwarring te voorkomen of op te heffen door kinderen in het basisonderwijs vroegtijdig Duits te laten leren. Het project is in 1995 ontstaan in Eurode: een Nederlands-Duitse 'tweelinggemeente', die ook op dit terrein een voortrekkersfunctie heeft vervuld.

Aan het Eurobabel-project namen twee Duitse scholen en twee Nederlandse scholen deel. De deelname van de twee Duitse scholen in de gemeente Herzogenrath was gebaseerd op nieuw beleid. van de deelstaat Noordrijn-Westfalen, het zogeheten 'Begegnungs-sprachen-erlass', en werd eveneens ondersteund door de betreffende Duitse gemeente. Voor de Neder-

landse overheid stond bij het leren van elkaars taal en cultuur de reciprociteit tussen de Duitse en Nederlandse scholen centraal. Dit betekende in de praktijk dat ieder van de Nederlandse scholen een Duitse partnerschool kreeg en, daaraan gekoppeld, dat Duitse leerkrachten op Nederlandse scholen kwamen werken en Nederlandse leerkrachten op Duitse scholen, in de rol van zogeheten 'native speakers'. Na het bekend worden van de positieve (deel-) resultaten van de buurtaalprojecten in Enschede, Maastricht, Eijsden en Kerkrade heeft het Nederlandse ministerie in 2001 besloten dat de jaarlijkse goedkeuring voor het aanbieden van een buurtaal niet meer nodig was.

6.4.2 Elena

Het Elena-project¹⁰ (Early e-learning of neighbouring languages) ondersteunt leraren bij het aanbieden van 'buurtaalonderwijs' door het ontwikkelen en aanbieden van online leer-materiaal in het Duits, Frans en Nederlands. Kinderen kunnen op eigen tempo door het ma-teriaal werken en een leerkracht hoeft de taal zelf niet 'vloeiend' te beheersen om deze wel binnen de klas aan te bieden. Het meisje ELENA staat centraal binnen dit materiaal en zij is door één van de partners aan het project - de Media Arts and Design (MAD)-faculty - grafisch zo uit-gewerkt dat zij zo goed mogelijk aansluit bij de belevingswereld van de kinderen.

6.4.3 Linguacluster

Dankzij dit project (beëindigd in 2013) hebben meer dan 8.400 mensen uit de eurgio een grensoverschrijdende leerervaring opgedaan. Het project heeft geleid tot de ontwikkeling van nieuwe leermiddelen, bijvoorbeeld taalmodules voor vijf beroepen, het online talenplein en een gratis leerplatform voor het buurtaal- en cultuurleren. Daarnaast organiseerde het Linguacluster¹¹ euregionale klasuitwisselingen, stages, bedrijfsbezoeken en buitenschoolse leeractiviteiten zoals de Euregiocupvoetbal, zangfeesten en theaterworkshops. Een projectverantwoording aan de hand van filmpjes vindt men op de website:

- taaldorpen: interactieve werkvorm voor klasuitwisselingen
- online modules : 3 Talen & 5 Beroepen
- buitenschoolse leeractiviteiten
- nascholing Duitse leerkrachten in Nederlandse en Franse taal
- Duitse leraren leren Nederlands en Frans.
- taalsensibilisering vanaf 9 jaar
- stages in een vreemde taal

6.4.4 LinQ-project

In Nederland wordt een goede beheersing van het Engels als vanzelfsprekend gezien. Dat geldt echter niet voor onze buurtalen Frans

en Duits, hoewel deze twee talen op economisch, sociaal en cultureel gebied van groot belang zijn. Het project LinQ¹² - versterking onderwijs buurtalen - bestaat sinds 2005 en heeft als doel een impuls te geven aan onze buurtalen. Dankzij LinQ krijgen de vakken Frans en Duits meer gezicht en meer gewicht op school. De focus ligt op de kwaliteit van de lessen: het talenonderwijs wordt efficiënt(er) en aantrekkelijk gemaakt door professionalisering van de docenten, door nascholing en door toepassing van de LinQ-didactiek volgens de volgende basisprincipes:

- het 'doeltaal als voertaal'-principe wordt gehanteerd;
- het talenonderwijs is communicatief, interactief en taakgericht, activerende werkvormen worden structureel gebruikt;
- er wordt structureel meer aandacht aan kennis van land en cultuur gegeven;
- authentiek materiaal, in de doeltaal geschreven/gemaakt, en (quasi) eentalige methodes en lesmateriaal worden gebruikt;
- native speakers, worden in de les ingezet;
- internationaliseringsactiviteiten, (virtuele) uitwisseling met een native speaker worden opgezet;
- leerlingen worden op internationale taalcertificaten (DELTA-junior en Goethe-Zertifikat) voorbereid;
- Europese instrumenten (ERK, Europees taalportfolio) worden gebruikt.

6.4.5 Literaire projecten

Er is een aantal grensoverschrijdende literaire projecten die het buurtaalonderwijs kunnen ondersteunen en versterken¹³. Het gaat dan met name om initiatieven zoals die worden opgezet en ondersteund door de Talenacademie in Heerlen¹⁴.

Men moet dan denken aan de Euregio Literatuurprijs voor scholieren¹⁵, het euregioproject Aischylos¹⁶ en het Literaturbüro in der Euregio Maas-Rhein¹⁷ met o.a. 'De Euregio Leest, Die Euregio List, l'Euregio lit' en de Nederlands-Duitse Literarischer Sommer¹⁸.

6.5 Buurtalen in onderwijs

- Basisonderwijs

Een van de projecten is het project euregioschool¹⁹, dat erop gericht is om leerlingen in Limburg tussen 8 en 15 jaar Duits of Frans te leren door inzet van eigen leerkrachten, die samenwerken met een partnerschool in het buurland²⁰. Het leren van een buurtaal in het Limburgse onderwijs kan ook gebeuren door een leraar Duits en Frans of door een Duitse en Franse leraar (native speaker). Scholen in de grensregio zouden leraren 'met gesloten beurzen' kunnen uitwisselen. Voordeel van grensoverschrijdende uitwisseling

('detachering') is dat deze leraar niet alleen de taal, maar ook de cultuur van het buurland overbrengt. Kortom, juffrouw Inge uit Brunssum geeft Nederlands op een school in Geilenkirchen en Lehrer Jürgen uit Geilenkirchen geeft les in Brunssum.

- Voortgezet onderwijs

Te weinig komt het voor dat scholen voor voortgezet onderwijs tweetalig zijn waar het een buurtaal betreft. De internationale school kent iedereen. Maar een Nederlands-Duitse school voor voortgezet onderwijs zoals Valuas²¹ in Venlo kent bijna niemand. In Heerlen - Grotius college - is een tweede Duits-Nederlandse school gepland. Ter ondersteuning van het onderwijs in de Duitse taal is de actiegroep Duits - 'Mach mit'²² - opgericht. De actiegroep Duits maakt zich sterk voor de Duitse taal in Nederland. Met gebundelde kracht werken vier partners samen om het bewustzijn voor het belang van de Duitse taal in Nederland te vergroten: de Duitse Ambassade in Den Haag, het Duitsland Instituut Amsterdam, de Duits-Nederlandse Handelskamer en het Goethe-Instituut Amsterdam. Het initiatief wordt ondersteund door vele bekende Nederlanders en Nederlandse organisaties²³.

- MBO onderwijs

Ook in het Limburgse MBO wordt steeds minder aandacht besteed aan Duits²⁴. Dit wordt enigszins gecompenseerd doordat de studenten het Euregiocertificaat kunnen behalen, dat bestaat uit taalcompetentie, interculturele competentie, informatiecompetentie en stage en uitwisseling in de buurlanden. Positief is dat Limburgse bedrijven - zoals Habets Industrial Components Nuth - opleidingsbedrijven (Ausbildungsbetriebe) zijn voor het Duitse leerlingwezen. Een perfect (men)taalbad voor zowel de Duitse leerlingen en hun Nederlandse collega's. Dit geldt ook voor Nederlandse MBO stagiaires in Duitse bedrijven/instellingen. MBO'ers die geen buurtaal beheersen hebben minder kansen op de euregionale arbeidsmarkt.

De burgemeesters van de Limburgse gemeenten Heerlen, Maastricht, Sittard-Geleen en Venlo en de burgemeesters van andere Nederlandse grenssteden, van Nijmegen tot Groningen, hebben in 2013 een brief aan minister Bussemaker gestuurd met het verzoek om te voorkomen dat het vak Duits verder marginaliseert in het MBO-onderwijs. In de brief wordt gewezen op het belang van een goede kennis van de Duitse taal voor professionals in het op Duitsland georiënteerde bedrijfsleven en de bijzonder sterke positie die deze ondernemingen in o.a. Oost-Nederland innemen. Verder wijst men op de enorme potentie van de Duitse grensregio voor

werkzoekenden.

Op de dag van de Duitse taal - 10 april 2014 - heeft de Tweede Kamer de minister van Onderwijs verzocht²⁵ om:

- in overleg te treden met de ambassade van Duitsland teneinde te bezien hoe het belang van het beheersen van de Duitse taal in Nederland beter onder de aandacht kan worden gebracht;
- het 'Mach mit!'-programma bij scholen onder de aandacht te brengen en op die manier studenten te enthousiasmeren voor het vak Duits.
- Hoger onderwijs

In het hoger onderwijs studeren veel Duitse studenten. De mobiliteit van Duitse studenten naar Nederland is een positieve zaak. In omgekeerde richting is minder sprake van. De kennis van de Duitse taal speelt daarbij een rol. Duitse studenten komen naar Nederland vanwege de kwaliteit van opleidingen (logistiek, paramedische beroepen, Europees recht, internationaal management/business). Een aantal opleidingen in het hoger onderwijs wordt aangeboden in de Engelse taal. In het Nederlandse HBO moeten de buitenlandse studenten vaak voldoen aan de Nederlandse taaleis; een deel van de opleidingen wordt in het Duits/Engels en Nederlands aangeboden.

Wil men als Nederlander studeren in het Duitse hoger onderwijs, dan is het beheersen van de Duitse taal van belang²⁶. Voor een studie in het Duitse onderwijs wordt over het algemeen niveau C1 van het Europese referentiekader verwacht. Een Nederlands eindexamen Duits VWO geldt over het algemeen als bewijs voor niveau B2, het HAVO-eindexamen Duits ligt op niveau B1.

6.6 Onze eisen

De Duitse deelstaat Saarland, die grenst aan Frankrijk, heeft plannen gemaakt om de volgende generatie tweetalig op te voeden. Daarmee hoopt de deelstaat de economische perspectieven voor de inwoners te verbeteren. Hoewel Frankrijk en Duitsland goede betrekkingen onderhouden, leren de meeste kinderen op school Engels als tweede taal²⁷. Wat in Saarland kan, kan ook in Limburg. Er zijn voldoende projecten, experimenten, ondersteuning aanwezig. We vinden daarom dat:

- de kansen en mogelijkheden om in de buurlanden te werken, wonen, studeren, ondernemen en recreëren aanzienlijk vergroot worden door het hele Limburgse onderwijs te verplichten om in 2020 een buurtaal te onderwijzen.
- deze mammoetoperatie niet zonder draagvlak van bij de ouders en leerkrachten en zonder

additionele middelen van de rijksoverheid c.q. Europese middelen kan. Het begint bij de ouders en de leraren. Het is noodzakelijk om de strategische beleidsagenda internationalisering te vertalen naar hun situatie. Er zal binnen de school - op ouderavonden en in docentenvergaderingen - een gedachtewisseling moeten plaatsvinden over buurtaalonderwijs. Een korte populaire samenvatting van de provinciale beleidsagenda is noodzakelijk. Samen met de filmpjes - geproduceerd in het kader van de conferentie Buurtaal en internationalisering²⁸ en het project euresioscholen²⁹ - kan de discussie over de buurtaal op schoolniveau gevoerd worden.

- in 2015 e.v. grensgemeenten/schoolbesturen, grensverenigingen, het expertisenetwerk en de Limburgse media de bewustwordingscampagne voor de Duitse taal 'Mach mit' mee moeten ondersteunen. Uitwisseling van Limburgse scholen met scholen in grensregio's dient ook ondersteund te worden door de zogenaamde 'Huizen van de Buren'³⁰.

6.7 Media: informatie over de buurlanden

Er zijn in Zuid-Limburg twee tv-zenders, te weten de commerciële TV Limburg en de publieke zender L1. Verder zijn er twee dagbladen (De Limburger & Limburgs Dagblad, beide onderdeel van Mediagroep Limburg)³¹.

6.7.1 Limburgse kranten

In Dagblad De Limburger & Limburgs Dagblad staan regelmatig artikelen over 'de bureu'. Via de rubrieken 'euer de päöl', 'grensgevallen' en 'gluren bij de bureu'. De afgelopen tijd is er sprake van een positieve ontwikkeling. Vaak gaat het om cultuurhistorische artikelen. De politieke en sociale ontwikkelingen in België (Vlaanderen) en Duitsland (NRW) worden daarentegen onderbelicht. Als het om grensarbeid gaat, dan gaat het meestal over problemen. In de op zich uitstekende culturele weekagenda ontbreken belangrijke activiteiten in Aken, Tongeren, Hasselt, Mönchengladbach enz.³² Ook zou men structureel het OV-euregio-ticket kunnen promoten. Wat de Volkskrant³³ voor de NS doet, kunnen de Limburgse kranten met ons euregoticket³⁴ doen.

Directeur Loek Radix van de Mediagroep Limburg - uitgever van Dagblad De Limburger & Limburgs Dagblad - heeft het over hyperregionalisatie als businessmodel. Meer artikelen over de buurlanden, o.a. door uitwisseling met Duitse en Belgische kranten, dragen bij aan de versterking van de (eu)regionale identiteit en zelfbewustzijn van de Limburgers. De artikelen over de buurlanden moeten een vaste en duidelijke plaats in de krant krijgen. Dagblad De Limburger & Limburgs Dagblad moeten onze Grenzecho³⁵ worden.

6.7.2 Publieke zender L1

De directeur van L1 Leo Hauben vindt de Euregio een inhoudsloos begrip dat mijlenver af staat van de burger en dat gecreëerd is door beleidsmakers, die er rechtstreeks hun voordeel trachten uit te halen³⁶. Wij onderschrijven de stelling dat de Euregio Maas Rijn - als instituut - te ver van de burger afstaat. Het is aan de Euregionale media om de burgers in de Euregio over elkaar te informeren en bij elkaar te brengen. De regionale zenders werken samen in Via Euregio. Het is jammer dat de commerciële zender TV Limburg wél en onze publieke zender L1 niet mee doet aan Via Euregio³⁷. Met Via Euregio is een uniek uitzendplatform gecreëerd voor analoge en digitale televisie. De deelnemende zenders - uitgezonderd L1 - zijn verantwoordelijk voor de aanmaak en uitzending van de thema's uit hun eigen zendgebied. De beeldproducties worden door de verschillende zenders met elkaar uitgewisseld. De programma's zijn ondertiteld in de taal van het zendgebied. De onderwerpen hebben een euregionale uitstraling. In de toekomst wordt zelfs het gezamenlijk gebruik van camera's en zendmaterieel mogelijk. Het zendbereik van Via Euregio is zo'n 10 miljoen potentiële kijkers. De Europese instellingen zijn het project zeer gunstig gezind. Ze spreken van een primeur voor Europa.

De regionale zenders vertonen de items deels individueel en deels in een compilatie. De reportages zijn herkenbaar door het gebruik van eenzelfde look & feel zowel qua intro, outro als ondertitels.

Er is bij L1 een renationalisatie waarneembaar. In plaats van dat er meer euregionaal nieuws wordt uitgedragen, worden de L1 tv-programma's onderbroken door NOS-journaal en door regioNED. RegioNED geeft een dagelijkse selectie van nieuws en achtergronden van de dertien regionale omroepen in Nederland. Keulen en Aken zijn belangrijker dan Hilversum en Bussum. Hasselt is interessanter dan Appingedam. Zuid-Limburg heeft recht op TVL uit Hasselt of RTC uit Luik enz. De publieke zender L1 onthoudt zijn kijkers, die gemiddeld 15 kilometer van Aken, Eupen, Tongen, Maaseik wonen, euregionale informatie.

Dit in tegenstelling GrenslandMedia³⁸. Dit is een onafhankelijke regie van de belangrijkste regionale (print) media in (Zuid) Nederland en een aantal Duitse media in de regio groot Aken en een aantal Belgische media. GrenslandMedia richt zich op Belgische, Nederlandse en Luxemburgse adverteerders en reclamebureaus die in het buurland willen adverteren.

6.7.3 Onze eisen

- De Limburgse kranten dienen gemiddeld via één duidelijke herkenbare pagina elke dag aandacht te besteden aan de buurlanden. In de culturele agenda dienen de belangrijkste culturele evenementen in de euregio opgenomen te worden.
- De publieke zender L1 moet ook meedoen aan Via Euregio TV. In plaats van regioNED willen we EUREGIONet. Naast Via Euregio TV kan er ook bilateraal³⁹ samengewerkt worden. Dat is efficiënter dan alles in euregioverband te doen. Zo zou men per dag het programma Lokalzeit Aachen⁴⁰ of programmaonderdelen van TVL (Hasselt) of RTC (Luik) of BRF (Eupen) kunnen uitzenden op L1. Door het uitzenden van dit soort programma's wordt niet alleen de euregionale identiteit van de Zuid-Limburgers versterkt, maar ook de kennis van de buurtalen.
- Het zou goed zijn als de publieke zenders in de Euregio Maas-Rijn jaarlijks een euregionaal muziekfestival - bijvoorbeeld een songfestival voor jongeren - zouden organiseren.

¹ Andere aspecten van het grensoverschrijdend onderwijs worden beschreven in: *Onderwijs avec/ohne grenzen*

² In het hoofdstuk 'Cultuur avec/ohne grenzen' wordt informatie verstrekt over media en culturele agenda

³ Oratie prof. Leonie Cornips: *Talen in beweging*; d.d. 11.05.2012 Universiteit Maastricht

⁴ Ann Marynissen: *Limburgers worden Nederlanders? Over de Vernederlandsing van het zuidoosten van Nederlands Limburg (1789-1935)*

⁵ www.moresnet.nl

⁶ Y. Brockhaus.: *Wonen in Duitsland en leren in Nederland? Onderzoek naar de schoolkeuze van Nederlandse woonmigranten in het Duitse gedeelte van de EUREGIO (Twente-Gronau)*

⁷ www.vanoostendorp.nl/pdf/wereldtaal.pdf

⁸ www.expertisenetwerklimburg.eu

⁹ ELOS staat voor 'Europa als Leeromgeving in Scholen'

¹⁰ www.elena-learning.eu; projectdeelnemers waren o.a. de Open Universiteit & Talenacademie in Heerlen.

¹¹ www.linguacluster.org

¹² www.europeesplatform.nl/projecten/linq

¹³ Zie 5.2.2

¹⁴ www.expertisenetwerklimburg.eu

¹⁵ www.euregio-lit.eu.

¹⁶ <http://aischylos.com>

¹⁷ www.literaturbuero-emr.de

¹⁸ www.literarischer-sommer.eu

¹⁹ www.euregioschool.eu

²⁰ www.youtube.com/watch?v=XLXdepRo9iQ: Frans in basis-onderwijs

²¹ www.youtube.com/watch?v=P4A1k_pA4hU: tweetalig voortgezet onderwijs

²² <http://machmit.nl>

²³ <http://machmit.nl/web/acties-dag-van-de-duitse-taal-2014>. Limburgse scholen waren nauwelijks actief in 2014

²⁴ www.lerende-euregio.com; www.duitslandweb.nl/dossiers/overzicht/duits-op-school/mbo; www.kenniscentrum-ba.nl/doc/pdf/Duits-in-het-gedrang-rapport.pdf

²⁵ Motie van Straus (VVD), Rog (CDA), van Meenen (D'66) en Jasper van Dijk (SP). Tweede Kamer, Vergaderjaar 2013–2014, 31 524, nr. 203

²⁶ www.studereninduitsland.nl/studeren-in-duitsland/studie-informatie/hoe-goed-moet-mijn-duits-zijn

²⁷ www.youtube.com/watch?v=EZC5K7ay2eY

²⁸ www.youtube.com/watch?v=XLXdepRo9iQ; www.youtube.com/watch?v=mG02xt0Kkq8. www.youtube.com/watch?v=5Z2S20cLHtE enz.

²⁹ www.euregioschool.eu/ervaringen

³⁰ Zie hoofdstuk 'Samenwerking avec/ohne grenzen'

³¹ Over de informatie over grensoverschrijdende cultuur: zie het hoofdstuk over 'Cultuur avec/ohne grenzen'

³² Zie hoofdstuk 'Cultuur avec/ohne grenzen'

³³ www.spoordeelwinkel.nl/campagnes/volkskrant

³⁴ www.mobility-euregio.com

³⁵ www.grenzecho.be

³⁶ zie pag31: www.cultuurnet.be/sites/default/files/kennisitems/docs/Euregio.pdf

³⁷ www.tvl.be/nl/programmas/via-euregio; <http://brf.be/tv/viaeuregio>

³⁸ <http://www.grenslandmedia.be/>

³⁹ www.tv-euregio.eu (Euregio Twente Gronau)

⁴⁰ www1.wdr.de/mediathek/video/sendungen/lokalzeit/lokalzeit-aus-aachen/videolokalzeitausaachen714.html

7. Onderwijs avec/ohne grenzen

In dit hoofdstuk wordt beschreven op welke wijze het onderwijs in Zuid-Limburg grensoverschrijdend actief is. Het gaat dan om grensoverschrijdende studenten-, scholieren- en lerarenmobiliteit. Ook wordt er aandacht besteed aan grensoverschrijdende uitwisselingsprojecten, stages en studiefinanciering. Van groot belang is de herkenbaarheid van diploma's en het beheersen van de buurtaal. Aan het leren van Duits en/of Frans is een apart hoofdstuk besteed¹.

7.1 Historie

200 jaar Koninkrijk der Nederlanden in verbondenheid met onze burenen: hoe verder met de grenzen? Grensoverschrijdend studeren en doceren is van alle tijden. De grondlegger van de parlementaire democratie, Johan Rudolph Thorbecke (1798-1872), doceerde in onze buurlanden. Hij was gedurende vier jaar in Duitsland als priva doceent werkzaam in Gießen en Göttingen en werkte vanaf 1825 als hoogleraar Europese geschiedenis en Staatshuishoudkunde in België (Gent). Vroeger Gent, Gießen en Göttingen. Het gaat nu om Parkstad, Maastricht en Sittard- Geleen en heel Zuid-Limburg.

7.2 Actuele situatie

De onderwijsstelsels van beide buurlanden verschillen aanzienlijk van het Nederlandse². Wat de inhoud van het onderwijs betreft, is dit minder het geval. De opleiding tot procesoperator of tandartsassistente zal qua inhoud niet veel verschillen maar de onderwijsstelsels van de EU-lidstaten zijn niet geharmoniseerd. Dat geldt ook voor de diploma's. Dankzij wederzijdse beroepserkenning en diplomawaardering is het makkelijker om grensoverschrijdend te werken en te studeren³.

Dit is van essentieel belang voor inwoners van Zuid-Limburg. Een buurtaal leren, stage lopen bij de burenen en contacten met de Duitse en Belgische samenleving, zijn geografische voordelen die benut moeten worden. Hoe jonger men over de (taal)grens gaat, des te groter is het effect. Volgens Loesje is 'een grens eigenlijk een wens om verder te gaan'. De Euregio Maas-Rijn is een leerschool, een studiehuis, een werkplaats, een laboratorium en een talen practicum voor kinderen, leerlingen, studenten en hun docenten. De meeste Nederlanders missen vanwege hun geografische ligging deze natuurlijke leeromgeving op korte afstand. De vroegere minister van Onderwijs Jo Ritzen sprak in dit verband over 'internationaliseren met de fiets'.

Via het onderwijs kan het 'euregionaal burgerschap' worden bevorderd.

In het kader van de viering van 200 jaar Koninkrijk der Nederlanden heeft de Nederlandse honorair-consul in Aken Prof. Christiane Vaeßen in samenwerking met het Deutsch-Niederländische Jugendwerk en de Deutsch-Niederländische Gesellschaft (DNG Aachen) het initiatief genomen voor een Nederlands-Duits uitwisselingsproject (Wettbewerb) voor scholen⁴. Dit soort projecten levert een belangrijke bijdrage aan de ontwikkeling van het euregionaal burgerschap. In tegenstelling tot een gewone burger is een euregionale burger een burger die zichzelf niet begrenst. Hij overschrijdt de taal en staatsgrens met grote regelmaat.

Internationalisering van het onderwijs is voor Zuid-Limburgse scholen gecompliceerder dan voor scholen in de Randstad. Internationaliseren betekent voor die scholen: opleiden voor een samenleving en economie, die steeds internationaler, ofwel globaler, wordt. Internationaler in de zin van wereldwijd. In Zuid-Limburg, met zoveel buitenland op een steenworp afstand, moeten de leerlingen ook opgeleid worden voor de nabije euregionale samenleving.

7.3 Grensoverschrijdend onderwijs

7.3.1 Hoger onderwijs

Het 'vrij verkeer van studenten' - gerealiseerd dankzij het verdrag van Maastricht (1992) - maakt het mogelijk probleemloos grensover-

schrijdend onderwijs te volgen. Er zijn geen belemmeringen als het gaat om de toegang tot het onderwijs in een buurland. De onderwijsmobiliteit in Zuid-Limburg is groot. Bijna 45% van de studenten van de Universiteit Maastricht en meer dan 30% van de wetenschappelijke medewerkers is van buitenlandse afkomst. Aan de Universiteit Maastricht studeren in 2013/2014 840 Belgische studenten (5%) en 3.966 Duitse studenten (25%). Van de studenten van de Zuyd Hogeschool hebben 184 de Belgische (1,3%) en 1.016 (7%) de Duitse nationaliteit.

Aan de RWTH in Aken, een technische universiteit die groter is dan de technische universiteiten Eindhoven, Delft en Twente samen, studeren slechts 200 Nederlanders⁵. In Luik studeren amper Nederlandse studenten. Er is dus sprake van eenrichtingsverkeer als het gaat om studentenmobiliteit tussen Nederland en Duitsland⁶. Het is van groot belang dat Limburgse studenten over de grens in Duitsland of België gaan studeren, stage gaan lopen of een deel van hun studie volgen. De studentenstroom vanuit Nederland naar het hoger onderwijs in Vlaanderen (universiteiten en hogescholen) bedraagt ca. 6.100 studenten (2012-2013).

Om het studeren in het Duitse hoger onderwijs⁷ te stimuleren is er bij het Duitsland Instituut van de Universiteit Amsterdam (DIA) een Nederlands informatiepunt voor studeren in Duitsland opgezet.

De Duitslanddesk⁸ verstrekt informatie over studie- en onderzoeksmogelijkheden in Duitsland, organiseert netwerkevenementen en voorlichtingsbijeenkomsten, stimuleert samenwerking tussen Nederlandse en Duitse onderwijsinstellingen en voert mobiliteitsonderzoek uit.

De lobbyclub 'de bende van Aken' heeft het mogelijk gemaakt dat Limburgse jongelui voor een technische studie in Aken dan wel Limburg een (aanvullende) studiebeurs krijgen van Limburgse bedrijven en/of de Duitse Kamer van Koophandel (IHK Aachen). Het gaat in eerste instantie om vijftien studiebeurzen (op termijn 75 beurzen).

Er is een aantal euregionale projecten. bijvoorbeeld Zuyd Hogeschool nam deel aan het euregionaal onderzoeksproject 'Interculturele Communicatie in de Euregio Maas-Rijn (INTERcCOM)'. INTERcCOM⁹ beoogt de kwaliteit van toekomstige deelnemers op de euregionale arbeidsmarkt te versterken. Door de talige en culturele ondersteuning van zowel autochtone als allochtone jongeren in het secundair en hoger onderwijs te optimaliseren, krijgen deze jongeren meer kans op een kwalitatief goede betrekking op de euregionale arbeidsmarkt.

De Stichting HORA EST is het netwerk van hogescholen in de Euregio Maas-Rijn. In 1998 besloten elf euregionale hogescholen die al geruime tijd op meerdere vlakken samenwerk-

ten, deze samenwerking te intensiveren en te institutionaliseren door de oprichting van de Stichting HORA EST (Latijn voor 'het is tijd'). Met en van elkaar leren en wederzijdse versterking vormden het uitgangspunt, waarbij op velerlei gebied allianties gesmeed konden worden. HORA EST is een stichting naar Nederlands recht¹⁰.

Interessant onderzoek vindt plaats door MACIM-IDE¹¹ (Maastricht Centre for Citizenship, Migration and Development). Binnen dit centrum werken onderzoekers samen op de onderzoeksterreinen: migratie en ontwikkelingsvraagstukken, burgerschap, nationaliteit en integratie, internationale familierelatie, Europees en internationale regelgeving betreffende grensoverschrijdende arbeid, arbeidsmobiliteit, sociale zekerheid, belastingrecht en pensioenen. Zuyd Hogeschool heeft in haar visie t.a.v. internationalisering uitdrukkelijk gesteld dat dit bijdraagt aan verbetering van de kwaliteit van onderwijs en onderzoek, onder andere door internationale samenwerking, kennisdeling en benchmarking. Door het bevorderen van de ontwikkeling van internationale en interculturele competenties van studenten en medewerkers en de werving en binding van talentvolle buitenlandse studenten wil Zuyd bijdragen aan de ontwikkeling van professies en de duurzame ontwikkeling van deze Euregio. De centrale ligging in het hart van Europa wordt

aangegrepen om Europese en mondiale verbindingen te leggen ten behoeve van studenten, personeel en externe stakeholders. Zuyd Hogeschool kent een aantal lectoraten, te weten: het lectoraat 'Recht in Europa, Recht in de Euregio'¹¹ en het lectoraat 'Internationale expansie'¹². Het vooralsnog heeft weinig waarde voor grensoverschrijdende burgers c.q. bedrijven.

Via NEIMED¹³ is Zuyd Hogeschool betrokken bij onderzoek naar de verschillende dimensies van de demografische transitie in de Euregio, Euregionale (culturele) samenwerking, de vergelijking tussen de Nederlandse en Vlaams/Belgische verzorgingsstaat. Er bestaan plannen om een lectoraat in stellen op het gebied van Economie: ondernemen in de Euregio Maas Rijn, verbonden aan de faculteit economie van Zuyd Hogeschool.

Er is veel onderzoek, onder andere het recente 'van stilstand naar verandering: praktische oplossingen voor verbetering van de arbeidsmobiliteit in de grensregio'¹⁴ (2013) van het European Institute of Public Administration(EIPA) in Maastricht

7.3.2 MBO-onderwijs

Bij de Limburgse ROC's/AOC voor MBO-onderwijs staan nauwelijks Duitse of Waalse leerlingen ingeschreven¹⁵, omdat leerlingen uiteindelijk hetzelfde Nederlandse taalniveau moeten verwerven als de Nederlandse leerlin-

gen. Vanuit de Duitse beroepsopleidingen is er een aantal Duitse leerlingen die een deel van hun praktische opleiding bij Nederlandse (leer)bedrijven realiseren. Een aantal Limburgse leerlingen volgt (beroeps)onderwijs in Belgisch-Limburg en een enkeling binnen de regio Aachen. De studentenmobiliteit in het MBO is veel geringer dan die in het hoger onderwijs.

Het is problematisch dat Nederlandse MBO'ers tijdens hun opleiding niet voorbereid worden op een baan voor de euregionale arbeidsmarkt. Momenteel worden gesprekken gevoerd tussen de opleiding Kinderdagverblijf van ROC Leeuwenborgh, het UWV en EURES, omdat er in Limburg een overschot en in de regio Aachen een tekort is aan deze beroepsgroep. Echter de taal is een horde op de weg naar de Duitse peuterspeelzalen en kinderdagverblijven. Duits is nu nog niet opgenomen in het lesprogramma¹⁶. Momenteel wordt een pilot uitgewerkt om Duits in de opleiding Kinderopvang te introduceren en stages in het Duitse taalgebied mogelijk te maken. Als het gaat om werken in Vlaanderen vormt de taal geen probleem. De ondersteuning van het UWV-EURES bij het zoeken naar werk binnen de Euregio Maas-Rijn (EMR) zou wel beter kunnen.

Het ROC Arcus College raadt afgestudeerde pedagogen aan om te kiezen voor een baan in de Duitse kinderopvang.

ROC Arcus College stelt 'dat de taal een horde kan zijn op weg naar de Duitse peuterspeelzalen en kinderdagverblijven. De kans dat deze pedagogisch opgeleide MBO'ers een baan in Duitsland krijgen is minimaal als men de taal niet beheerst. In het schooljaar 2015/2016 moet Duits een vast onderdeel van het lesprogramma zijn...' ¹⁷.

Wil men in Duitsland werken, dan is kennis van de taal noodzakelijk. Men zal toch met de Duitse collega's, leidinggevenden en klanten of patiënten moeten kunnen communiceren. Maar er is meer nodig. Het instrument om leerlingen zich beter voorbereid te laten richten op de euregionale arbeidsmarkt en daardoor meer mogelijkheden te bieden op werk, is de aanvullende kwalificatie Euregiocompetentie. Dit pakket bestaat uit een taalcompetentie, inter-culturele competentie en informatiecompetentie. Het geheel wordt afgesloten met een (deel van de) reguliere stage bij een bedrijf of instelling in het andere taalgebied van de Euregio Maas-Rijn. Bij de ontwikkeling van deze extra kwalificatie, met financiële steun van het Europese programma Interreg, waren destijds wel ROC Arcus College en AOC Citaverde ¹⁸ intensief betrokken.

Het aantal afgestudeerde MBO'ers met een Euregiocompetentie is zeer beperkt. ROC Leeuwenborgh (ca. 9.000 deelnemers en volwassenen) biedt als enige Limburgse MBO-instelling deze additionele kwalificatie aan haar

studenten aan en leverde in 2012 ca. 35 leerlingen af met het certificaat Euregiocompetentie. Het aantal afgestudeerden van ROC Arcus College met een Euregiocompetentie is nihil.

Grensoverschrijdende stages zijn voor de Limburgse MBO-instellingen moeilijk realiseerbaar. Het jaarverslag (2012) van ROC Leeuwenborgh vermeldt: '...Een drempel voor veel leerlingen is wel, dat stages in het aangrenzende België en Duitsland, waarbij de deelnemers pendelen vanuit thuis, niet beloond worden met een subsidie, terwijl ze die wel krijgen, als ze verder weg in het buitenland stage lopen en daar verblijven...'. In het oude programma voor het beroepsonderwijs in Europa 'Leonardo da Vinci' en het nieuwe programma 'Erasmus+' (sinds 01.01.2014) is het niet eens mogelijk om voor grensoverschrijdende mobiliteit binnen de Euregio Maas-Rijn een reiskostenvergoeding te verstrekken. Dit terwijl een euregionale stage economisch gezien en in het kader van het behoud van talenten voor de regio, van uitermate groot belang is. De reiskostenvergoeding naar de stageplek in de euregio houdt helaas bij de landsgrens op, omdat de OV-chipkaart (voor studenten ouder dan 18 jaar) uitsluitend in Limburg geldig is. Dit beperkt de ROC's/AOC bovendien enorm in het vinden van voldoende, kwalitatief goede stagebedrijven t.o.v. andere Nederlandse ROC's/AOC's met een groot Nederlands achterland. Grensoverschrijdende stages in de Euregio Maas-Rijn worden

ook ondersteund door het Linguacluster¹⁹. Het Linguacluster biedt leerlingen uit het beroeps- onderwijs de mogelijkheid om een beroeps- gerichte taalstage in een geschikt bedrijf in de Euregio Maas-Rijn te volgen.

Een instrument om de kansen van MBO'ers op de euregionale arbeidsmarkt te vergroten zou de bi- of tri-diplomering kunnen zijn. Als Nederlands-Duits pilotproject is in het verleden het project 'bi-diplomering middenkader-func- tionaris in de laboratoriumtechniek' uitgevoerd. Het project was eenmalig, waarbij Duitse en Nederlandse studenten zowel het nationale Duitse als Nederlandse diploma behaalden. Door aangescherpte Nederlandse wet- en regelgeving behoort het behalen van het Neder- lands diploma door buitenlanders uit een ander taalgebied helaas tot het verleden. Ofschoon de gemeenschappelijke opleiding een groot succes was en politiek gewild, kon dit samenwerkings- verband vanwege financiële redenen niet meer gecontinueerd worden. MBO-opleidingen, die tot bi-diplomering leiden, zijn ingewikkeld en kostbaar. Het grootste probleem is de formele erkenning door de nationale overheid.

Bij de euregionale opleiding vliegtuig- onderhoudstechniek, waarbij ca. 60 Duitse stu- denten de theorielessen bij het Berufskolleg in Alsdorf volgen en praktijklessen bij ROC Leeu- wenborgh op het Aviation Competence Cente (ACC) op Maastricht Aachen Airport, deden en

doen zich financiële uitvoerings- problemen voor.

ROC Arcus College bood samen met de Fach- hochschule Aachen een tweetalige opleiding Hotel- en Restaurantmanager (niveau 4) aan. De Duitse leerlingen moesten Nederlands leren. Aan de Nederlandse leerlingen werden geen taaleisen gesteld. De interesse van de Neder- landse leerlingen voor een stage in Duitsland was zeer gering. Ook deze opleiding kon door Nederlandse wet- en regelgeving niet gecontinueerd worden.

In de Euregio Maas-Rijn bestaat de Stichting EB (Europese Beroepsopleidingen). Deze Stichting werd in 1992 opgericht om grensoverschrij- dende, structurele samenwerkingsverbanden te stimuleren en te bevorderen. Stichting EB heeft een aantal projecten geïnitieerd en gereali- seerd. Aan dit samenwerkingsverband nemen geen Vlaamse scholen deel. Het is opmerke- lijk dat er binnen Limburg nauwelijks samen- werking met de Vlaamse en Waalse scholen voor beroepsonderwijs plaatsvindt (m.u.v. de Duitstalige Gemeenschap). Verder is alleen ROC Leeuwenborgh actief op het gebied van de eu- regionale samenwerking, met name binnen de regio Aachen en de Duitstalige Gemeenschap in België. Binnen de opleidingen van ICT-Lyceum, Laboratoriumtechniek, Vliegtuigonderhoud- stechniek, Uiterlijke Verzorging, Logistiek, Secretarieel en Handel zijn er samenwerkings

verbanden met opleidingen en instituten binnen de EMR. Ook bij grotere Europese projecten wordt steeds geprobeerd om euregionale partners te laten participeren.

AOC Citaverde en ROC Gilde Opleidingen maken gebruik van de Europese programma's Leonardo da Vinci (is per 31.12.2013 gestopt) en Erasmus+ om hun studenten financieel in de gelegenheid te stellen om een buitenlandse stage te volgen, terwijl dit bij ROC Arcus College (nog) niet gebeurt. In hoeverre er bij het Zuid-Limburgse ROC Arcus College nog een actief euregionaliseringsbeleid wordt gevoerd en grensoverschrijdende activiteiten binnen hun euregio's worden gefaciliteerd is onvoldoende duidelijk. AOC Citaverde biedt Duitse leerlingen die in Nederland komen studeren, een spoed-cursus Nederlands aan.

De Limburgse ROC's/AOC maken geen deel uit van het omvangrijke en succesvolle project 'de Ler(n)ende Euregio' van de Euregio Rijn-Waal²⁰. De Ler(n)ende Euregio is een Duits-Nederlands initiatief waarin scholen, bedrijven en de overheid werk maken van grensoverschrijdend leren. Het project is succesvol, deels omdat het zich beperkt tot twee talen en twee buurlanden. Projecten waar drie landen/talen bij betrokken zijn, zijn veel gecompliceerder²¹.

De doelstellingen van de Ler(n)ende Euregio zijn:

- mobiliteitsbevordering: een eerste verken-nende uitwisseling tussen een groep docenten en studenten;
- tandemvorming: samenwerkingsprojecten tussen twee of meerdere scholen en/of bedrijven binnen een bepaald platform of branche;
- certificering en netwerk: euregionaal certifi-caat of geautoriseerde beschrijving. Netwerk in zowel het euregionale onderwijs als in de politiek en het bedrijfsleven.

7.3.3 Basis- en voortgezet onderwijs

In 2012-2013 volgden 2.560 kinderen uit Limburg onderwijs in België. Een kleine 300 leerlingen gaan in Duitsland naar school. Die groep heeft voornamelijk de Duitse nationaliteit.

Heel veel inwoners van Zuid-Limburg vol-gen opleidingen en cursussen in het Vlaamse (avond)onderwijs. Als gevolg van het 'vrij verkeer van personen' kan men vrijgesteld worden van de leerplicht in het woonland als men onderwijs volgt in een buurland. Dat leidt ertoe dat Neder-landers die naar Wallonië of Duitsland verhuisd zijn, hun kinderen naar Nederlandse scholen sturen. Veel Zuid-Limburgse scholen in het basis- en voortgezet onderwijs doen mee aan grensoverschrijdende projecten. In Kerkrade zijn al gedurende een aantal jaren twee Neder-landse peuterspeelzalen gekoppeld aan twee Duitse Kita's in Herzogenrath.

Wekelijks vindt er een uitwisseling van de peuters plaats²². In Vaals was er een Nederlands-Belgisch-Duits milieuproject voor basisscholen (Bachschützer). In het voorgezet onderwijs in Zuid-Limburg zijn vier scholen betrokken bij het Elos-project²³. Elos is een internationale leerroute voor scholen in het Nederlands voorgezet onderwijs die tot doel heeft leerlingen optimaal voor te bereiden op een internationaal georiënteerde toekomst²⁴.

Een fraai initiatief van de Maasketen Jan van Eyck is het internationaal schooluitwisselingsproject tussen Nederlands- en Belgisch-Limburg, dat al meer dan 30 jaar bestaat. De uitwisseling is uitgebreid met scholen uit de Duitse Selfkant²⁵. De Gemeinde Selfkant heeft voor Nederlandse ouders de brochure 'Onderwijsinstellingen: eenmalig, tweetalig en veelzijdig' ontwikkeld. Op euregionaal niveau bestaat het Linguacluster ('meer talen, meer kansen!'). Linguacluster wil de drempels tussen de regio's in de Euregio Maas-Rijn wegwerken met initiatieven die de kennis van de buurtalen voor culturele en zakelijke contacten in de buurregio's vergroten²⁶.

Bijzonder interessant en waardevol is het project 'Euregio Literatuurprijs voor scholieren'²⁷ waaraan de volgende scholen deelnemen: de Bernard Lievegoed School (Maastricht), het Porta Mosana College (Maastricht), het Romboutscollege (Brunssum) en het Sint-Jans-

college (Hoensbroek). Dat geldt ook voor het euregioproject Aischylos²⁸ waaraan deelnamen het Graaf Huyn College (Sittard-Geleen), het Grotius College (Heerlen), het Sint-Maartenscollege (Maastricht), Sintermeerten (Heerlen) en Sophianum (Gulpen).

De studie- en beroepsvoorlichting over studeren in de buurlanden is van groot belang. Of dit voldoende en structureel plaats vindt is onduidelijk. Er zijn wel een aantal Europese projecten. Zo bestaat er o.a. het Nederlands Loopbaanpunt 'Euroguidance'⁹ Dit is de naam van het Europese programma ter bevordering van studie- en loopbaanbegeleiding en arbeidsmobiliteit. Dit project levert echter geen bijdrage aan de uitdaging waarvoor Zuid-Limburg staat, namelijk de euregionalisering van het onderwijs. Dit geldt ook voor een aantal andere projecten³⁰.

Ver verwijderd van Zuid-Limburg maar zeer belangrijk is het 'Europees Platform: Internationaliseren in onderwijs' in Haarlem³¹. Deze instelling biedt ondersteuning bij het concreet vormgeven van internationalisering op school. Scholen kunnen deelnemen in diverse netwerken en projecten op het gebied van taalverwerving en internationale oriëntatie. Daarnaast zijn er subsidies beschikbaar voor onder andere leerlingen- en docentmobiliteit en nascholing. Er bestaat een veelvoud van programma's en projecten. Een van de vele mogelijkheden is het Prämienprogramm³².

Dit programma stelt al meer dan dertig jaar elk jaar een aantal leerlingen uit de vijfde klas van het VWO met Duits in het pakket in de gelegenheid om in de zomer een reis naar Duitsland te maken. Dankzij dit programma kunnen scholen voor basis- en voortgezet onderwijs en lerarenopleidingen Duits, een Duitstalige taalassistent (m/v) - moedertaalspreker - voor één schooljaar (tien maanden) aanvragen.

Samenwerken met een partnerschool in Duitsland is een laagdrempelige en effectieve manier om leerlingen een internationaal perspectief mee te geven. Om deze uitwisseling te ondersteunen is het project Austausch³³ opgezet bij het Europees platform. Op de betreffende website vindt men informatie over de mogelijkheden van pedagogische samenwerking met Duitsland. Ook is er een gratis publicatie beschikbaar met praktijkvoorbeelden³⁴.

7.4 Mobiliteit leraren

In het Limburgs voortgezet onderwijs werken traditioneel veel Belgische leraren. In het hoger onderwijs werken ook veel Duitse docenten. Er doen zich voor wat betreft de diploma-erkenning van leraren weinig problemen voor³⁵. Problemen zijn er alleen als leraren als grensarbeider werken. Gedurende de twee eerste jaren betalen zij over hun salaris in het werkland de sociale zekerheidspremies en in hun woonland de inkomstenbelasting. Deze combinatie kan voordelig dan wel nadelig zijn.

Voor wat betreft de Nederlands-Duitse grensovergang wordt dit probleem opgelost in het nieuwe belastingverdrag (2015). Veel leraren werken gelijktijdig in twee landen. Dat levert administratieve problemen op voor zowel de werkgever als voor de leraar.

7.5 Studiefinanciering

Het volgen van grensoverschrijdend onderwijs leidt slechts af en toe tot problemen. Het Vlaamse diploma van een Nederlandse scholier werd voor wat betreft de lotingscriteria voor een studie geneeskunde aan de Universiteit Maastricht aanvankelijk niet gelijkgesteld aan een Nederlands VWO-diploma³⁶. Ook werd de WTOS (wet Tegemoetkoming Onderwijsbijdrage en Schoolkosten) niet toegekend aan de ouders van een scholier die in Vlaanderen MBO-onderwijs volgde³⁷. De Nederlandse studiefinanciering daarentegen is zonder meer mee te nemen naar Duitsland en België. Voor grensarbeiders zijn de grensoverschrijdende regelingen voor studerende kinderen (kinderbijslag én studiefinanciering) perfect³⁸. Alle grenswerkers - ongeacht waar zij wonen - hebben aanspraak op Nederlandse studiefinanciering plus de Duitse of Belgische kinderbijslag (tot 25 jaar). Een groot aantal moedige burgers in de grensstreken heeft voor studiefinanciering en kinderbijslag voor studerende kinderen geprocedeerd bij o.a. het Europees Hof van Justitie³⁹. Vaak met succes.

7.6 Herkenbaarheid van diploma's

Een probleem is de 'herkenbaarheid' van de Nederlandse diploma's voor Belgische en Duitse werkgevers. Ook Limburgers met Nederlandse diploma's weten vaak niet met welke Belgische of Duitse diploma's hun Nederlandse diploma te vergelijken zijn. Het ontbreken van deze informatie belemmert het werken over de grens. Hetzelfde geldt voor Limburgse werkgevers, die geconfronteerd worden met Duitse en Belgische diploma's⁴⁰.

Op de vraag waar Limburgse werkzoekenden met een Nederlands diploma terecht kunnen om hun Nederlands diploma te laten vergelijken met een Duits of Vlaams diploma, krijgt men van het Informatiecentrum Diplomawaardering in Zoetermeer als antwoord: 'Zij moeten dan in de landen waar zij heen gaan een diploma-waardering indienen'⁴¹. Zo worden grensbewoners afgescheept!

Onderwijsinstellingen in grensregio's - universiteiten, hogescholen en ROC's - hebben de morele plicht om aan te geven wat hun diploma waard is op de Belgische of Duitse arbeidsmarkt. Indien Nederlandse scholen Duitse c.q. Belgische studenten opleiden voor een Nederlands diploma, dan zou men met dat diploma ook zonder problemen op de Duitse of Belgische arbeidsmarkt moeten kunnen werken.

De Universiteit Maastricht verstrekt voor alle opleidingen met een academische titel een

Diploma Supplement (DS). Elke student krijgt automatisch en zonder kosten bij zijn of haar afsluitend (bachelor of master) diploma een DS uitgereikt. Het DS is een internationaal erkend document als bijlage van het diploma. Het DS geeft een onafhankelijk oordeel over de aard, het niveau, de context, de inhoud en de status van de gevolgde en met succes afgesloten opleiding, zoals vermeld op het betreffende getuigschrift waar het DS integraal onderdeel van uitmaakt. Het doel van het Diploma Supplement is het bevorderen van internationale 'transparantie' en van de erkenning van (in het buitenland) behaalde diploma's. Het DS wordt alleen Engelstalig uitgegeven. Voor het HBO/MBO is het (nog) niet geregeld dat elke afgestudeerde een diplomasupplement of een geautoriseerde beschrijving van zijn diploma ontvangt. Het is wenselijk dat op elk Limburgs HBO- c.q. MBO-diploma wordt vermeld met welk Duits/Vlaams diploma het Nederlandse diploma vergelijkbaar is. Het is daarom van belang dat van alle MBO-diploma's een geautoriseerde beschrijving beschikbaar komt. Een geautoriseerde beschrijving is een door bevoegde instanties goedgekeurde en vergelijkende beschrijving van opleidingsprofielen. Een aantal geautoriseerde beschrijvingen van bepaalde MBO-opleidingen (verkoper detailhandel, kok, allround machinebouwer enz.) vindt men op de website van 'de lerende eugio'⁴².

7.7 Provinciaal beleid

In het 'Actieprogramma Zuid-Limburg' wordt binnen het domein Onderwijs gesteld dat het noodzakelijk is dat het onderwijs in Zuid-Limburg nadrukkelijker een internationaal gezicht krijgt. Door het opleiden van leerlingen tot wereldburgers met accenten op meertaligheid en mindset. Door (beroeps)onderwijs aan te bieden in en voor de euregio. Deze doelstelling wordt uitgewerkt in de 'strategische agenda buurtaal en internationalisering.' Een expert-team heeft als kader voor verdere ontwikkeling zes programmalijnen opgesteld, te weten: instrumenten; implementatie externe relaties, onderwijs en arbeidsmarkt, scholing en onderzoek en mobiliteit. In de strategische agenda wordt een groot aantal concrete doelstellingen uitgewerkt. Het euregionaliseren van het onderwijs wordt niet alleen bereikt door fraaie beleidsnota's met programmalijnen en expertisenetwerken⁴³. Er zal tegelijkertijd een breed maatschappelijk draagvlak gecreëerd moeten worden.

- conclusie

De kansen en mogelijkheden om in de buurlanden te werken, wonen en studeren worden vergroot door het onderwijs te euregionaliseren. Dat wil zeggen: meer onderwijs in de buurtalen⁴⁴, meer stage of onderwijs in de buurlanden, uitwisseling met scholen in de buurlanden,

versterkt buurtalenonderwijs en herkenbaarheid van de Nederlandse diploma's.

7.8 Onze eisen

1. De kansen en mogelijkheden om in de buurlanden te werken, wonen, studeren, ondernemen en recreëren kunnen aanzienlijk vergroot worden door het hele Limburgse onderwijs te verplichten om in 2020 een buurtaal te onderwijzen.
 2. Naast buurtaal-onderwijs is het van groot belang dat met name de leerlingen in het MBO en HBO stage kunnen lopen in een van de buurlanden. Dit zal ondersteund moeten worden door de aanpassing van de Europese programma's. Het MBO in Zuid-Limburg gaat participeren in het project de Ler(n)ende Euregio van Euregio Rijn Waal.
 3. De MBO- en HBO-diploma's worden voorzien van een beschrijving waarin staat met welk Duits en/of Vlaams diploma hun Nederlands diploma vergelijkbaar is.
 4. In het voorgezet onderwijs wordt in de studietoelating en beroepskeuzevoorlichting op structureel wijze aandacht besteed aan studeren in Vlaanderen/Duitsland.
- Euregionaliseren begint bij ouders en leraren.

Het is noodzakelijk om de strategische beleidsagenda internationalisering te vertalen naar hun situatie. Er zal binnen de school - op oud-eravonden en in docentenvergaderingen - een gedachtewisseling moeten plaatsvinden over de euregionalisering van het onderwijs. Een korte toegankelijke samenvatting van de provinciale beleidsagenda is noodzakelijk. Samen met de filmpjes - geproduceerd in het kader van de conferentie Buurtaal en internationalisering⁴⁵ en het project euresioscholen⁴⁶ - kan de discussie over de euregionalisering op schoolniveau gevoerd worden.

De euregionalisering van het onderwijs dient ondersteund te worden door andere grensprojecten, dat wil zeggen door sociaal-culturele uitwisselingsprojecten tussen grensgemeenten, door meer aandacht voor Duitsland en België in de media en door activiteiten van grensverenigingen en de zgn. 'Huizen van de Buren'.

¹Zie hoofdstuk 'Communicatie avec/ohne grenzen'

²www.nuffic.nl/diplomawaardering/landenmodules. De Vlaamse, Waalse en Duitse modules kan men downloaden

³www.nuffic.nl/diplomawaardering/beroepserkenning, www.nlgrp.nl, www.idw.nl (internationale diplomawaardering)

⁴www.dnl-jugendwerk.com/index.php/Aktivitaten.html

⁵www.studereninaken.nl

⁶Grensmobiliteit in het Hoger Onderwijs. Studeren over de grens? De toename van Duitse studenten in Nederland en de verminderde interesse van Nederlandse studenten voor een studie in Duitsland. Jacolien de Vries. Uitgegeven door de afdeling Pers en Culturele Zaken van de Nederlandse Ambassade in Berlijn

⁷Zie pag. 19 in het rapport 'Belangrijke buur, blinde vlek'. Onderzoek naar ontwikkelingen in de relatie tussen Nederland en Duitsland op het gebied van onderwijs, cultuur en wetenschap. Berenschot 29.10.2010

⁸www.studereninduitsland.nl

⁹www.interccom.eu

¹⁰www.hora-est.org

¹¹<https://macimide.maastrichtuniversity.nl/>

¹²www.zuyd.nl/onderzoek/lectoraten/recht-in-europa/onderzoek

¹³www.zuyd.nl/onderzoek/lectoraten/international-relationship-management/projecten/internationale-expansie

¹⁴<http://neimed.nl>

¹⁵www.eipa.eu/files/repository/20140225105539_final-reportnederlands.pdf

¹⁶www.jumpacrossborders.com

¹⁷Werkzoekenden/afgestudeerden, die de Duitse taal niet beheersen, hebben nauwelijks kansen op een baan in de sociaal- pedagogische sectoren in Duitsland

¹⁸www.arcuscollege.nl/nieuws/actueel/krantenbericht-kinderopvangbanen-bij-oosterburen-voor-het-oprap-en/227

¹⁹www.citaverde.nl/mbo/over-mbo/internationalisering

²⁰www.linguacluster.org/nl

²¹ www.lerende-euregio.com. Dit project zou ook gedragen moeten worden door de Euregio Maas-Rijn

²² Bij projecten met België is dit nog ingewikkelder omdat het onderwijsbeleid de bevoegdheid is van Wallonië, Vlaanderen en de Duitstalige Gemeenschap

²³ De GGD-inspectie is kritisch t.o.z. dit project omdat er geen Nederlands gesproken wordt.

²⁴ ELLOS staat voor 'Europa als Leeromgeving in Scholen' Zie een voorbeeld: www.sophianum.nl/algemeen/sophianum/ellos_going_international/partnerscholen

²⁵ www.maasketenjanvaneyck.eu (bij activiteiten, schooluitwisseling).

²⁶ www.linguacluster.org

²⁷ www.literaturbuero-emr.de

²⁸ <http://aischylos.com>

²⁹ www.euroguidance.nl

³⁰ www.europass.nl/individueel-studereninhetbuitenland, http://ec.europa.eu/ploteus/home_nl.htm

³¹ www.europeesplatform.nl/projecten/programmas-en-projecten

³² www.praemienprogramm.nl

³³ www.europeesplatform.nl/austausch

³⁴ www.europeesplatform.nl/nieuws/nieuwe-uitgave-onderwijssamenwerking-met-duitsland-praktijkvoorbeelden

³⁵ Zie het rapport 'Lerarentekort aanpakken via werving in buurlanden? Wervingsmogelijkheden in Duitsland en Vlaanderen voor Nederlandse scholen in het voortgezet onderwijs' is geschreven door het CAOP in opdracht van het Sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt

³⁶ Uitspraak van Raad van State d.d. 7 september 2011, 20109806/1/H2, LJN: BR6920

³⁷ Uitspraak van de Centrale Raad van Beroep d.d. 20-01-2014; zaaknummer 11-7439 WTOS

³⁸ De gezinsbijslagen worden door Europese socialezekerheidsverordening nr. 883/2004 gecoördineerd en cumuleren perfect met de in Vo 492/2011 geregelde studiefinanciering

³⁹ Het betreft de arresten Bosmann (C-352/06), Meeusen

(C-337/97), Iris Bucher (C-12/06), Schwarz en Gootjes-Schwarz (C-76/05). Over behoud WSF bij ontslag van Belgische grensarbeider: Centrale Raad van Beroep, ECLI:NL:CRVB:2011:BR1101

⁴⁰ www.idw.nl.

⁴¹ www.idw.nl Verder schrijft men 'Op onze website www.nl.nrp.nl vindt u bij het kopje 'Naar het Buitenland' adressen en links van diverse organisaties die diploma's in het buitenland waarderen'.

⁴² [www.lerende-euregio.com/nl/ler\(n\)ende-euregio/geautoriseerde-beschrijving-en-euregionaal-certificaat](http://www.lerende-euregio.com/nl/ler(n)ende-euregio/geautoriseerde-beschrijving-en-euregionaal-certificaat)

⁴³ www.expertisenetwerklimburg.eu

⁴⁴ Zie hoofdstuk 'Communicatie avec/ohne grenzen'

⁴⁵ www.youtube.com/watch?v=XLXdepRo9iQ; www.youtube.com/watch?v=mG02xt0Kkq8. www.youtube.com/watch?v=5Z2S20cLHtE enz.

⁴⁶ www.euregioschool.eu/ervaringen

8. Gezondheidszorg avec/ohne grenzen

In dit hoofdstuk wordt allereerst - na een inleiding over het verleden - het succesverhaal van de grensoverschrijdende zorg beschreven. Het gaat hierbij om het 'vrije verkeer van patiënten' en de wijze waarop het een en ander geregeld is voor (gepensioneerde) grensarbeiders. Vervolgens wordt een aantal succesvolle samenwerkingsprojecten tussen zorgverleners en patiëntenorganisaties beschreven. Het hoofdstuk eindigt met een aantal aanbevelingen.

8.1 Historie

De organisatie van de gezondheidsdienst werd in het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden geregeld bij de wet van 12 maart 1818. Aan een 'provinciale commissie van geneeskundig onderzoek en toezicht' was opgedragen om de bekwaamheid van artsen te beoordelen. Wie in het buitenland gestudeerd had, moest een toelatingsexamen afleggen. Vanaf 1816 tot 1840 waren er 77 artsen, waarvan er slechts 13 die in de noordelijke Nederlanden gestudeerd hadden. 33 artsen hadden in Luik gestudeerd. In 1895 verscheen een Koninklijk Besluit waarin geregeld werd dat Belgische artsen een examen moesten afleggen. In 1903 wordt in de Tweede Kamer gediscussieerd over het geringe aantal

artsen in Limburg. Er zijn veel Belgische en Duitse geneesheren actief in de grensgemeenten doch 'zij moeten van ver komen en laten begrijpelijkerwijs hun eigen land en landgenoten voorgaan'. Zo kreeg bijvoorbeeld Brunssum, dat door huisartsen uit het Duitse Gangelt verzorgd werd, pas in 1914 zijn eerste eigen huisarts¹. Het waren niet alleen Belgische en Duitse geneesheren die belangrijk waren. Zo waren in de beginfase de buitenlandse kloosterorden de belangrijkste 'toeleveranciers' van verplegend personeel. De eerste wederzijdse erkenning van diploma's in de Europese Unie betrof medische diploma's van artsen (1975) verpleegkundigen (1977), tandartsen (1978) en apothekers (1985). Bij de artsenrichtlijn (75/362/EEG) ging het 'om de onderlinge erkenning van de diploma's, certificaten en andere titels van de arts, tevens inhoudende maatregelen tot vergemakkelijking van de daadwerkelijke uitoefening van het recht van vestiging en vrij verrichten van diensten'.

8.2 Verdrag van Maastricht

Je als burger laten behandelen in het buurland. Het lijkt zo vanzelfsprekend, maar hoe is dat eigenlijk tot stand gekomen? En is het wel zo gemakkelijk als het lijkt? De totstandkoming is vrij duidelijk. In 1992 werd in Maastricht een verdrag tussen de lidstaten van de EU getekend waarin staat dat er binnen de EU geen grenzen meer zijn voor goederen en diensten en de vraag was natuurlijk of dat ook gold voor de

gezondheidszorg. Twee Luxemburgse burgers namen de proef op de som. De dochter van de heer Kohll ging voor een orthodontische behandeling naar een Duitse tandarts en de heer Decker kocht zijn bril in België. In beide gevallen kregen deze Luxemburgse burgers hun kosten niet vergoed door de Luxemburgse ziektekostenverzekeraar. Want, zo redeneerden zij: het was géén spoedeisende hulp. Zowel Kohll als Decker accepteerden de afwijzing van hun zorgverzekeraar niet en spanden een zaak aan bij het Europese Hof van Justitie. Want, zo redeneerden zij: dit viel toch onder het verdrag van Maastricht 'vrij verkeer van goederen en diensten'. Het Europese Hof van Justitie gaf de twee burgers in 1997 gelijk. De deur naar grensoverschrijdende zorg was daarmee geopend! Daarna volgden nog vele Europese rechtszaken die veelal in het voordeel van de burger uitvielen.

Dit had ook zijn effect op de Euregio Maas-Rijn. Niet alleen was het Verdrag in Maastricht getekend, maar er waren ook behoorlijk wat Limburgse burgers die stonden te popelen om in België of in Duitsland behandeld te worden. Om uiteenlopende redenen. De Euregio Maas-Rijn heeft, met ondersteuning van de Europese Commissie, een belangrijke rol gespeeld bij het bevorderen van de patiëntenmobiliteit en de euregionale samenwerking tussen de verschillende zorgaanbieders. Veel afspraken maakten deel uit van projecten zoals 'IZOM' en 'Zorg over

de grens'.

8.3 Patiëntenmobiliteit

De zorgstelsels in de euregio zijn niet geharmoniseerd. Dankzij de Europese wet- en regelgeving is grensoverschrijdende extramurale² en spoedeisende zorg mogelijk geworden. Aanvullend op de Nederlandse wet- en regelgeving zijn twee Europese regelingen³ van toepassing: de patiëntenrichtlijn 2011/24/EU en de coördinatieverordening sociale zekerheid Vo 883/2004⁴.

Aanvullend op deze rechten hebben veel zorgverzekeraars afspraken gemaakt voor ziekenhuiszorg in de buurlanden. Elk jaar ondergaan meer dan 10.000 Limburgers een medische behandeling in Duitsland of België⁵. In alle vertrouwen laten zij zich behandelen door deskundige Belgisch/Duitse artsen en verpleegkundigen. Het gaat dan om inwoners van Limburg, die in Nederland sociaal verzekerd zijn (8.3.1). Naast deze grote groep is er de belangrijke groep van actieve en gepensioneerde grensarbeiders (8.3.2). Deze zijn in een andere lidstaat verzekerd dan waar

8.3.1 Inwoners van Zuid-Limburg

Het gaat in dit geval om inwoners van Limburg, die in Nederland sociaal verzekerd zijn. In Zuid-Limburg wonende én verzekerde personen kunnen op drie verschillende

manieren een medische behandeling ondergaan.

- Zij kunnen zonder toestemming bij elke zorgverlener (arts, ziekenhuis) in Duitsland en België een geplande medische behandeling ondergaan. In dat geval vergoedt de Nederlandse zorgverzekeraar alleen die kosten die in de Nederlandse polis zijn opgenomen ter hoogte van het Nederlandse vergoedingenniveau.
- Zij kunnen met toestemming bij elke zorgverlener (arts, ziekenhuis) een geplande medische behandeling ondergaan in Duitsland en in België. In dat geval vergoedt de Nederlandse zorgverzekeraar de kosten.
- Zij kunnen zonder toestemming bij een door hun Nederlandse zorgverzekeraar gecontracteerde buitenlandse zorgverlener (arts, ziekenhuis) een geplande medische behandeling ondergaan in Duitsland en in België. In dat geval vergoedt de Nederlandse zorgverzekeraar de kosten alsof zij in Nederland gemaakt worden.

Wat de kostenvergoedingen betreft is het van belang om vooraf duidelijke en schriftelijke afspraken te maken met de zorgverzekeraar. Het komt vaak voor dat Nederlandse zorgverzekeraars slechts 50 tot 75% van de kosten vergoeden, die men normaal in Nederland vergoed zou krijgen.

De discussie om de keuzevrijheid van Nederlandse verzekerden te beperken tot

gecontracteerde zorgverleners is nadelig voor grensbewoners, omdat veel zorgverzekeraars slechts een beperkt aantal buitenlandse zorgverleners hebben gecontracteerd.

8.3.2 Actieve en gepensioneerde grensarbeiders

Voor gewone burgers zijn er veel mogelijkheden om een medische behandeling over de grens te ondergaan. Het is ingewikkelder voor (gepensioneerde) grensarbeiders⁶ en hun gezinsleden. Zij wonen immers in een ander land dan waar zij verzekerd zijn. Vaak is het zo dat binnen het gezin de ene ouder in Nederland verzekerd is en de andere ouder Belgisch, Duits dan wel Luxemburgs verzekerd is.

In zijn woonland heeft de grensarbeider recht op dezelfde medische verstrekkingen als zijn buurman. In het werkland maakt hij aanspraak op dezelfde medische zorg als zijn collega. Hoe zit het dan met spoedeisende zorg tijdens vakantie in een derde land? Heeft een grensarbeidersgezin aanspraak op de (volledige) zorgtoeslag? Een andere vraag is of het persoonsgebonden budget mee kan worden genomen bij verhuizing? Geldt dat dan ook voor de Duitse en Vlaamse uitkeringen bij langdurige zorg?

- Inwoners van Nederland, die Belgisch of Duits verzekerd zijn

Tenslotte nog iets over de belangrijke rol die zorgverzekeraar CZ vervult. CZ is méér dan een

zorgverzekeraar. Het is ook hét orgaan van de woonplaats. Dat wil zeggen dat inwoners van Nederland die in Duitsland, België en Luxemburg verzekerd zijn bij CZ als 'verdragsgerechtigde' ingeschreven worden⁷. Het betreft dan 'uitgaande' grensarbeiders en gepensioneerden met Duitse en Belgische pensioenen. CZ regelt voor deze groep, ten financiële laste van Duitsland, België en Luxemburg, de medische zorg in Nederland alsof zij in Nederland verzekerd zijn.

- Inwoners van Duitsland en België, die in Nederland verzekerd zijn

Voor inkomende grensarbeiders geldt dat zij zich als verzekerde bij een Nederlandse zorgverzekeraar moeten aanmelden én zich daarna moeten aanmelden bij een ziekenfonds/Krankenkasse in hun woonland. Indien hun gezinsleden niet in Nederland werken en niet in Duitsland of België verzekerd zijn, dan moeten deze zich bij het Zorginstituut Nederland (van het CVZ) als verdragsgerechtigde inschrijven. Ook moeten zij zich aanmelden bij een ziekenfonds/Krankenkasse in hun woonland.

- Conclusies

Dat er theoretisch gezien vele mogelijkheden zijn om een grensoverschrijdende behandeling te ondergaan, is een goede zaak. In de praktijk is het veel ingewikkelder. Welke zorgpas moet er gebruikt worden? En welke Europese formulieren? En hoe zit het met de Europese

ziekteverzekeringskaart (EHIC)⁸? Ook speelt het verschil tussen een restitutie- en een naturapolis een rol. Sommige zorgverzekeraars hebben geen of minder contracten met Belgische en Duitse zorgverleners. Vergoedingen van de kosten verschillen per zorgverzekeraar en per polis. Vooraf schriftelijk informeren naar de kostenvergoeding is aan te bevelen.

Transparantie is een must. Zorg over de grens mag de pijngrens niet overschrijden. Aangaande de (gepensioneerde) grensarbeiders het volgende. Voor uitgaande grensarbeiders is het van belang dat CZ - zijnde het orgaan van de woonplaats - een aparte website/logo/dienstverlening inricht ten behoeve van die groep. Voor de gezinsleden van inkomend grensarbeiders geldt dat deze zich moeten kunnen aansluiten bij de Nederlandse zorgverzekeraar. Inschrijving bij het zorginstituut Nederland (v/h CVZ) is vanwege de administratieve lastendruk onwenselijk.

8.4 Samenwerking over de grens

8.4.1 Zorgverleners

De Euregio Maas-Rijn besteedt in haar programma Strategie 2020 grote aandacht aan grens-overschrijdende gezondheidszorg. We beschrijven een paar projecten. Van groot belang is het EUMED-project⁹. In dit project gaat het om grensoverschrijdende samenwerking bij grootschalige geneeskundige hulpverlening in

de Euregio Maas-Rijn. Men moet dan denken aan rampen/calamiteiten als gevolg van industriële activiteiten, vervoersintensiteiten en maatschappelijke evenementen. Bij de deelnemende organisaties van het EUMED-project leeft het besef dat iedere burger, toerist en passant van de euregio Maas-Rijn (EMR) recht heeft op gekwalificeerde en adequate geneeskundige hulpverlening op zo'n moment. Deze professionele burenhulp moet plaatsvinden zonder belemmering door staatsgrenzen.

Dan het Euregio initiatief euPrevent¹⁰. Dit samenwerkingsverband heeft het verbeteren van de levenskwaliteit van de burgers in de Euregio Maas-Rijn als doel. De programma-doelstelling wordt nagestreefd via gezondheidspreventie in de breedste zin van het woord en wordt gerealiseerd door grensoverschrijdende samenwerking tussen vele gezondheidsorganisaties in de Euregio Maas-Rijn.

Het project Futureproof for Cure and Care¹¹ richt zich - naast de verbetering van de samenwerking tussen zorgpartners in de Euregio - ook op een betere beroepsmobiliteit van zorgverleners. Het project maakt het mogelijk om opleidingsmogelijkheden voor zorgberoepen op een meer efficiënte wijze te benutten, via een speciaal daarvoor opgezet communicatienetwerk tussen partners in alle grensoverschrijdende regio's. Onderdeel van dit project is een onderzoek naar de arbeidsmobiliteit bij

verpleegkundigen in de euregio.

Een grensoverschrijdend (educatief) samenwerkingsproject is de zgn. reanimatie estafette¹². De Stichting Reanimatie Estafette Limburg organiseert in samenwerking met studenten geneeskunde van de Universiteit Maastricht een training reanimeren voor middelbare scholieren. Aan dit project hebben scholen uit Duitsland, België en Luxemburg deelgenomen.

Tot slot het project EMuRgency¹³. EMuRgency streeft ernaar de overlevingskansen van mensen met een hartstilstand in de euregio te vergroten. Dankzij moderne technologie en scholing op het gebied van hulpverlening, maakt dit project het mogelijk de reanimatie bij een hartstilstand al te starten voordat de hulpdiensten gearriveerd zijn.

8.4.2 Patiëntenorganisaties

In de Euregio Maas-Rijn werken de zorgverleners en zorgverzekeraars goed samen. Dit geldt ook voor patiëntenorganisaties EP-ECS¹⁴. In de Euregio Maas-Rijn worden goede ideeën ontwikkeld en zijn er vele goede initiatieven. Opvallend is echter dat in de beginfase er zelden over gedacht werd om degene om wie het eigenlijk gaat, de burger, erbij te betrekken. Dat verandert nu langzaam.

Langzamerhand wordt de burger meer gezien als één van de belanghebbenden die ook iets te zeggen zou moeten hebben in het proces van grensoverschrijdende zorg. Organisaties die zich daar voor inzetten zijn o.a. Patientenrat en Treff¹⁵ uit het Duitstalige gebied van België, het Belgisch Limburgs Platform voor Zelfhulp en Ontmoetingsgroepen vzw (LPZO)¹⁶, DPWW NRW (DE)¹⁷, Huis voor de Zorg (NL)¹⁸ en EPECS (EU). Allen werken mee aan het verbeteren en verder ontwikkelen van grensoverschrijdende zorg. Daarin is vooral ook een rol weggelegd voor EPECS, een netwerkorganisatie die zich puur en alleen richt op het verbeteren van de zeggenschap van de burger in grensoverschrijdende zorg. Daartoe heeft EPECS brochures opgesteld, bijvoorbeeld over de vraag wat uw rechten zijn als u in het buurland bent. EPECS organiseert daarnaast rondetafelgesprekken met burgers om euregionale thema's vanuit het burgerperspectief te belichten. Hierbij kan gedacht worden aan thema's als MRSA, antibioticagebruik, eigen verantwoordelijkheid, maar ook de rechten als patiënt in een EU-context.

Dit alles lijkt vanzelfsprekend, maar in vele grensregio's in Europa staat de burger nog aan de zijlijn toe te kijken hoe de andere spelers het grensoverschrijdende werkveld inkleuren. Hier heeft de Euregio Maas-Rijn een voortrekkersrol. Deze komt bijvoorbeeld tot uiting in het feit dat er drie vertegenwoordigers van patiëntenorganisaties officieel vertegenwoordigd zijn in

de strategische adviesgroep gezondheidszorg van de Euregio Maas-Rijn.

Ook staat in 2014 op mede-initiatief van de Euregio Maas-Rijn de zevende gezondheidsconferentie van de Euregio Maas-Rijn geheel in het teken van de rechten van de patiënten. Van daaruit kunnen gezamenlijk stappen worden gezet om de burgers meer en meer te betrekken bij de verdere ontwikkeling van grensoverschrijdende zorg. Er zijn nog vele stappen te gaan, maar door de verankering van dit thema binnen de 2020- strategie van de Euregio Maas-Rijn is men op de goede weg.

- Conclusie

De euregio's spelen een belangrijke rol als het gaat om gezondheidszorg in de meest brede zin. De Euregio Maas-Rijn speelt hierbij een voortrekkersrol. In artikel 10, lid 3 van de (nieuwe) patiëntenrichtlijn 2011/24/EU krijgt de Europese Commissie de opdracht om lidstaten - met name buurlanden - aan te moedigen om onderling overeenkomsten te sluiten en om samen te werken bij de verstrekking van grensoverschrijdende gezondheidszorg in de grensregio's.

8.5 Onze eisen

De transparantie en dienstverlening voor euregionale burgers, die een grensoverschrijdende medische behandeling willen ondergaan, moeten verbeterd worden.

Dit betekent dat:

- de inrichting van het nationaal contactpunt¹⁹ zo spoedig mogelijk gerealiseerd dient te worden;
- het orgaan van de woonplaats (CZ) een aparte website/logo dient te krijgen voor in Nederland wonende burgers, die in een ander land (België, Duitsland enz.) verzekerd zijn tegen ziektekosten;
- de gezinsleden van inkomende grensarbeiders, die ingeschreven staan bij het Zorginstituut Nederland, zich kunnen inschrijven bij een Nederlandse zorgverzekeraar;
- de samenwerking tussen patiëntenorganisaties in de Euregio Maas-Rijn gefaciliteerd dient te worden.

¹Gezondheidszorg in Limburg: groei en acceptatie van de gezondheidsvoorzieningen 1850-1940. R. Philips. Maaslandse monografieën 32(1980)

²Extramurale zorg is zorg in een ziekenhuis zonder nachtopname

³Richtlijn 2011/24/EU: http://ec.europa.eu/health/cross-border_care/policy/index_nl.htm

⁴Coördinatieverordening nr.883/2004, zie : <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=849&langId=nl>

⁵Zorgverzekeraar CZ vergoedde in 2013 ca. 10.000 behandelingen in België en 5.500 in Duitsland

⁶www.zorginstituutnederland.nl/verzekering/buitenland

⁷CZ vervult voor deze groep, die in een ander land verzekerd is, een financieel administratieve rol. Deze groep betaalt geen wettelijke zorgpremies aan CZ, omdat zij in een ander land verzekerd is en aldaar premies betaalt.

⁸www.ehic.nl en <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=559&langId=nl>

⁹www.emricplus.eu. Dit brede project is tot stand gebracht na een pilotproject in Eurode

¹⁰www.euprevent.eu

¹¹www.interregemrnews.eu/nl/nieuwsbrief/interreg-euregio-maas-rijn-8-voorjaar-2012/zorgsupermarkt-van-de-toekomst-opent-grenzen/80/

¹²www.reanimatie-estafette.nl

¹³www.interregemrnews.eu/nl/nieuwsbrief/interreg-euregio-maas-rijn-15-winter-2013/projecttv-emergency/128/

¹⁴<http://epecs.eu>

¹⁵www.patiëntenrat.be/

¹⁶www.lpzo.be

¹⁷www.patientennetz.net/

¹⁸www.huisvoorzorg.nl; zie: uitgaven & brochures

¹⁹www.cbhc.nl

9. Reizigers avec/ohne grenzen

In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe in Zuid-Limburg het vrij verkeer van OV-reizigers belemmerd wordt door grenzen. Er wordt geschetst hoe Zuid-Limburg door OV-bedrijven uit de buurlanden verbonden is met die buurlanden. Gezien de geografische ligging is dit logisch. Als het gaat om de verbetering van het grensoverschrijdend openbaar vervoer is er nog veel te winnen. De modernisering van het grensoverschrijdend openbaar vervoer is een van de door ons voorgestelde majeure projecten.

9.1 Historie

In 1845 namen Limburgse industriëlen het initiatief voor de oprichting van de spoorlijn Aken- Maastricht. De Tweede Kamer weigerde het initiatief te ondersteunen¹. Desalniettemin werd de spoorlijn Aken-Maastricht in 1853 geopend. In 1856 volgde een verlenging naar Hasselt, waar in 1865 de aansluiting plaatsvond met de nieuwe lijn naar Antwerpen². De lijn Maastricht-Luik werd in 1861 geopend en pas vanaf 1865 kon de Zuid-Limburger met de trein naar Venlo. Hasselt (Belgisch-Limburg) was toen al via spoorwegen verbonden met o.a. Eindhoven, Aken, Brussel, Antwerpen en Luxemburg!

De tijden veranderen. De spoorlijn Maastricht-Aachen (Aken) was een belangrijke regionale verbinding. In 1992 - hét jaar van de 'open binnengrenzen' - werd deze spoorverbinding tussen Nederland en Duitsland opgeheven.

9.2 Wij zien geen grenzen, wij zien (OV)-verbindingen

De grenzen blijven. Voetgangers, fietsers, automobilisten en vliegreizigers merken nauwelijks dat ze er zijn. Voor deze groep geldt de door de Provincie Limburg gebruikte slogan: 'wij zien geen grenzen, wij zien verbindingen'. Voor wat betreft het openbaar vervoer geldt 'Limburg heeft zijn grenzen en de Randstad zijn verbindingen'. Iedereen kent de Betuwelijn, de HSL Schiphol-Antwerpen, de Fyra, de Benelux-trein. Om de Randstad met Brussel, Parijs en Duitsland te verbinden, worden enorme investeringen gedaan. Dit soort thema's krijgt vanuit de Randstad alle aandacht. Limburg moet het doen met boemeltjes. Maar heeft wel meer huidig grensverkeer dan Brabant of de regio Rotterdam-Den Haag³. Kort nadat NS de intercityverbinding Den Haag-Keulen bij de grens in Venlo had afgekapt, heeft het Verkeersverband Rhein-Ruhr de stoptrein Keulen-Kaldenkirchen (grens) doorgetrokken naar Venlo, zonder enige bijdrage van het Koninkrijk der Nederlanden.

9.3 Belang van grensoverschrijdend openbaar vervoer

Zuid-Limburg is een Nederlandse enclave tussen België en Duitsland. Het sociaal-cultureel en economisch belang van grensoverschrijdend openbaar vervoer wordt te vaak gewoonweg vergeten en de pendelende reiziger wordt gedwongen om een oplossing te zoeken voor zijn vervoerprobleem: per auto. Het is - met uitzondering van enige verbindingen - welhaast onmogelijk om zonder auto grensoverschrijdend te werken, stage te lopen, te studeren of een schouwburg te bezoeken. Als gevolg van slecht openbaar vervoer is de Euregio voor toeristen onaantrekkelijk. Het ontbreken van goed openbaar vervoer belemmert het vrij verkeer van personen en diensten in de grensregio's.

9.4 Limburg en buurlanden: vice versa

9.4.1 Zuid-Limburg - Duitsland vice versa

Met lijn 50 van Veolia - een betrouwbare stopbus - kan met op werkdagen vier keer per uur van Maastricht naar Aken v.v. reizen. Niet slecht, maar zonder een fatsoenlijk grensoverschrijdend tariefstelsel. De Duitse studenten regelen via de particuliere www.deinbus.de⁴ hun eigen sneldienst Maastricht-Köln/Aken v.v. De huidige Veolia buslijn 23 van Eygelshoven naar Übach-Palenberg gaat zeer waarschijnlijk verdwijnen⁵.

De AWW (Aachener Verkehrsverbund) - als vervoersautoriteit aan Duitse zijde - en de ASEAG (Aachener Straßenbahn und Energieversorgungs-AG) - als lokale busvervoerder - verzorgen samen met Veolia busverbindingen vanuit Duitsland naar Vaals, Heerlen en Kerkrade. Sittard-Geleen - een drielandenstad met 94.000 inwoners - heeft géén OV-verbindingen met Duitsland en België.

In 2001 nam de Duitse DB Regio NRW - in opdracht van het Aachener Verkehrsverbund (AVV) - de stoptreinverbinding van Heerlen naar Aken over van NS. In Aken kan men vervolgens overstappen op de hogesnelheidstreinen ICE en Thalys. Zonder één euro van het Koninkrijk der Nederlanden. Zuid-Limburg heeft een vliegveld: Maastricht-Aachen Airport. Een rechtstreekse treinverbinding tussen Maastricht en Aken bestaat echter niet. Dit geldt ook voor Sittard-Aken. Dankzij de Duitse OV-bedrijven en Veolia is Zuid-Limburg verbonden met Duitsland.

9.4.2 Zuid-Limburg - België vice versa

De qua aantal reizigers succesvolle Brussel-expres Maastricht-Brussel bestaat niet meer. Dankzij de Belgische NMBS kan men vanuit Zuid-Limburg per spoor naar Luik, Brussel enzovoorts. Het is mogelijk om vanuit Luik met de Thalys naar Parijs te reizen.

Vanuit Zuid-Limburg kunnen we met de Waalse TEC en de Vlaamse De Lijn via vijf buslijnen naar België. Door het ambitieuze Spartacus-project⁶ voor Belgisch-Limburg wordt Zuid-Limburg via een tramverbinding op termijn verbonden met Hasselt. Alleen Maastricht is verbonden met het Belgisch openbaar vervoer. Er is geen trein/busverbinding tussen Sittard-Geleen en Belgisch-Limburg. Dankzij de Belgische OV-bedrijven (NMBS, De Lijn, TEC) is Zuid-Limburg verbonden met België.

9.4.3 Beleid

Als gevolg van de initiatiefnota van de Tweede Kamerleden Koopmans en Cramer: 'De grenzen voorbij: Grensoverschrijdend regionaal personentreinverkeer (2009)' weet 'Den Haag' inmiddels dat de grensregio's zich niet langer laten boemelen. Dankzij grote eensgezinde politieke druk kan er in 2014 vooruitgang geboekt worden. De Provincie Limburg is de locomotief om het grensoverschrijdend openbaar vervoer in Limburg verder te ontwikkelen⁷. Het moet de Provincie Limburg lukken om de landelijke overheid te overtuigen dat Zuid-Limburg betere OV-verbindingen met zijn buurlanden moet krijgen⁸. Druk vanuit de samenleving is daarbij onontbeerlijk⁹.

9.5 Bureaucratie en technologie

9.5.1 Nationale bureaucratieën

De uitvoerende vervoersmaatschappijen zijn in velerlei opzichten¹⁰ gebonden en financieel afhankelijk van de bestuurlijke organisatie van het land of de regio waarin ze hun concessies in opdracht van de vervoersautoriteiten uitvoeren. Voor Limburg is dit de NS en in ieder geval tot 2016 Veolia. Voor Vlaanderen is dit De Lijn/ NMBS. Voor Wallonië is dit de TEC/SNCB en voor Duitsland DB Regio NRW Euregiobahn, ASEAG en de WEST (voorverbindingen in de Kreis Heinsberg). Het gaat in totaal om veertien vervoersmaatschappijen¹¹. In de praktijk is de grensoverschrijdende afstemming gebrekkig. Bestuur en structuur van de OV-organisaties zijn immers nog steeds gericht op het eigen nationaal territorium. Er is daardoor sprake van een sterke bureaucratische gerichtheid op de territoriaal strikt afgebakende regio. Vaak concentreert de NS of de NMBS zich op het nationale hoofdnet of ziet een buitenlandse verbinding als het noodzakelijke sluitstuk en eindhalte van een bestaande lijn (NMBS: Luik naar Maastricht, maar ook Rijsel en Luxemburg).

9.5.2 Technische (on)mogelijkheden

Voor de spoorwegmaatschappijen geldt dat deze geconfronteerd worden

met een historisch sterk bepaalde technische infrastructuur binnen één nationaal netwerk¹². Dit leidt bij grensoverschrijdend verkeer tot vaak uiterst kostbare aanpassingen: andere beveiligingstechnieken, technische en elektrische dubbelsystemen en ingewikkelde, langdurige juridische en bureaucratische toelatingsvergunningen. Op de succesvolle Heuvel-landlijn (Veolia) rijden nog steeds geen treinen die tricourant zijn, waardoor het in de praktijk mogelijk wordt om zowel op het Nederlandse, Belgische als Duitse elektriciteitsnet te rijden. Afstemming van activiteiten over de grens is zeer complex. Zelfs binnen de provincie Limburg is de onderlinge afstemming van NS, Veolia en Pro Rail ingewikkeld en vaak problematisch. Het is voor de burger onbegrijpelijk dat men via Maastricht Aachen Airport 'all over the world' kan vliegen terwijl dat er geen fatsoenlijke treinverbinding of busverbinding is tussen Aken en Maastricht.

9.6 Benelux en Europese Unie

De Europese Unie wenst één Europese spoorwegruimte tot stand te brengen. Daarvoor moet een 'eengemaakte spoorwegmarkt' worden gecreëerd waarop alle Europese spoorwegondernemingen zonder overbodige technische en administratieve belemmeringen diensten kunnen aanbieden. Het gaat dan om de opening van de markt voor het binnenlands passagiersvervoer per spoor voor meerdere

aanbieders, om de concurrentiedruk op de markten voor het binnenlandse spoorvervoer te verhogen. Met als doel de groei van het aanbod en een betere kwaliteit van het passagiersvervoer. Interessant is het door de EU gestimuleerde ROCK Project¹³.

De Benelux werkt samen met de deelstaat Noordrijn-Westfalen. Een van de kernthema's is mobiliteit¹⁴. De aandacht voor het grensoverschrijdend personenvervoer is echter minimaal. Dat is teleurstellend.

Er zijn zoals gesteld meer dan veertien Belgische, Duitse en Nederlandse vervoersmaatschappijen actief in en om Zuid-Limburg. De OV-reiziger verdwaalt in het bronsgroen eikenwoud van deze 'eengemaakte spoorwegmarkt'. Gelukkig dat Patrick van der Broeck - de Limburgse deputé voor o.a. Ruimte en Infrastructuur - optreedt als OV-marktmeester.

9.7 Tickets en dienstregeling

Grensoverschrijdend openbaar vervoer wordt vaak verzorgd door vervoersondernemingen uit onze buurlanden. Dat is pas burenhulp. De Nederlandse - Hollandse spoorwegen - laten ons in de steek. Symptomatisch is het euregoticket, dat al zeventien jaar bestaat. Dit fantastische OV-ticket geldt voor de hele Euregio Maas-Rijn. Tot 1 januari 2014 kon men dit ticket

niet gebruiken op het NS-traject. Sittard-Geleen lag naar de opvatting van de NS niet in de Euregio Maas-Rijn. Men kon het ticket wel kopen bij de NS. Men kan dit - na lang zoeken - kopen via de NS kaartjesautomaten. Er bestaat echter wel een fantastische website: mobility-euregio¹⁵. Deze is nauwelijks bekend. NS verkoopt wel haar goedkope NS-tickets via de bekende winkelketens en landelijke kranten, maar om een euregioticket te kopen moet men gaan googelen¹⁶.

Informatie over grensoverschrijdend bus- en treinvervoer vindt men op internet¹⁷. De NMBS biedt goede service¹⁸ voor wie in België woont en naar Maastricht wil. Wie vanuit Maastricht - via Heerlen - naar Keulen wil reizen, wordt via de NS-website omgeleid via Utrecht¹⁹. Men kan beter via NS Hi-Speed van Maastricht naar Keulen reizen. Dan duurt dit via Heerlen 2.10 uur en via Luik 1.56 uur.

De tarieven voor grensoverschrijdend reizen zijn vaak onduidelijk en dubbelzinnig. Niet alleen voor de leek, maar ook voor de ervaren reizigers. Zelfs de loketbediendes weten niet steeds het correcte antwoord op tariefvragen van de reizigers. Vaak verkopen zij kaartjes tegen het meest voordelige tarief voor hun werkgever. Om nog maar te zwijgen van de soms onevenredige boekingskosten voor grenskaartjes bij loketaankoop in Nederland. Grensoverschrijdend reizen is bijna altijd onevenredig

duur. De Belgische francs, Duitse marken en Nederlandse guldens bestaan gelukkig niet meer. Geen gedoe met wisselkoersen meer. Echter, het gedoe met de afzonderlijk Duitse, Belgische en Nederlandse OV-tickets bestaat nog steeds.

Een oplossing zou zijn om in Maastricht, Sittard-Geleen en Heerlen Duitse en Belgische automaten neer te zetten. Dan kan men in Zuid-Limburg de Belgische Seniorenbiljetten, Railpassen en het Duitse 'Schöner Tag Ticket NRW' e.d. kopen. Deze biljetten zouden dan ook vanaf die stations geldig moeten zijn.

Een mooi initiatief is het gratis studententicket dat alle studenten, ongeacht nationaliteit, ontvangen als zij aan een Akense hogeschool studeren en in Parkstad Limburg wonen. De studenten dienen daarvoor in het bezit te zijn van een bewijs van inschrijving aan een hogeschool in het gebied van het Aachener Verkehrsverbundes, van een SemesterTicket NRW en van een bewijs dat zij woonachtig zijn in Parkstad Limburg.

9.8 Actuele ontwikkelingen²⁰

Recent is besloten dat het spoortraject van Landgraaf naar de grens bij Herzogenrath (Duitsland)²¹ geëlektrificeerd wordt, waardoor er elektrische treinen kunnen rijden in plaats van dieseltreinen. Zie de website: www.knowlinx.eu.

Ook is besloten dat de Provincie Limburg, die al verantwoordelijk was voor de Maaslijn (Roermond-Nijmegen) en Heuvellandlijn (Maastricht-Heerlen-Kerkrade) ook verantwoordelijk wordt voor gedecentraliseerde lijnen Roermond-Maastricht Randwyck en Heerlen-Sittard. Daardoor wordt een nieuwe, rechtstreekse sneltrein van Maastricht, via Heerlen en Herzogenrath naar Aken in de nieuwe OV-concessie Limburg vanaf eind 2016 mogelijk. We noemen hem: de Charlemagnelijn.

Het Spartacusproject: sneltram Hasselt Maastricht v.v. is in volle voorbereiding. Er zijn plannen om Maasmechelen te verbinden met Sittard²².

Een zeer groot succes is de elektrificatie van de Maaslijn, die Zuid Limburg beter verbindt met het noorden. Nu de oost-west-zuid verbindingen van Zuid en Midden Limburg nog. Van belang is ook om de Campus Chemelot en Nedcar via openbaar vervoer te verbinden met Belgisch Limburg en de Kreis Heinsberg.

9.9 Onze eisen

De spoorlijn Maastricht- Aachen werd door de Aachen Maastricht spoorweg Maatschappij - ten tijde van de industriële revolutie - in 1853 door Koning Willem III aangelegd. Het huidige grensoverschrijdend vervoer is romantisch, maar allesbehalve efficiënt. De fiets is vaak sneller en een auto goedkoper. Dit moet en kan anders.

De Belgische en Duitse OV-ondernemingen nemen nu nog voor meer dan 95% de verantwoordelijkheid voor het grensoverschrijdend personenvervoer. De Nederlandse Spoorwegen zijn nauwelijks geïnteresseerd in grensoverschrijdend vervoer. Het is wellicht efficiënter om alle spoorverbindingen in Limburg tot en met Eindhoven te decentraliseren en door de provincie te laten aanbesteden. Gezien de geografische ligging is dat ook logisch. We laten ons niet langer boemelen door de Hollandse spoorlijnen.

Daarom moet het grensoverschrijdende openbaar vervoer een van de speerpunten worden van het provinciaal en euregionaal beleid. Na de A2-tunnel, de Parkstadbuitenring en in het vervolg op de kandidatuur voor Maastricht Culturele hoofdstad van de Euregio (VIA 2018), zal er een gezamenlijk euregionaal openbaar vervoersplan in opdracht van de regionale vervoersautoriteiten moeten komen. Een majeur project: goed voor de werkgelegenheid en samenleving. Er zal een doelgerichte stevige lobby opgezet moeten worden met de MAHHL-steden (Maastricht, Aken, Hasselt, de euregionale (EU)-parlementsleden, de Benelux/NRW, de belangenverenigingen voor OV-reizigers in de euregio²³, de onderwijssector, en de grensverenigingen. De steden in de Euregio Maas-Rijn moeten een euregionale Hanze vormen met als doel een snelle OV-verbindingen tussen de grote steden.

Het promoten van het huidige grensoverschrijdend openbaar vervoer is een startpunt. Dat wil zeggen:

- het promoten van de website www.euregio-ticket.eu;
- het promoten van het euregoticket door verkoop via winkelketens, L1/TVL en de dagbladen²⁴;
- het plaatsen van Belgische en Duitse kaartjesautomaten op de stations in Heerlen, Maastricht en Sittard-Geleen;
- het ontwikkelen van een studenten/senioren euregio-ticket.

Vervolgens zal zo snel mogelijk gerealiseerd moeten worden dat er:

- intercityverbindingen komen vanaf Eindhoven/Sittard naar Aken en Luik met een frequentie van minimaal 1x per uur én
- stoptrein/sneltrainverbindingen komen vanuit Aken via Heerlen/Maastricht naar Luik v.v. met een minimale frequentie van 1x per uur.
- één aantrekkelijk tariefstelsel voor alle grensoverschrijdende bus- en treinverbindingen binnen de Euregio komt, inclusief één gezamenlijke OV-chipkaart of smartphone-ticketing.

Synchroon en afgestemd met de plannen voor Zuid-Limburg zal het grensoverschrijdend openbaar vervoer in Midden- en Noord-Limburg verbeterd moeten worden. Dat betekent onder

andere openbaar vervoersverbindingen met Hamont (Vlaanderen)-Weert, Venlo-Düsseldorf en Roermond-Mönchengladbach

¹De fysieke kant van het land: grenzen, grond, water en wegen' van Hans Knippenberg in: Een nieuwe Staat - het begin van het Koninkrijk der Nederlanden (pag. 243 e.v.). Uitgegeven door Prometheus & Bert Bakker; Amsterdam (2013)

²In 2013 duurt een treinreis van Maastricht naar Antwerpen via Brussel 2.24 uur en via Hasselt 3.31 uur

³Alleen vanaf Maastricht reizen er 2.800 personen naar Belgisch-Limburg (huidige busverbinding), 2400 naar Luik/Brussel, +/- 1.000 tot 2.500 naar Aken (is onbekend). Ter vergelijking de Beneluxtrein Randstad heeft 6-8.000 reizigers per dag. Daarin is € 7.000.000.000 geïnvesteerd (HSL) en in Limburg € 0

⁴ www.deinbus.de/bus-mitfahrgelegenheit/maastricht.php

⁵ www.petities24.com/buslijn_23_rimburg-eygelshoven_moet_blijven

⁶ www.spartacuslimburg.be, www.tramvlaanderenmaastricht.nl/

⁷ www.limburg.nl/Beleid/Verkeer_en_Vervoer/Openbaar_vervoer/Programma_Openbaar_Vervoer

⁸ www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2014/03/28/lange-termijn-spooragenda-deel-2.html

⁹ www.rover.nl, www.viev.eu (Vereniging voor Innovatief Euregionaal (rail-) Vervoer)

¹⁰ Er zijn grote verschillen bij concessie-contracten, in politieke verhoudingen, in sfeer en invloed, mentaliteit en traditie enz.

¹¹ Een overzicht van alle vervoersmaatschappijen: <http://mobility-euregio.com/nl/over-ons/partners/>

¹² www.youtube.com/watch?v=pr5qJm5eBs

¹³ www.rock-project.eu/home.html

¹⁴ www.benelux.int/nl/kernthemas/mobiliteit

¹⁵ <http://mobility-euregio.com>

¹⁶ <http://limburg.roverlokaal.nl/site/wat-doen-wij-main-menu-28/ruim-baan-mainmenu-42/123-goedkoper-reizen-naar-belgie-en-duitsland.html>

¹⁷ www.grensbuss.nl, www.grenstreinbus.be; www.treinreiziger.nl/internationaal

¹⁸ www.belgianrail.be/nl/vervoersbewijzen/buitenland/maastricht.aspx

¹⁹ Reisduur ca. 5 uur: `Keulen en Aken zijn niet op een dag gebouwd`

²⁰ www.knowlinx.eu

²¹ Het station van Herzogenrath heet Eurode Bahnhof

²² www.spartacuslimburg.be/nieuws.php?subaction=showfull&id=1327325548&archive=&start_from=&ucat=4&

²³ ROVER (NL), TreinTramBus (Vlaanderen), ACTP (Walonië) en ProBahn (De)

²⁴ www.goedkoop-treinkaartje.nl, www.volkskrant.nl/treinactie

10. Erfgoed avec/ohne grenzen

In dit laatste hoofdstuk wordt een aantal Zuid-Limburgse 'erfgoederen' beschreven vanuit het grensoverschrijdend perspectief. Het gaat dan om het historisch, industrieel, landschappelijk, cultureel, culinair en levensbeschouwelijk erfgoed. De dynamische geschiedenis van de Euregio Maas-Rijn is een afspiegeling van de Europese geschiedenis¹.

Vele eeuwen achtereen bestond de Euregio Maas-Rijn uit een mengelmoes van tientallen elkaar beconcurrerende en/of samenwerkende hertogdommen, graafschappen, prinsdommen, bisdommen, vrije steden en heerlijkheden. Door de vele, vaak gewelddadige, verschuivingen van de grenzen en het doelbewust overschrijden van deze grenzen - voor arbeid, huwelijk enzovoorts - heeft een grote uitwisseling en vermenging plaatsgevonden tussen de verschillende bevolkingsgroepen.

Vanaf 1839 zijn de grenzen tussen Nederland en België stabiel. De dramatische dynamiek in het gebied tussen België en Duitsland heeft er toe geleid dat de staatsgrenzen tussen België en Duitsland vanaf 1945 stabiel zijn². Tot ver na de Tweede Wereldoorlog hebben aanzienlijke verschuivingen in taal- en cultuurgrenzen plaatsgevonden. De huidige staatsgrenzen zijn in 1963 nog gewijzigd, toen een grenscorrectie

tussen Duitsland en Nederland werd uitgevoerd⁴. De interne Belgische taalgrens is in 1963 definitief vastgelegd. De oprichting van de Benelux en Europese Unie hebben er toe geleid dat de (staats)grenzen vervaagden met als doel het vrije verkeer van personen, diensten, goederen en kapitaal mogelijk te maken³.

De historische ontwikkeling in de Euregio Maas-Rijn heeft er toe geleid dat er een smeltkroes van tradities, culturen, mentaliteiten, talen en dialecten is ontstaan, die geleid heeft tot een enorme diversiteit op korte afstand. Dit is karakteristiek. Deze sociaal-culturele diversiteit kan een meerwaarde hebben, zowel voor lokale bewoners als voor de bezoekers van buiten, maar het kan ook een belemmering vormen in de communicatie tussen de bevolkings- en taalgroepen. Over de euregio ligt een cultureel patchwork en een juridische lappendeken. Potentiële grensconflicten tussen de Duitse, Belgische en Nederlandse wet- en regelgeving worden voorkomen door Europese en bilaterale verdragen en worden uiteindelijk beslecht door het Hof van Justitie in Luxemburg.

10.1 Historisch erfgoed

Binnen Zuid-Limburg zijn een aantal instellingen en verenigingen/stichtingen actief op het terrein van euregionale geschiedenis⁵.

Het Sociaal Historisch Centrum Limburg (SHCL)

van de Universiteit Limburg coördineert een internationaal samenwerkingsproject 'Mining labour markets in the Euregio Meuse-Rhine in the twentieth century'. In dit kader is een aantal publicaties verschenen, te weten:

- Leen Roels, 'Het tekort': Studies over de arbeidsmarkt voor mijnwerkers in het Luikse kolenbekken vanaf het einde van de negentiende eeuw tot 1974 (2014)
- Serge Langeweg, Mijnbouw en arbeidsmarkt in Limburg. Herkomst, werving, mobiliteit en binding van mijnwerkers tussen 1900 en 1965 (2011)
- Sophie Bouwens, Over de streep : grensarbeid vanuit Zuid-Limburg naar Duitsland, 1958-2001(2008)
- Willibrord Rutten, 'Buitenbeentjes. Nederlandse koempels in de Luikse kolenmijnen na de Tweede Wereldoorlog' (2011)

In het kader van het EU-programma 'Euro-corecode' voor onderzoek naar grensregio's, participeert het SHCL in een Europees samenwerkingsproject getiteld 'The (de)construction of borders and unfamiliarity in the European Union: an analysis of historical representations of otherness and contemporary daily practices in border regions'.

In bijna alle publicaties van SHCL wordt aandacht besteed aan de samenhang/wisselwerking tussen de geschiedenis van

Limburg en die van de buurlanden. Bijzonder interessant is de door prof. Ad Knotter (directeur van SHCL) ontwikkelde visie over 'de grens'; de zogenaamde grensparadox⁶. De grens is een paradox omdat die tussen landen loopt scheidt, maar is tevens voorwaarde voor hun verbinding. Anders gezegd: de grens functioneert als brug voor menselijk verkeer, omdat ze tegelijkertijd ook een barrière is.

Het Rijks Historisch Centrum Limburg (RHCL) werkte mee aan het 'Marble Project' (UM) dat betrekking had op herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog in de Euregio⁷ (grensgebieden van België, Nederland en Duitsland). Dit was ook het geval bij 'Nieuwe Langenoten', een samenwerkingsproject tussen de faculteit Cultuur- en Maatschappijwetenschappen van de Universiteit Maastricht en het Historisch Instituut van de Universiteit van Aken. In dit project was de identiteit van de 'Selfkanters' het onderzoeks-thema⁸. Fraai is ook de virtuele tentoonstelling 'werken over de grens', die gaat over de geschiedenis van de grensarbeid in de regio Maastricht-Aken-Luik-Hasselt.

In mei 2014 organiseerde het RHCL het Euregional Archivsymposium. Op dit symposium werden de gezamenlijke problematieken op het gebied van archieven en historische bronnen besproken met partners uit België, Luxemburg en het Rheinland.

Dan het Euregionaal Historisch Centrum (EHC) in Sittard. Het EHC beperkt zich niet alleen tot het Limburgs grondgebied⁹. Het EHC is zich sterk bewust van de unieke ligging van de drielandengemeente Sittard-Geleen. Dat betekent dat men op de website van EHC informatie vindt over historische activiteiten in bijvoorbeeld de Kreis Heinsberg, Vlaams-Limburgse Maasland enz. In samenwerking met de Stichting Cultuur en Grensgeschiedenis werd de (mobiele) tentoonstelling 'Retourtje Nederland: Duitse gebieden onder Nederlands bestuur (1949-1963)' opgezet¹⁰. De Stichting Cultuur en Grensgeschiedenis initieert, begeleidt en realiseert culturele en historische projecten, die zich inhoudelijk bezighouden met de geschiedenis van het Duits-Nederlandse grensgebied. Het is verbazingwekkend dat er geen euregioacanon bestaat.

Een mooi initiatief van het Centre Céramique Maastricht, RHCL (Regionaal Historisch Centrum Limburg) en de SSEW (Stichting Studiecentrum Eerste Wereldoorlog) is de organisatie van een tentoonstelling in het najaar 2014 over de Eerste Wereldoorlog in de euregio.

Een organisatie die veel aandacht besteedt aan informatie over historische activiteiten in de euregio (Aken) is het Land van Herle¹¹. Het Koninklijk LGOG en de tientallen heemkundeverenigingen besteden ook aandacht aan grensoverschrijdende geschiedenisbeoefening.

twee voorbeelden: een lezing van de Akense stadsarcheoloog dr. Markus Pavlovic over 'Karolingische opgravingen te Aken' georganiseerd op 20 mei 2014 door de Heemkundevereniging De Bongard (Simpeldveld). In mei 2014 organiseerde de Heemkundevereniging Landgraaf¹² een lezing over 'Limburger Lehnen: die Freiherrlichkeit Alsdorf'.

Naast de Nederlandse instellingen bestaan er in Eupen (Autonome Hochschule der Deutschsprachige Gemeinschaft) en Aken (RWTH¹³) leerstoelen voor grensgeschiedenis c.q. euregionale (cultuur)geschiedenis. Ook bestaat er een Geschichtsnetzwerk EUREGIO Maas-Rhein¹⁴. Aan de Nederlandse-Duitse grens in Horbach kan men het Zollmuseum bezoeken¹⁵.

Een aantal Limburgse historische instellingen/verenigingen grensverenigingen organiseert elk jaar samen de jaarlijkse Charlemagne-lezing. In mei 2014 had deze lezing(en) als thema: Keizers en Koningen in de Euregio Maas-Rijn: hoe verder met de burgers?¹⁶.

10.2 Geestelijk en sociaal erfgoed

10.2.1 Geestelijk welzijn over de grens

Binnen de euregio is een groot deel van de bevolking rooms-katholiek (geboren). De heiligen Servatius, Lambertus, Hubertus en Wilibrordus waren euregionale kerkleiders.

De stad Maastricht werd van 1204 tot 1794 bestuurd door de bisschop van Luik én de hertogen van Brabant en de Staten-Generaal van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden (de tweeherigheid van Maastricht).

Van belang voor Limburg was de geestelijke brain-in van Duitsland. Vanaf 1871 en 1879 woedde in Duitsland de zogenaamde 'Kulturkampf': een strijd tussen de protestantse Pruisische elite onder leiding van kanselier Otto von Bismarck en de rooms-katholieke kerk. Duitse bisschoppen, priesters en kloosterlingen werden beperkingen opgelegd of zelfs uit het land gezet. Veel Duitse kloosterordes weken uit naar Limburg. De religieuze expatriates werden met open armen ontvangen. Vaak waren zij werkzaam in de sociale sectoren (onderwijs, gezondheidszorg).

De steden Hasselt, Tongeren, Maastricht en Susteren, waar elke zeven jaren een heiligdomsvaart plaatsvindt, werken in euregionaal verband samen. In 2014 neemt een delegatie vanuit Echternach (Luxemburg) deel aan de heiligdomsvaart in Susteren. Op 19 juni 2014 liepen ruim 300 Limburgse schutters mee met de Sacramentsprocessie in Luik.

De kerken organiseren in euregioverband regelmatig grensoverschrijdende activiteiten. In april 2010 werd in Maastricht een grote euregionale jongerendag gehouden, een geloofsfeest

waarbij ook de jeugd uit de buurtbisdommen aanwezig was¹⁷. Vrij recent - 16 mei 2014 - heeft de jaarlijkse euregionale oecumenische conferentie met als thema 'De toekomst van de Kerk - de kerk van de toekomst in de Euregio?' plaats¹⁸. Vanuit hun betrokkenheid bij het vluchtelingenwerk hebben de gezamenlijke euregionale kerkelijke organisaties op 2 februari 2014 een manifest opgesteld en ondertekend waarin zij politici oproepen daadwerkelijk op te komen voor de belangen van deze kwetsbare mensen¹⁹.

De grensregio Vlaanderen-Nederland is ontzettend rijk aan historisch erfgoed zoals kloosters, kerken, abdijen, kapellen en kruisen, evenals historische tuinen en landschaps-parken, begraafplaatsen en kloosterdomeinen. Erfgoed dat bovendien vaak in stiltegebieden is gelegen. Dit gegeven in combinatie met een toenemende behoefte aan spiritualiteit, heeft geleid tot een grensoverschrijdend project 'Onthaasten in de Grensregio'²⁰. Aan de Limburgs-Duitse grens is het bezinningslint Maastricht-Vaals/Aken gecreëerd²¹. Wie grensoverschrijdend wil pelgrimeren, kan veel informatie vinden bij Stichting Pelgrimswegen & Voetpaden²². Wie wil leven als God in Frankrijk, komt in de Euregio Maas-Rijn wonen!

10.2.2 Sociale bescherming over de grens

Solidariteit over de grenzen is begrensd. Wie niet over de grens gaat wonen of werken, blijft deel uitmaken van het sociale stelsel van zijn woon- en werkland²³. Zuid-Limburg maakt deel uit van de Nederlandse verzorgingsstaat. Zuid-Limburg is omgrensd door de Belgische en Duitse verzorgingsstaten. Deze verschillen fundamenteel van de Nederlandse verzorgingsstaat. De socialezekerheidsstelsels van Duitsland, België, Luxemburg en Nederland zijn historisch bepaald zeer verschillend²⁴. In Nederland is men meestal op grond van ingezetenschap (wonen) sociaal verzekerd (het Angelsaksische Beveridge-model). In Duitsland is men meestal op grond van het werknemersstatuut sociaal verzekerd (het continentale Bismarck-model). De harmonisatie van socialezekerheidsstelsels is een utopie.

Voor wat betreft de arbeidsverhoudingen en ondernemingsfilosofie is er meer verwantschap tussen Duitsland en de Benelux-landen. Het Rijnlands model is aanduiding voor de gemengde economische orde, waarbij de werking van de vrije markt sterk wordt ingeperkt door een stelsel van sociale bescherming én door harmonieuze samenwerking binnen de onderneming. Ook wordt er buiten de ondernemingen samengewerkt tussen overheid en de sociale partners. In het Angelsaksische model

van arbeidsverhoudingen wordt de collectieve sector teruggedrongen door het gebruik van sociale zekerheid aan banden te leggen. Het gaat dan om privatisering, deregulering en bevordering van de concurrentie. Oud DSM-bestuurder Peter Elverding, een overtuigd Rijnlander, vindt in dit kader dat 'we onze Rheinische identiteit verkwanseld hebben'²⁵. De provincie Limburg organiseert elk jaar de zogenaamde Rijnland-lezing²⁶.

In Limburg bestaat geen regionaal sociaal-economisch overleg tussen de sociale partners en de provinciale overheid. De interregionale vakbondsraad (IVR) Euregio Maas-Rijn is een welhaast slapend samenwerkingsorgaan van de euregionale vakbonden. De Limburgse werkgevers en hun Belgische en Duitse werkgeversorganisaties werken samen in de Stichting Werkgevers Euregio (SWE)²⁷. De Sociaal-Economische Raad Euregio Maas-Rijn²⁸ is nauwelijks actief.

- Sociaal-ecologische projecten

Het SUN-project²⁹ (Sustainable Urban Neighbourhood) had als doel zeven stadswijken van de Euregio Maas-Rijn te verbinden in een dynamiek van duurzame ontwikkeling. Deze wijken zijn erfenissen uit het industriële tijdperk en kennen niet alleen belangrijke uitdagingen, maar ook talrijke kansen. Het ging om duurzame

ontwikkeling in brede zin: ecologisch en sociaal-economisch. Rond deze vijf pilotwijken en hun 65.000 bewoners verenigden zich zeven steden, vijf academische partners en talrijke actoren uit de verenigings- en economische wereld. SUN werd bewust opgezet als een transversale en meerschallige onderzoeksactie op het grensgebied tussen steden, de universitaire wereld, de burgers en privébedrijven.

10.3 Landschappelijk erfgoed

Het huidige landschap van het drielandenpark - Zuid-Limburg, Ardennen, Eifel, Voerstreek - weerspiegelt nog in grote lijnen het occupatiepatroon van de Middeleeuwen met verspreid gelegen dorpen en gehuchten in een kleinschalige context. Karakteristiek zijn de vele cultuurhistorische elementen zoals hagen, poelen, waterplaatsen, molengangen, graften, holle wegen, boomgaarden, wegwakruisen, kapellen, hoeves, molens, kastelen, kloosters, abdijen en kerken. Ook is het drielandenpark gekenmerkt door het vele industriële erfgoed. Binnen de Euregio Maas-Rijn ligt een aantal karakteristieke historische steden: Maastricht, Eupen, Luik, Verviers, Aken, Stolberg, Tongeren. Drielandenpark is ook de naam van een uniek platform voor samenwerking over de grenzen heen. In het kader daarvan werken negen partners en meer dan vijftig deelnemers van overheids- en belangenorganisaties uit de Euregio

Maas-Rijn samen³⁰. In het project Habitat Euregio werken 13 natuur- en landschapsorganisaties uit Nederland, Duitsland en België samen om de groene infrastructuur te versterken en te vervlechten met de behoeften van de moderne maatschappij.

Als iets grenzeloos kan, dan is het wel het beleven van euregionaallandschap. In de Limburgse media wordt zeer regelmatig aandacht besteed aan euregionale cultuurhistorische wandelingen³¹. Ook is er veel informatie over wandelingen in het gebied tussen Rijn en Maas³². Uiteraard is Eurode - Kerkrade & Herzogenrath actief als het gaat om wandelroutes³³. EXploregio.net³⁴ is een grensoverschrijdend netwerk van 31 buitenschoolse leerplekken in de Euregio Maas-Rijn. Partners presenteren in hun instellingen op een levendige manier natuurwetenschappen, techniek en cultuur vanuit verschillende gezichtshoeken. De plantenstudiegroep van LIKONA en NABU Aachen organiseren elke jaar Euregionale bijeenkomst voor botanisten uit Euregio Rijn-Maas. Doel van de bijeenkomst is het aanhalen van de contacten tussen botanici aan weerszijden van de grens³⁵. Bijzonder zijn de activiteiten van het Genootschap Herve/Mergelland Hoen, die de Mergelland Hoen houden en promoten. Deze Hoen is een zeer oud ras dat afstamt van de Gallische oerkip; de Gauloise en is afkomstig uit Herve in de provincie Luik (België)³⁶.

10.4 Industrieel erfgoed

Meer dan andere regio's in Nederland, deelt Zuid-Limburg zijn verleden én toekomst met buurlanden. De industriële ontwikkelingen in Aken, Luik en Verviers zijn van grote invloed geweest op de sociaal-economische ontwikkelingen in Zuid-Limburg. Luik was in de 19e eeuw dé Europese regio met toptechnologie. De Luikse Maasvallei was vergelijkbaar met Silicon Valley. Wallonië was een 19e-eeuwse Brainport met een geavanceerde maakindustrie³⁷, waarvan de staalindustrie de belangrijkste was.

Een bijzonder buurland mag niet vergeten worden: Neutraal Moresnet³⁸. In dit dorp lag een grote zinkmijn, van groot strategisch belang. Pruisen en het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden slaagden er tijdens het Congres van Wenen niet in om de grens tussen beide landen vast te leggen. Geen van beide landen wilde de zinkmijn aan de ander overlaten. Daarom werd in 1816 de neutrale staat Moresnet gesticht, die na het verdrag van Versailles (1919) werd toegewezen aan België.

Gemeenschappelijk in de Euregio Maas-Rijn was de aanwezigheid van steenkool. De mijnbouwindustrie was van grote sociaal-economische betekenis. Dit gemeenschappelijk verleden is op vele plaatsen zichtbaar. In Nederlands-Limburg is veel industrieel erfgoed teloorgegaan.

10.4.1 Musea en routes in de Euregio Maas-Rijn

In een aantal projecten is het gemeenschappelijk industrieel verleden gevisualiseerd. Een van de belangrijkste euregionale projecten - geïnitieerd vanuit de regio Aken - was het Project Groenmetropool. Het project Grünmetropol strekt zich uit van Beringen (Belgisch-Limburg) via Parkstad (Nederlands-Limburg) tot Düren (Duitsland)³⁹. In Belgisch-Limburg is een van de belangrijkste projecten het C-mine project⁴⁰. Dit is het voormalige mijnbouw-complex van Genk-Winterslag en is getransformeerd tot een plek voor cultuur, creatieve economie, recreatie en wonen voor een breed publiek. Aanraders zijn ook de projecten in Heusden-Zolder (De Verdieping) in Belgisch-Limburg⁴¹ en het Energeticon in Alsdorf (Duitsland)⁴².

Interessant is het Waals industrieel erfgoed. In Verviers gaat het om de wolindustrie. Deze nijverheid was ook sterk ontwikkeld in de Euregio Maas-Rijn. Gedurende de afgelopen 300 jaar waren Aken, Eupen, Euskirchen, Monschau, Vaals en Verviers bolwerken van de lakennijverheid. Luik e.o. kent een groot aantal industriële erfgoederen⁴³. In de historische steenkolenmijn in Blegny⁴⁴, de voormalige kristalfabriek in Val Saint Lambert⁴⁵ en in het Huis van de Metallurgie en Industrie in Luik kan men de geschiedenis van de technologieën en indus-

trieën van Wallonië beleven⁴⁶. De meer dan dertig industriemusea uit de Euregio Maas-Rijn werken sinds 1998 grensoverschrijdend samen in één vereniging. Deze vereniging concipieert ook de ERIH-route⁴⁷. Het industrielandchap in combinatie met het natuurlijke landschap in Euregio Maas-Rijn heeft veel te bieden.

10.4.2 Industrieel erfgoed in Zuid-Limburg

De euregionale mijnbouw was een sterk grensoverschrijdende industrietak. Reeds voordat de huidige staatsgrenzen gevormd werden, was er in het Wormdal (Kerkrade) en daarbuiten een bloeiende en lucratieve kolenontginning. Eerst met primitieve middelen, maar al snel ook met gemechaniseerde methoden als pompen. Onder invloed van de abten van Rolduc werd een begin gemaakt met de georganiseerde mijnbouw in de 18e eeuw. Deze ontginningen vonden toen al plaats in een sterk euregionaal verband. Dit blijkt uit de Franse (Waalse) en Duitse benamingen van de hier actieve Köhlergesellschaften en Sociétés. Tot ver in de 20e eeuw was er sprake van een internationale arbeidsmarkt. Buitenlandse arbeidskrachten (expats) werden geworven om de tekorten op de binnenlandse arbeidsmarkt te compenseren⁴⁸. Voor en na de mijnsluiting hebben veel Limburgse (ex)mijnwerkers als grensarbeider in de Duitse of Belgische mijnen gewerkt.

Voor Vaals was Johann Arnold von Clermont (1728 - 1795) van groot belang⁴⁹. Deze in Aken geboren lakenhandelaar ontwikkelde in Vaals de textielindustrie. Clermont maakte in de 18e eeuw van het destijds arme dorp Vaals één van de welvarendste plaatsen in de omgeving. Hij verrijkte het dorp met een groot aantal bouwwerken, die thans als rijksmonumenten bescherming genieten. Een concentratie van deze gebouwen bevindt zich rond het Von Clermontplein, dat in 1969 als rijksbeschermd plein het gezicht werd van Vaals⁵⁰. Aan het plein bevindt zich onder andere het Von Clermonthuis, het eerste bouwwerk dat Johann Arnold in 1761 naar ontwerp van de Akense architect Joseph Moretti in Vaals liet bouwen. Al in 1761 had Von Clermont het landgoed Vaalsbroek verworven, dat hij door zijn 'hofarchitect' Joseph Moretti liet ombouwen in Luiks-Akense barokstijl. Op het landgoed verrees in 1788 een mausoleum in neoclassicistische vormen, eveneens van Moretti. Aan het eind van zijn leven werkte Von Clermont met Moretti aan het lustslot Bloemendal, dat slechts enkele maanden voor zijn overlijden werd voltooid.

Naast de mijnindustrie in oostelijk Zuid-Limburg en Geleen kenden Maastricht en Vaals een rijk industrieel verleden. Maastricht maakte de neergang van zijn glas- en porseleinindustrie⁵¹ mee. De grondlegger hiervan was onder anderen Petrus Regout, die aan de basis van de Sphinxindustrie stond. Petrus Regout was de

eerste grootindustriële van Nederland. Maastricht was de eerste Nederlandse stad waar een industriële revolutie plaatsvond. Vrijwel alle gebouwen uit de tijd van Petrus Regout, inclusief het woonhuis aan de Boschstraat, de kristalslijperij, de glasblazerij, de oorspronkelijke aardewerkfabriek met bijbehorende ovens, de gasfabriek, de spijkerfabriek en de gewerenfabriek, zijn in de loop der jaren gesloopt en vervangen door nieuwbouw. Alleen de fabriekspoort aan de Boschstraat (ca. 1860) is nog overgebleven. Het cluster industriële monumenten dat tegenwoordig het noordwestelijk deel van het Maastrichtse centrum beheerst, dateert uit de tijd ná het terugtreden van Petrus Regout omstreeks 1870. Daaronder bevinden zich de fabrieksmuur (1873), de Mouleurs-gebouwen (1875), het gebouwencomplex van de Timmerfabriek (1905-11) en het Eiffelgebouw (1928-41).

Voor Nederlands-Limburg is het van zeer groot belang om het weinige (mijn)industrieel erfgoed⁵² dat er nog is, te behouden en het verloren gegane mijnbouwverleden te laten her(be)leven in een nationaal mijnmuseum. Dit museum moet worden verbonden met het vele indrukwekkende industrieel erfgoed dat behouden is gebleven in de buurlanden. Als gevolg van het herstructureringsproject 'van Zwart naar Groen' zijn de meeste steenberggen en mijngebouwen gesloopt en vervangen door (groen)voorzieningen⁵³ en nieuwe gebouwen.

Een poging om het Limburgs industrieel erfgoed in de jaren negentig in een provinciaal museum te laten her- en beleven is mislukt. Het *Industriation - Museum voor Industrie en Samenleving* - in Kerkrade werd geherstructureerd tot het *Continium: Discovery Center Kerkrade*.

De onderwaardering van technologie/industrie is het gevolg van de typisch Hollandse opvatting dat de economische groei door de dienstensector - met zijn VOC-mentaliteit - in plaats van door de technologische industrie tot stand zou komen⁵⁴. De toekomst van Zuid-Limburg ligt niet op de Amsterdamse Zuidas, doch binnen de kennisas Eindhoven-Leuven-Aken (ELAt). De onderzoekslaboratoria en de hoogwaardige maakindustrie liggen als Karolingische paltsen in de Euregio Maas-Rijn. Duitsland is voor wat betreft industrie- en wetenschapsbeleid een voorbeeld voor Nederland⁵⁵. ELAt kan - als het om innovatiebeleid gaat - een brug vormen tussen Duitsland (NRW) en Vlaanderen /Nederland⁵⁶. Limburg heeft samen met haar partners over de grens de sterke ambitie om dé Technologische Top Regio (TTR Euregio) van Europa te worden⁵⁷. Prima. Toch is er geen top zonder een goed geschoolde beroepsbevolking, die technische opgeleid is en over euregionale competenties beschikt.

Geen toekomst zonder respect voor het verleden. Dat betekent dat het overgebleven industriële erfgoed behouden en gevisualiseerd

moet worden in verbondenheid met de huidige technologie. De zeer noodzakelijke doorontwikkeling van het Nederlands mijnmuseum⁵⁸ en het project 'Het jaar van de mijnen'⁵⁹ biedt daartoe een unieke kans. Het mijnverleden moet een herinnering worden gebracht en recht doen aan de enorme sociale en economische impact die de mijnbouw voor Heerlen en de regio Zuid-Limburg heeft gehad.

10.4.3 Het jaar van de mijnen

Het jaar van de mijnen (2015) biedt een unieke kans om de euregionale samenwerking te verdiepen. Het gaat immers niet alleen om de Limburgse mijnen, maar om euregionale mijnbouwgebieden die op korte afstand liggen en waar veel Limburgers gewerkt hebben. De mijnstreken waren een smeltkroes van Europese identiteiten/nationaliteiten, die vanaf het einde van de negentiende eeuw in snel tempo ontstond. De arbeidsmigratie in de 20e eeuw van Duitsers naar Nederland en bij wisselende economische omstandigheden ook vice versa, van Nederlanders naar Duitsland en België, hebben de basis gelegd voor de huidige euregionale interacties. Hierdoor ontstond natuurlijk vooral kennis van en begrip en respect voor elkaars cultuur. Deze contacten bleven tot lang na de mijnsluiting behouden. Dit blijkt onder meer uit de jaarlijks gehouden Internationale Knappentag⁶⁰.

Mijnbouwgebieden waren ook vaak van strategisch nationaal belang (Saarland, Elzas-Lotharingen, Neu Moresnet). De Europese Gemeenschap van Kolen en Staal (EGKS) is het startpunt geweest van de Europese integratie. Enkele van de constitutionele vergaderingen van de EGKS vonden plaats in de mijnstreek (in Heerlen). Dat verhaal zal in Heerlen (her)verteld moeten worden door middel van een grensoverschrijdend seminar⁶¹.

Ook van groot belang is het om bij het project 'Euregionaal expertisecentrum voor erfgoed' - gezien de geringe aanwezigheid van materieel erfgoed in Zuid-Limburg - samen te werken met de Technische Universiteiten, Hogescholen en expertisecentra in Duitsland en België.

10.5 Culinaire erfgoed

Wat betreft historische recepten is de Stichting Oud Limburgse en Euregionale Receptcultuur (Soleur) actief. Stichting Soleur bezit een grote collectie historische recepten uit Limburg en de (Eu)regio. Via de website is het mogelijk om deze recepten te raadplegen.

De 'culinaire smokkelroute' is een 55 km lange (fiets) tocht, waarbij natuurbeleving, culinair genot en anekdotes uit de grensregio zijn gecombineerd. De route verloopt via gemarkeerde fietsroutes aan beide zijden van de Duits-Nederlandse grens⁶². Ook bestaat er een culinaire

'drielanden(fiets)tour', die vanuit de meest westelijke punt van Duitsland, via het smalste deel van Nederland naar het noordoosten van Vlaanderen leidt⁶³. Uiteraard bestaat er een euregionaal kookboek⁶⁴. Er is ook samenwerking. Zo werken vijf restaurants van uiteenlopend niveau in de Euregio Maas-Rijn samen in het project Crossing Borders: 'Ga ook eens eten bij mijn vriend over de grens'⁶⁵.

10.6 Onze eisen

Limburg heeft samen met haar partners over de grens de sterke ambitie om dé Technologische Top Regio (TTR Euregio) van Europa te worden.

De verdere ontwikkeling van het euregionaal erfgoed en de beleving daarvan impliceert dat:

- de Limburgse canon ge-euregionaliseerd moet worden;
- het project 'Het jaar van de mijnen 2015' een hoog euregionaal gehalte dient te hebben;
- aandacht besteed wordt aan de oprichting van de EGKS: de couveuse van de Europese Unie;
- in de geest van het Rheinlandmodel werkgemers, vakbonden en andere sociale organisaties (waaronder kerken, politieke partijen)
- in euregionaal verband een manifestatie organiseren ter verbetering van de sociale positie van migrerende werknemers (waaronder derdelanders) en grensarbeiders.

geschiedenis en toekomst van het grenslandschap, www.uitgeverijblauwdruk.nl/page/271/grenslan.html

⁵In het kader van de viering '200 jaar Koninkrijk der Nederlanden' wordt alleen de periode vanaf 1814 beschreven

⁶www.knhg.nl/bmgn2/K/Knotter,_A._-_Limburg_bestaat_niet._Paradoxen_van_een_sterke.pdf

⁷www.rhcl.nl/page_tent.asp?id=1623

⁸www.rhcl.nl/page.asp?id=1635

⁹www.ehc.sittard-geleen.eu

¹⁰www.retourtjenederland.nl

¹¹www.landvanherle.nl/heemkunde

¹²www.heemkundelandgraaf.nl/

¹³www.rwth-aachen.de/go/id/coqv/; www.histinst.rwth-aachen.de

¹⁴http://stadtgeschichte.isl.rwth-aachen.de/wiki/Portal_Geschichtsnetzwerk_Euregio-Maas-Rhein#Geschichtsnetzwerk_Euregio_Maas-Rhein

¹⁵www.zollmuseum-friedrichs.de

¹⁶ Stichting Eurode 2000+, LGOG, Regionaal Historisch Centrum Limburg, Euregionaal Historisch Centrum Sittard-Geleen, Deutsch Niederländische Gesellschaft zu Aachen en Algemeen Nederlands Verbond

¹⁷www.kresjtv.nl/filmpke/152/euregionale-jongerendag-2010-maastricht

¹⁸www.kirchenkreis-aachen.de/euregio.html, www.bisdom-roermond.org/conferentie-toekomst-kerk-euregio

¹⁹[www.bisdom-roermond.nl/mkw_uploads/Kerk%20en%20Samenleving/Dokument%20Endversion%202\(2\).pdf](http://www.bisdom-roermond.nl/mkw_uploads/Kerk%20en%20Samenleving/Dokument%20Endversion%202(2).pdf)

²⁰www.onthaasten.eu

²¹www.bezininlimburg.nl/index.php?p=beziningslint

²²www.spvlimburg.nl

²³ zie hoofdstuk 'Wonen & werken avec/ohne grenzen'

²⁴www.sozialkompass.eu; <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=nl&catId=858>

²⁵<http://managementscope.nl/magazine/artikel/400-peter-elverding-rijnlands-model>. Over het Limburgs Rijnland-model zie: In den beginne, Over de toekomst van beschaving Léon Frissen Govert Derix; Uitgeverij TIC (2011)

¹ Er bestaat wel een Limburgse canon maar geen euregionale canon: www.regiocanons.nl

² www.grenzgeschichte.eu en <http://belgisch-deutsche-grenzgeschichte.org>

³ www.grenze.nl; <http://grenspalen.com>; www.opdegrens.eu

⁴ Hanko Jürgens: Geschiedenis van de Nederlandse grens: vanzelfsprekend en betwist. Dit artikel is opgenomen in het boek van prof. Henk van Houtum e.a.: 'Grenslan';

²⁶ <http://youtu.be/9E6L31h0AOc> (Rijnlandlezing 2014)

²⁷ www.vuv-aachen.de/vuv/SWE.htm

²⁸ www.euregio-mr.com/nl/euregiomr/organisatie/sociaal-economische-raad

²⁹ www.sun-euregio.eu/nl/project/voorstelling

³⁰ www.drielandenpark.eu, www.youtube.com/watch?v=6Ya3ARsPMU0

³¹ Het betreft artikelen en publicatie van journalist Wiel Beijer.

³² www.eifelnatur.de. Non-profit website van ca. 725 pagina 's met wetenswaardigheden over natuur, cultuur, gebruiken, geschiedenis enzovoorts in de Eifel, Limburg, Ardennen en Hoge Venen en daarbuiten

³³ www.eurode.eu, www.wandelgidszuidlimburg.com/index.html

³⁴ www.exploreio.net/nl/index.htm

³⁵ www.nhgl.nl/activiteit/euregionale-botanische-bijeenkomst#contact

³⁶ www.mergellanghoen.nl

³⁷ zie de film 'Luik de dans en de arbeid, het vuur en zijn schoonheid: www.youtube.com/watch?v=8XUx_-L08YI'

³⁸ www.sozialkompass.eu; <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=nl&catId=858>

³⁹ www.gruenmetropole.eu, www.eurode.eu/groenmetropool.html; www.industriemuseen-emr.de, www.route-charlemagne.eu/Startseite/index.html; www.industriemuseen-emr.de

⁴⁰ www.c-mine.be; www.stebo.be/wp-content/uploads/2013/06/Mijncite_small.pdf

⁴¹ <http://deverdieping.be>

⁴² www.energeticon.de

⁴³ www.wolroute.net

⁴⁴ www.blegnymine.be

⁴⁵ www.cristaldiscovery.be

⁴⁶ www.laroutedufeu.be

⁴⁷ www.industriemuseen-emr.de/nl/museen/museen.html

⁴⁸ www.shclimburg.nl voor talrijke publicatie over dit thema

⁴⁹ [www.zuiderlucht.eu/von-clermont-kwam-niet-om-te-](http://www.zuiderlucht.eu/von-clermont-kwam-niet-om-te-lummelen/)

[lummelen/](http://www.zuiderlucht.eu/von-clermont-kwam-niet-om-te-lummelen/)

⁵⁰ www.grensrouten.eu/content/mus/grensrouten_nl/themen_nl/92ortskern_vaals_nl/index.html

⁵¹ <http://erfgoed.centreceramique.nl/home/erfgoed/aardewerk>

⁵² www.limburgsemijnen.nl, www.demijnen.nl

⁵³ Op de oude Wilhelminasteenberg staat de indoor skihal Snowworld; op de steenberg van de Oranje Nassaumijn II vindt het Pinkpopfestival plaats

⁵⁴ "We hebben in de vorige eeuw de blunder begaan door te denken dat de economie kan groeien met diensten", FME-voorzitter Ineke Dezentjé Hamming was aan de vooravond van de Hannover Messe benadrukte dat de verdienkracht van ons land in de technologische industrie zit (NOS 8 Uur Journaal zondag 6 april 2014)

⁵⁵ www.awt.nl/publicaties/vasthoudend-innoveren/item477

⁵⁶ www.awt.nl/publicaties/brief-awt-en-vrwi-roepen-op-tot-vlaams-nederlandse-samenwerking/item599

⁵⁷ www.limburg.nl/Beleid/Europa/Samenwerking_met_Duitsland_en_België/Dé_Technologische_Top_Regio_in_Europa_

⁵⁸ www.nederlandsmijnmuseum.eu/

⁵⁹ <http://jaarvandemijnen.nl>

⁶⁰ www.knappentag.nl

⁶¹ www.prodemos.nl/Nieuws/De-totstandkoming-van-de-EU-in-duizend-en-ee-verhalen. De Zuid Limburger dr. Mathieu Segers (Rijksuniversiteit Utrecht) is specialist op dit terrein

⁶² www.heinsberger-tourist-service.de/nederlands/arrangementen/fietsen/culinaire-smokkelroute/culinaire-smokkelroute.html

⁶³ www.heinsberger-tourist-service.de/nederlands/arrangementen/fietsen/sterren-tour-door-het-maasland

⁶⁴ www.euregio-kochbuch.eu

⁶⁴ www.youtube.com/watch?v=8sDfCXz7h-k

De initiatiefnemers

Deutsch-Niederländische Gesellschaft zu Aachen (DNG)

De Deutsch-Niederländische Gesellschaft zu Aachen (DNG) is een sedert 1971 bestaande vereniging. Het ledenbestand van de DNG bestaat zowel uit individuele personen als uit verte-genwoordigers van ondernemingen, politieke partijen, onderwijsinstellingen en overheden uit beide landen.

De DNG heeft als doelstelling: het bevorderen en intensiveren van de Duits-Nederlandse betrekkingen in de Euregio Maas-Rijn. Voor dit doel biedt de vereniging haar leden en introducés een gastvrij platform voor het onderhouden van grensoverschrijdende contacten en het uitwisselen van opvattingen over culturele, politieke en economische thema's van beide landen.

De Deutsch-Niederländische Gesellschaft ziet zich als lobbyist voor het afbouwen van hindernissen, die de Duits-Nederlandse samenwerking in het grensgebied van de Euregio Maas-Rijn belemmeren. Op het programma staan thematische lezingen/seminars, groepsreizen, museum- en concertbezoeken, forums en bedrijfsbezoeken. Verder ondersteunt de DNG projecten, die bijdragen aan de verbetering van de Duits-Nederlandse betrekkingen op

zowel economisch als op cultureel gebied.

Namens de DNG waren Harry Welters en Ger Essers betrokken bij dit manifest. De DNG is bereikbaar via: vorstand@dng-aachen.eu. Het website adres: www.dng.aachen.eu.

Europe Direct Maastricht te Centre Céramique

Europa Direct Maastricht maakt deel uit van een Europees netwerk van zo'n 500 Europa Direct Centra genaamd 'Europe Direct'. Zij hebben als doel burgers van de EU te informeren over de Europese Unie en haar instellingen en de invloed hiervan op het dagelijks leven. Europa Direct Maastricht richt zich met haar informatievoorziening specifiek op inwoners van Maastricht en omstreken. Het heeft subsidie gekregen onder het programma 'Host Structures for the Information Centres of the Europe Direct Network' van de Europese Commissie (DG Communicatie).

Centre Céramique is de organisatie waardoor Europe Direct Maastricht gehost wordt. Op de 2e etage van Centre Céramique (Avenue Ceramique 50, Maastricht) zijn boeken, tijdschriften en gratis folders van en over de EU-instellingen te vinden. Bezoekers kunnen er met vragen over algemene EU-zaken terecht. Voor specifieke vragen verwijzen we door naar de juiste instanties. 0800-67891011 is het gratis algemeen informatienummer van Europe Direct. Online te bereiken via http://europa.eu/europedirect/index_nl.htm.

Namens Europe Direct Maastricht is informatiespecialist Jurn Glazenburg en stagiair Floor Schreurs zeer betrokken bij deze publicatie en de organisatie van bijbehorende burgermanifestbijeenkomst 'Waar een wil is, is geen grens'. Bereikbaar via jurn.glazenburg@maastricht.nl, 043-3505594

Algemeen Nederlands Verbond Limburg (ANV)

Het Algemeen Nederlands Verbond, opgericht in 1895 als leden organisatie staat voor de samenwerking op elk gebied tussen Nederland en Vlaanderen. De doelstellingen zijn: handhaving en de ontplooiing van de Nederlandse taal- en cultuurgemeenschap waar ook ter wereld, bevordering van de culturele integratie van Nederland en Vlaanderen.

De komende jaren zal het ANV drie thema's uitwerken en zijn activiteiten zoveel mogelijk daarop afstemmen, te weten: de versterking van de taalkundige en culturele samenwerking tussen Noord en Zuid, met name gericht op de vorming van een heuse culturele unie; acties ter ondersteuning en ter stimulering van de grensoverschrijdende samenwerking tussen Nederland en Vlaanderen, gericht op een aantal concrete projecten op het vlak van het onderwijs, de zorg, het openbaar vervoer en gezamenlijke Nederlands-Vlaamse presentatie in het buitenland, op cultureel vlak en via gezamenlijke economische missies

Het ANV heeft drie landenafdelingen, te weten: ANV-Nederland, ANV-Vlaanderen, ANV-Kaapstad en twee grensoverschrijdende regio's, te weten: De Limburgen en Oost- en Zeeuws-Vlaanderen.

Namens het ANV-Limburg waren Jan Volleberg en Jacques Jansen betrokken bij dit manifest. Het ANV is bereikbaar via info@anv.nl. Het website adres: www.anv.nl.

Stichting Eurode 2000+

Ten behoeve van het Eurodefeest op 6 en 7 mei 1995 werd de stichting Eurodefeest 1995 in het leven geroepen. Dit feest naar aanleiding van de officiële opening op de Nieuwstraat/Neustrasse was een eenmalig evenement. Na de organisatie van het geslaagde Eurodefeest heeft de Stichting zich omgevormd tot Stichting Eurode 2000+. Het is een samenwerkingsverband tussen de gemeenschappen Kerkrade en Herzogenrath.

Het bestuur wordt gevormd uit Nederlandstalige en Duitstalige vrijwilligers en het doel van de stichting is het grensoverschrijdend organiseren van activiteiten ter bevordering van de band tussen de bewoners van Herzogenrath, Kerkrade en de Euregionale gemeenschap, dus Eurode breed uitdragen. Het logo van de stichting Eurode 2000+ bestaat uit ballonnen in de nationale kleuren, die uitwaaiëren over de niet zichtbare grens. In het midden de blauwe ballon met de 12 sterren als symbool voor de Europese eenwording, alles tegen een heldere gele achtergrond. Als tekst in het logo is opgenomen "Eurode 2000+". Met opname van de tekst "Va Hatse tsezame", wordt in het dialect - de grensoverschrijdende samenwerking tot uitdrukking gebracht.

Namens Eurode 2000+ waren Rob Hamers en Catharina Scholtens betrokken bij dit manifest. Eurode 2000+ is bereikbaar via: cg.scholtens@t-online.de.

Honorair Consuls

Het Corps Consulaire à Maastricht vertegenwoordigt een aantal landen in de Limburgse regio. Via zijn netwerk versterkt het Corps het internationale en vooral Europese karakter van de provincie Limburg en in het bijzonder die van de stad Maastricht.

Namens de leden van het Corps Consulaire à Maastricht is de doyen Fernand Jadoul - Honorair Consul van Luxemburg - van dit Corps zeer actief betrokken geweest bij dit project. Het consulaat is bereikbaar via:
info@consul.lux-fjadoul.nl

Colofon

Deze druk is uitgegeven naar aanleiding van de burgermanifestbijeenkomst 'waar een wil is, is geen grens' op 31 augustus, 2014.

De burgermanifestbijeenkomst van 31 augustus 2014 en deze publicatie is mede mogelijk gemaakt dankzij een financiële bijdrage van de gemeente Maastricht en van de Europese Unie.

Eerste druk 2014

Coverillustratie: Marco Jeurissen (marcojeurissen.nl)

Oplage: 225

Copyright: Ger Essers, 2014

Vormgeving: Floor Schreurs

In overleg is nabestellen mogelijk voor 5,50 euro per exemplaar via jurn.glazenburg@maastricht.nl

De werkgroep kan niet verantwoordelijk gehouden worden voor het gebruik van de informatie uit dit manifest en de nota.

Alle rechten voorbehouden.

Co-funded by
the European Union

Algemeen-Nederlands Verbond

